HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

İFFET

ATLAS KİTABEVİ

OYA MATBAASI
ISTANBUL — 1969

Hüseyin Rahmi Gürpınar

İFFET

ROMAN

(Tam metin)

Dördüncü Baskı

ANKARA CADDESİ No. 82 İSTANBUL

HÜSEYİN RAHMİ VE ESERLERİ

Hüseyin Rahmi Gürpınar 1864 yılında Istanbul'da doğdu. Babası, Sait Paşa adında bir subaydı. Annesini üç yaşındayken kaybetti. Çocukluğu teyzesinin yanında geçti. Mülkiye Mektebinde (Siyasal Bilgiler Fakültesi) okudu. Kısa bir zaman memurluk yaptı. 1908'den sonra gazetecilikle ve romanlarının geliriyle geçindi.

İlk eserini on iki yaşındayken yazdı. İlk yayımlanan yazısı «Istanbul'da Bir Frenk» adını taşıyordu ve 1888 yılında Ceride-i Havadis gazetesinde yayımlanmıştı. Ahmet Mithat Efendi ile tanıştıktan sonra ilk büyük romanı «Şık» Tercüman-ı Hakikat gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. O zaman yirmi iki yaşındaydı.

Ömrünün sonuna kadar yazdığı romanları ve hikâyeleriyle kendini her sınıftan okuyucuya sevdiren Hüseyin Rahmi'nin kişiliğinde pek belirgin noktalar vardır: Istanbul'un konuşma dilini, kenar mahalle kadınlarını büyük bir ustalıkla canlandırır. Bütün romanlarında eşsiz ve dikkatli bir gözleme dayanarak, gerçekçi çığırda yürümüştür. Bir de mizahı unsuru, olayları alaylı bir çerçeve içinde vermek, karakterinin başlıca özelliğidir. Duyguludur. Mithat Efendi gibi, o da zaman zaman olayın akışını bir yana bırakarak, felsefe bilgilerini sayfalara aktarmaktan hoşlanır. Yazılarında Ortaoyunu ve Karagöz'ün anlatım tekniğinden de yararlanmıştır. Konularında Istanbul dışına hiç çıkmamıştır. Gürpınar 1944 yılında Heybeliada'daki köşkünde ölmüş, Heybeliada mezarlığına gömülmüştür.

Atlas Kitabevi, büyük romancının 100. doğum yıldönümünde bütün eserlerini seri halinde basarak, Türk milletine sunmaya karar vermiş bulunuyor. Büyük halk romancısının eserlerindeki konular ve kişiler her zaman canlı ve taptaze kalmıştır. Ancak, aradan geçen uzun yıllar içinde, dil bakımından, bugünkü kuşakların kolayca anlayamayacağı duruma gelmişti. Sayısı elliyi aşan bu romanları seri halinde yeniden yayınlamayı kararlaştırdığımız zaman, bu eserleri, yetkili kalem sahiplerine bugünün diline aktarmayı da öngördük. Bu sadeleştirme işinde «Kendisi sağ olsaydı, bugün nasıl yazardı?» düşüncesi, ölçü olarak kullanılmıştır. Mustafa Nihat Özön, Tahir Nejat Gencan, Zahir Güvemli ve Mükerrer Kâmil Su'dan meydana gelen bir kurul bu işi üzerine almış bulunuyor.

İFFET, ilk defa 1896 yılında yayınlanmıştı. İkinci baskısı 1926'da, üçüncü baskısı 1965'te yapıldı. 1965 baskısında TAHİR NEJAT GENCAN eliyle bugünün diline aktarılmıştır.

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Bu roman kanunsuz olarak çok defalar basıldı. Bu memlekette öyle çağlar yaşadık ki dimağınızın bütün yeteneğiyle, çabasıyla candan çalışarak ortaya koyduğunuz eseri gözünüzün önünde basarlar, satarlardı. Bir şey yapamazdınız. Davaya kalksanız siz haksız çıkardınız. Çünkü kitap yazmak cinayetlerin en büyüğü idi. Yazar her yerde hor görülür ve ezilirdi. Yalnız onun aleyhine çıkan sözler dinlenirdi.

İffet, birçok hırsızlarına altın para altı yüz liradan çok kazandırmış; yazar, eserin tefrika edildiği gazeteden ancak sekiz yüz elli kuruş kalem ücreti almıştır.

Çalanlar da, en «meşru» haklarından yoksun kalanlar da hep bir karış toprağa doğru yürüyoruz. Günah sevap, haram helâl her şey iğrenç cesetle birlikte örtülüyor. Dünyada hırsızlığın türlü biçimlerine derece bulunamıyacağı gibi ahrette de mezara götürdüğümüz kalıbı ne ile beslemiş olduğumuzun sorulacağını sanamam.

Kaptırılmış bir haktan, bunca yıl sonra, söz etmek büyük bir saflıktır. Biliyorum. Lâkin bu son baskısı dolayısıyle hikâyemin de hikâyesinden dert yanmak için hırçınlanan kalemimi durduramadım. Olup bitenleri açıklamaya kalkışsam «İffet»ten daha acıklı bir hikâye olur.

O zamanın çapulcularına değgin pek acı anıları bunaltıcı bir gıcıkla işte yine yutuyorum.

*
**

İffet'in birinci önsözünün altında 5 mayıs 1312 (18 mayıs 1896) tarihini okuyorum. O zamanın kundağa sarılı bebekleri bugün erişkinlik çağına girmiş bulunuyorlar.

Ne hızlı bir fırıldağın üzerinde dönüyoruz? Sonsuzluğun bağrında bu ne uçuştur! Bu dönüşü duymadan, mantar kesilen her ağaç gibi, yıpranıyoruz. Nerden geldiğimizi bilmiyoruz. Fakat nereye gittiğimizi söylemeye hacet yok.

«İffet» in bugün otuz bir yaşına girmiş satırlarını yazdığım o günlerde ben de bu hikâyenin kahramanları arasına karışmış bir gençtim. Şimdi o zamanki bana andırır hiç bir yeri kalmayan bir ihtiyarım.

Bugünün genci! Gençlik pek kısa süren ve ancak bir kez görülen bir düştür. Onun aldatışından uyandığın zaman uçurumun kenarında dönen başını iki elinin arasına sıkarak düşüneceksin. Gözlerinin önünde su gibi akan, feleğin çevirdiği bu sinema şeridinin karşısında hayatının tatlı ve acı demlerini anarak derin üzüntülere düşeceksin. Pek bayağı bir anlayışla, mutluluk saydığımız bu uzun ömürden bize kalan şey ancak bu anılardır. Sabah, öğle, akşam... Oyunun sonundasın. Ömrün pek parlak renkler içinde batmıyor. Hayatın bütün üzüntüleri o noktaya toplanarak seninle birlikte sönüyor.

***

Her şey bu burgaçla birlikte koşuyor: Kanunlar, prensipler, düşünceler, anlayışlar, diller, biçimler...

Uslûbumuzun uğradığı otuz bir yıllık değişikliğe, «İffet» in o zamanın çeşnisini gösteren satırları bugün pek güzel bir ölçü olabilir.

Bugünün genci! Otuz bir yıl sonra senin de dimağın ve eserin yenilerin gözünde böyle bir yıkıntı görünüşüne dönecek... Zaman yeniyi doğurmak için eskiyi bütün öfkesiyle öldürüyor.

Uzerinde yaşadığımız gülle uzayda bir top mermisinden yetmiş üç kez daha hızla uçuyor. Bu uçuşu tasarlamaya dahi zihinlerimizin gücü yetmiyor. Bu trenin durağı yok. O, varlığımızın üzerindeki etkisini her an işliyor. Her an bütün zerrelerimizle onun değiştirici gücüne bağlıyız. Bizi durağımıza koşturan bu yolculuğun sonunda altmış yetmiş yılın, tıpkı çocukların ellerinde gördüğümüz fırıldakların dönüşleri gibi, altmış yetmiş saniyeden farkı yok.

Hikâyeyi okuyunuz. Olay acıklıdır. Gençliğin tertemiz, içten çırpıntılarıyla yazılmıştır. Dün ile bugünün üslûp ayrımını,

tasarlayış ve düşünüşlerini karşılaştırarak okuyunuz. İrademle güçleri bulunanları eski şeyler, yenilerden daha çok düşündürürler. Onun için müze salonlarında derin düşüncelere dalarak dolaşırız. Bugünün taze eserlerinin değerleri, ancak yarının camlı dolaplarında tutacakları yerlerle belirecektir.

Ruhunun, aydın bilincinin bütün sıcaklığıyla hayatın ilk heyecanları içinde ülkü anıtını yaratmaya uğraşan bugünün genci! Otuz yıl sonraki turfandalar arasında eski kalacak yapıtına böyle bir önsözle yeni yama vurmak başarısını senin için de dilerim.

*
**

Zaman, bilginlerin bilgini eşsiz bir felsefe profesörüdür. Yargılarında şaşmaz. Yürüyüşünü değiştirmez, acıma ve yufka yüreklilik bilmez. Kimi kez uyar görünür; fakat anı gelince sillesini indirir.

Bilgece derslerinden uslanma bir yana; biz onunla zıtlaşmaya kalkarız. Yararımıza apayrı bir işlem yapmasını bekleriz. Olmazsa onun aman dinlemez kuvvetine karşı gelmeye uğraşır, baş kaldırırız...

Bu hikâyede şöyle bir mezar taşı yazısı vardı:

Geçme ey zâir görüp de sengimi
Sanma âzade bu yerden kendini
Rikkat ile bak da bana ibret al
Öğren o çarh-ı denînin rengini (*)

Romanın yayımı tarihinde sansör bu mezar taşı yazıtından son iki mısraını çıkarmıştı ki şimdi ben yine ekliyorum:

Gezdirir eğlendirir bir dem fakat
İçirir ahir şarab-ı bengini

O çağı yaşamış olanlar, ahlâka, siyasete, dine dokunmayan bu iki mısraı sansörün hangi düşünceye dayanarak çizmiş olduğunu kavramakta güçlük çekerler.

Şimdi güç seçilen bu sakınca, o tarihte tehlikeli bir suç sayılırdı. O zaman Türklerin başında (Zıtullahı fi'l arz = yer-

yüzünde Tanrı gölgesi) diye anılan Tanrısal bir «gazap» vardı. Tanrıya benzetilmesi yüzünden bu adam kendisinin ölümsüz olduğunu kurardı. Onun, zencirli delileri utandıracak türlü türlü kuruntularının acıları altında bu yurt inleye inleye can çekişirken o, vaktinin önemli kısmını gazetelerde, kitaplarda durmadan kendisine karşı düzenlenmiş «ihamlar» (**), simgeler aramakla geçirirdi. Ürktüğü bir tek kelime yüzünden, Tanrı korusun, kimi kez birkaç suçsuz ev bark yıkılır giderdi.

Sansürün çıkardığı iki mısra ona: bugün ne denli büyük bir buyurgan egemen olsan yarın «mutlaka» can vereceksin, gerçeğini hatırlatıyordu.

İnsanlığın bu çocukça kuruntuları ne gülünçtür. Öldürmeğe uğraştığı gerçek, onun varlığını dünyadan kaldırdı. Şimdi ölü gövdesi, büyük babasının, üzerine demir kapakları çevrilmiş türbesinde hapsolunmuş çürüyor.

Bu türbenin önünden geçen her Türkün ona okuyacağı fatiha şu:

Aman ya Rabbi bu adam ölmemek için ne kadar çok insan öldürttüydü!..

Heybeli Ada, 6 şubat 1927
Hüseyin Rahmi

(*) Bugünkü düzyazı diline çevrilince şöyle olur:

Ey ziyaretçi, taşımı görüp de geçme. Kendini bu yerden kurtulmuş sanma. İnce duygularla bana bak da ibret al. O alçak çarkın (feleğin, dünyanın) rengini öğren.

(**) İham, birisine dokunmak, çatmak için iki anlama gelen kelimelerden yararlanmakla yapılan söz oyunudur.

Ö N S Ö Z

Gerçekçiler mesleğine uymaya uğraşıp «Zola» yı kendilerine önder sayan genç yazarlar bu romanda hayatın bayağılıklarına değinen uzun uzadı ayrıntılara rastlayamayacaklarından dolayı belki yazarına karşı kınama «tenezzülünde» bulunurlar.

Edebiyatımızı Fransız edebiyatıyla oranlamaya kalkışmak, ölçü bakımından, Marmara ile Okyanus'u bir sanmak derecesinde aşırı, ölçü dışı bir yanlışlık olur. Sefiller'in Jermina'lardan, La Dam o Kamelya'ların Nana'lardan önce yazıldıklarına bakılır ve Güneşin bir ülkenin doğusundan yüzünü göstermedikçe göğün en yüce doruğu olan başucuna yükselmeyeceği düşünülürse Realizm'e uygun bir yer hazırlamak için işe hiç olmazsa romantikliği okşar ılımlı bir yoldan girişmek gerekeceğinde hiç bir uzdüşünür, hiç bir insaflı kişi duraksamaz. Böyle düşünerek şu doğal düzene uyduğumuzdan dolayı kınamaya uğrayamayacağımızı sanarım:

Fransa'nın eski ünlü ozanlarından Boileu'nun:

«Kimi gerçek olur ki gerçeğe benzemez»

anlamındaki ünlü mısraı uyarınca bir olayın pek az görülenlerden olması gerçekliğini bozamaz. Bununla birlikte bu romana temel olanlar başından sonuna değin gerçektir. Saklanmadan söylenmesi gereken bir eksiği varsa o da yazarının tüm beceriksizliğidir.

Aksaray 5 mayıs 1312 (18 mayıs 1896)

yüzünde Tanrı gölgesi) diye anılan Tanrısal bir «gazap» vardı. Tanrıya benzetilmesi yüzünden bu adam kendisinin ölümsüz olduğunu kurardı. Onun, zencirli delileri utandıracak türlü türlü kuruntularının acıları altında bu yurt inleye inleye can çekişirken o, vaktinin önemli kısmını gazetelerde, kitaplarda durmadan kendisine karşı düzenlenmiş «ihamlar» (**), simgeler aramakla geçirirdi. Ürktüğü bir tek kelime yüzünden, Tanrı korusun, kimi kez birkaç suçsuz ev bark yıkılır giderdi.

Sansürün çıkardığı iki mısra ona: bugün ne denli büyük bir buyurgan egemen olsan yarın «mutlaka» can vereceksin, gerçeğini hatırlatıyordu.

İnsanlığın bu çocukça kuruntuları ne gülünçtür. Öldürmeğe uğraştığı gerçek, onun varlığını dünyadan kaldırdı. Şimdi ölü gövdesi, büyük babasının, üzerine demir kapakları çevrilmiş türbesinde hapsolunmuş çürüyor.

Bu türbenin önünden geçen her Türkün ona okuyacağı fatiha şu:

Aman ya Rabbi bu adam ölmemek için ne kadar çok insan öldürttüydü!..

Heybeli Ada, 6 şubat 1927
Hüseyin Rahmi

(*) Bugünkü düzyazı diline çevrilince şöyle olur:

Ey ziyaretçi, taşımı görüp de geçme. Kendini bu yerden kurtulmuş sanma. İnce duygularla bana bak da ibret al. O alçak çarkın (feleğin, dünyanın) rengini öğren.

(**) İham, birisine dokunmak, çatmak için iki anlama gelen kelimelerden yararlanmakla yapılan söz oyunudur.

ÖNSÖZ

Gerçekçiler mesleğine uymaya uğraşıp «Zola» yı kendilerine önder sayan genç yazarlar bu romanda hayatın bayağılıklarına değinen uzun uzadı ayrıntılara rastlayamayacaklarından dolayı belki yazarına karşı kınama «tenezzülünde» bulunurlar.

Edebiyatımızı Fransız edebiyatıyla oranlamaya kalkışmak, ölçü bakımından, Marmara ile Okyanus'u bir sanmak derecesinde aşırı, ölçü dışı bir yanlışlık olur. Sefiller'in Jermina'lardan, La Dam o Kamelya'ların Nana'lardan önce yazıldıklarına bakılır ve Güneşin bir ülkenin doğusundan yüzünü göstermedikçe göğün en yüce doruğu olan başucuna yükselmeyeceği düşünülürse Realizm'e uygun bir yer hazırlamak için işe hiç olmazsa romantikliği okşar ılımlı bir yoldan girişmek gerekeceğinde hiç bir uzdüşünür, hiç bir insaflı kişi duraksamaz. Böyle düşünerek şu doğal düzene uyduğumuzdan dolayı kınamaya uğrayamayacağımızı sanarım:

Fransa'nın eski ünlü ozanlarından Boileu'nun:

«Kimi gerçek olur ki gerçeğe benzemez»

anlamındaki ünlü mısraı uyarınca bir olayın pek az görülenlerden olması gerçekliğini bozamaz. Bununla birlikte bu romana temel olanlar başından sonuna değin gerçektir. Saklanmadan söylenmesi gereken bir eksiği varsa o da yazarının tüm beceriksizliğidir.

Aksaray 5 mayıs 1312 (18 mayıs 1896)

I

1300 yılı eylülü ortalarına (1884 eylülü sonlarına) doğru bir perşembe günü idi. Saat yedi buçuk sıralarında bardaklardan boşanır gibi sağanaklarla başlayan bir yağmur, tufana benzeyen selleri, kıyamet gürültülerini andıran korkunç şimşek gümbürtüleriyle damları, sokakları su içinde bırakıp her yanı sarsıktan iki saat sonra dinmeye yüz tutmuştu. Yağmurun dinmesinden sonra gökteki bulutlar merkezlerine doğru koyu sincap renginde ve çevrelerine doğru kar gibi beyaz iri yığınlara ayrılarak yoğunluklarını yavaş yavaş yitirip bin türlü «azametli» biçimlerle boşluğa doğru uçuştuklarından göğün lâcivertliği oradan buradan gülümsemeye başlamıştı.

İnsan, parçası bulunduğu doğanın gösterdiği gülümsemelerle gülümseyen; gene o dönek annenin sert kızgınlıklarıyla üzülen, umutsuzlaşan, çabuk etkilenen güçsüz bir yaratıktır. İnsanın her günü, içine doğduğu bu görünüş alanının, arasında girdiği karmakarışık evrenin; kokladığı havanın yarattığı nimetleriyle, ya da uğursuz soğuğuyla karşılaştığı için midir, nedir bilmem? Gönlüm rüzgârın dönekliğine uyarak pek çabuk değişir ve etkilenir.

Doğanın az bir süre önceki coşkunluğu, taşkınlığı, kıyameti andıran gümbürtüleriyle titreyen, korkan vücudumdaki üzücü yorgunluğu gidermek için Topkapı, Yedikule ve Marmarayı baştan başa gören yazı odamın penceresine dayanarak temaşaya daldım.

Yağmur damları temizlemiş, boşanan seller sokakları süpürmüş olduğundan kiremitler, taşlar güleç bir temizlikle sanki bakanın yüzüne gülüyordu. Bir iki saattir sudan kırbaçlar altında hırpalanarak kendilerine bir barınak arar gibi sağa sola çırpınan ağaçların yaprakları birkaç aydan beridir yüzlerini kaplayan tozdan kurtularak üzerlerinden henüz uçmamış bulunan su damlalarıyle güneşe karşı -zümrütleri, pırlantaları donuk bırakacak- pırıltılar göstermekte idi.

Her ağaç yaprağının, nemli yüzüyle güneşe benzemeye çalışır gibi parıl parıl olduğu şu anda, rüzgâr biraz önceki sertliğinden pişmanlığını gösterir bir tatlı esişle pırıltılı, yeşil atlaslara bürünmüş sanılan ağaçları okşarcasına kıpırdatmaya başladı. Nazlı nazlı sallanan dalların kimilerinden ara sıra bir elmas parçası yuvarlanarak hızla düşerken kaygılı titreyişlerle birkaç kez daha parladıktan sonra yokluğa düşen bir güzellik, birden sönen bir umut gibi toprağın karnına giriyor; ya da biri büyük, öbürü küçük; ikisi de hayatın anası olan iki kürre gibi birbirine karışıyordu.

Esen o hafif rüzgâr gökte ululukla uçuşan bulutları yavaş yavaş şehrin batısına doğru sürüp götürdü. Bir süre sonra ortada buluttan iz kalmadı.

Hava o denli açıldı, yer o denli gülümsemeye başladı ki kendimde dahi bulunduğum odaya sığamamak derecesinde bir iç açılması duydum. Uzaktan uzağa mavi sislerle örtülü görünen kırların -gökle denizin kucaklaştığı noktalarda gözün güç seçebileceği en ince, en uçuk renkler, parlak dalgalar içinde, gökten su yüzüne dökülmüş birer cennet parçası gibi hayal meyal görülen- Marmara adalarının, daha doğrusu gözüken ufkun ardında gönlümün, zihnimin hayal ettiği cennetleri temaşa etmek için bakışlarım o sınırlı daireyi delip geçmeyi çocukça ister oldu. Erişilmez bir isteğin arkasından uçan kanadı kırık bir kuş gibi ufuktan ufuğa umutsuzca ve serserice dolaşmaya başladı. Gönlüm bu acıklı özlemde, bakışım bu madde evreninin dışında kendine bir uğraşma aracı aramakta iken odamın kapısı tık tık, daha doğrusu güm güm vuruldu. Daldığım o tatlı hayallerden, uykudan uyanır gibi ayrıldım. Kapımı böyle hızlıca vuranın kim olduğunu anlamak üzere: «Kimdir o?» diye seslendim. Dışarıdan: «Efendim müsaade var mı?» cümlesi işitildi. Gelen sesi tanıdım; hemen ayağa kalkıp: «Buyurun!» dedim.

Pek sevgili arkadaşlarımdan doktor «N» Bey içeri girdi. Yadırgayan bir yüzle dedi ki:

— Yahu, dalınç (istiğrak) âleminde misin, nesin? Dört beş defa parmaklarımın ucuyla tık tık kapıyı vurdum. Hiç bir cevap alamadım. En sonunda yumruğumla güm güm vurmak zorunda kaldım. Bu ne dalgınlık kardeş!

Ben gülerek:

— Deminki gürültülerden zihnim, vücudum pek sıkılıp yorulmuştu da o can sıkıntısından kurtulmak için şimdi pencereden evreni seyrediyordum.

— Şaşılacak şey! Sizin pencereden evren mi görünüyor? Senin şaşakaldığın bu odadan kendi kendime yarım saat otursam, Tanrı bilir, can sıkıntısından aklımı bozarım. Hey gidi romancılık! Hey gidi şairlik! Biraz yağmur yağdı, yapraklar falan parıldadı ya, artık tutkun gözlerinizi bu manzaradan bir türlü ayıramazsınız. Göğe, yere, denize bakıp bakıp türlü hayallere dalarsınız. İşitilmedik yalanlar uydurmağa uğraşırsınız. Şu ağaca bir kuş konup da iki kez cik cik dese o kuşa hemen üzüntülü kuş, bilmem ne diye bir ad takarak o cıvıltıyı Cennetten tatlı sesler diye nitelemeyi düşünürsünüz. Rüzgâr dokunup da bi rağacı sallasa, gökten bir bulut geçse size sayfalarla yazı yazmak için sermaye olur. Yanınızda bir kuzunun melemeye, bir kuşun ötmeye, bir ineğin böğürmeye yetkisi yok! Nedir bu efendim?

Doktor, bu kınamaları yarı şaka, yarı ciddî bir tavırla yapıyordu. Ben gene gülmeyi bozmayarak dedim ki:

— O... Doktor! bugün pek kızgınsınız. Henüz bir soluk almadan, oturmadan, gelir gelmez bu ne çok kınama? Gene sizi bir yerde kızdırmış olmalılar. Doktorlar için bu kadar sinirlilik iyi değildir.

Doktor kaşlarını çatıp yüzüme bakarak dedi ki:

— Günlük ödevimi yaptıktan; yani koğuşun otuz kırk hastasından kiminin midesini, kiminin ciğerini, kiminin böbreğini, kiminin bağırsağını muayeneden geliyorum. Hastalıkların salgınlaşmasını önlemek için biz «o fenike» sürünüruz. Bizim lavantamız odur. Aksaray'a inmek için Köprü'den tramvaya bindim. Yanıma bir şık düştü. Ama nasıl şık? Tam züppe! arada sırada yüzüme bakıp çehresini ekşitmeye başladı. Ben bu gücenik bakışların nedenini anlayamadım. Meğerse beyim üzerimdeki kokudan tedirgin oluyormuş. Sonunda bir incelik taslamak üzere başını bana çevirip o pudralı yanaklarıyla yüz buruşturarak dedi ki: «Doktor değil misiniz gezici hastanelere benzersiniz. Üzerinizin yaydığı bu keskin asitfenik kokusu yalnız mikropları değil, yanınıza rastlamak mutsuzluğuna uğrayan insanları da öldürecek!» Şimdi ölür müsün, öldürür müsün? Baktım ki uzun uzadıya

karşılık versem belâya gireceğim. Yalnız şıkı yukarıdan aşağıya dek bir kez süzdükten sonra: «Sizin kadar ince yaradılışta olanlar böyle genel tramvaylara değil, özel arabalara binmelidir» demekle yetindim.

— Gücenişinin nedenini anladım. Fakat kızgınlığının gerisini benden çıkarmaya ne hakkın var?

— Ben ciddî işlerle uğraşanlardanım. Salt bulutlar, denizler, rüzgârlar, bülbüllerle uğraşmak için bütün gün kâğıt üzerine çizip durdukları bu sayıklamaları insanlık adına bir hizmet sayan şairlere biraz kızarım da onun için!

— Demek doktorluk öğrenmemiş olanlar sana göre hiç bir şey değil, öyle mi?

— Kim demiş onu! Uygarlık dünyasında okutulan bilimlerle çeşitli fenlerin tıptan ibaret olmalıdır, diye yadırganak bir iddiada bulunmadım. Haşa! Her bilim, insanlığa gereklidir. Uğraşanların da bütün insanlık teşekküre borçludur... Uygarlık bilimle, bilim uygarlıkla ayakta durur. Öğdekçiliği (maddiyatı) konu edinen fenleri anlarım. Yalnız «fizikötesi» olanlara aklım ermez. Bizdeki ozanlığı da, romancılığı da fizikötesi sayıyorum. Çünkü işte hiç bir özdekçilik, gerçeklik, ciddilik yok. Her gün gözümüzün önünde acıklı, gülünç bin türlü olay akıp gidiyor. Romancılarımız bunlardan gerçekleri olduğu gibi almayı kendilerine yedirememeyip hayalleri neyi parlak gösterirse doğaüstünden o yadırganacakları bulup çıkarıyorlar.

— Canım ne yapalım?.. Siz hayallerden tiksiniyorsunuz diye edebiyatı büsbütün ortadan kaldıralım mı? Siz doktor bulunduğunuz için her gün gördüğünüz çeşit çeşit acıklı manzaralarla yüreğiniz katılaşmış, sizde duygu inceliği kalmamış olmalı ki bizi, kendimizden geçiren bir manzara sizce bakmaya değer bile görülmüyor.

— Hayır, yazar Bey öyle deme; ben o edebiyatı ortadan kaldırmalı demiyorum. Hiçlikten, havailikten kurtarıp tüm gerçekler yoluna sokmalı, diyorum. Her ne kadar doktor isem de edebiyattaki payım pek de yabana atılacak ölçüde değildir. Ben hayallerin değil; gerçek edebiyatın âşıkıyım. Bir ozan, bir yazar yazacağı konuyu tabiatte iyiden iyiye incelemeli; o madde, o düşünce, o konu üzerine birçok ciddî kitaplar, fen kitapları okumalı da sonra yazacağını yazmalı-

dır. Doğada göreceği manzaraların yalnız, ozanlığın hayalleri içine girebileceklerini seçip bunları kendi düşüncesine göre «süslemek» için değiştiren; seçebileceklerinden dışta kalan hayat manzaralarını kabadır sanarak göz atmaya tenezzül etmeyen bir yazarın düşüncesi, kavrayışı daracık bir bilgisizlik çemberi içinde sıkışıp kalmış olur. Böyle bir yazar, doğal gerçeklerden yeterince ders alamaz. Seni şimdi yağmurdan sonra ortalığın aldığı şu tazelik, şu sevimli durgunluk karşısında tutkun bir durumda buldum. Bilmem ki böyle durmadan göklere, bulutlara, ufuklara bakmaktan niçin hoşlanırsın? Biraz da görmediğin hayat manzaralarını görmeyi merak et. Bir gün benimle hastaneye gel. Hayatın düşmanı olan bir çok hastalıkların korkunç pençesinde balmumu gibi eriyen insanların sararmış yüzlerini, iskelete dönmüş vücutlarıyla acılar içinde yataklarına uzanıp yatışlarını gör. Ne o? yüzünü ekşitiyorsun? Görünüşe bakılırsa tanımlayışımı «şairane» bulmadın? Evet bu acıklı manzaralardaki şiir, iç açıcı değildir ama, dokunaklı birer hayat levhasıdır. Doğayı tasvire uğraşan kişi ressam olsun, edip olsun -tasvir sanatı bakımından- ona göre doğal manzaraların yücesi, alçağı olamaz. Hepsinin iyiden iyiye tasviri ustalık ister. O zavallı hastaların yanma gidersin, dil bilmez gibi içli içli insanın yüzüne bakarlar. Dil de bilmezler. Bizim en kolay saydığımız bayağı dil onlarca anlaşılması güç ve ağır sözler olur: «Tabiatın mülâyim mi?» diye sormuş olsan bir şey anlamaz. Bu soru en kaba suretiyle sorulmalıdır. «Hararetin var mı?» desen hiç bilmediği bir dilden konuşuyormuşsun gibi hasta alık alık yüzüne bakar. Bunu anlatabilmek için: «Alaflanıyor musun?» demek gerekir. Ben okuldan çıktığım ilk aylarda ne hastalar dilediklerini bana anlatabilirlerdi, ne de ben onlara. Bizim dili onlara öğretemediğimiz için biz onlarınkini öğrenmek zorunda kaldık. Hekimlik görevim yalnız hastanede değildir. Bulunduğum mahalledeki komşulardan başı ağrıyan bana gelir. Mahalledeki eczanede haftada iki gün nöbetim vardır. Türlü türlü huyda insanlar, çeşit çeşit hastalar gelir. Neler görür, neler işitirim? Sakın bunların hepsinden vizite alıyorum sanma. Bir kısmının reçete parasını da eczaneye ben veririm. Paralı hastalar, adı sanı henüz bulunduğu mahallenin sınırını aşmamış olan bizim gibi ye-

ni çıkma doktorlara gelmezler. Biz de hastasız kalmayız ama, dedim ya bizimkilerin çoğu bedava (cıdır). Yoksul hastaların hepsi eczaneye, benim ayağıma gelmez. Kimilerinin evlerine ben giderim. İşte bu akşam yoksul bir kadının evine gideceğim. İstersen sen de gel. Yoksulluk güçtür. Buna bir de hastalık eklenince bu güçlügün nasıl bir yılgı (dehşet) olacağını gör.

Gideceğimiz semtin neresi olduğunu Doktorun bu isteğine uyarak hemen giyindim. Semtimiz Aksaray'dır. Caddeye çıkıp Topkapısına işleyen tramvayın birinci durağına geldik. Tramvay Şirketi, arabalarının en köhnelerini bu hatta işletir. Sokağın tozu, çamuru arabaların yeşil boyasını göstermez olmuştur. Dört lağar at koşulmuş bulunan tramvay, yukarıdan gelecek arabayı bekliyordu. Sağlıklarında pek iyi bir iskelet dersi göstermeye yarayabilecek kadar zayıf ve dermansız olan bu hayvanlar, çekecekleri o ağır yükün vücutlarına vereceği can dayanmaz acıyı düşünüyorlarmış gibi başlarını sabırlıca birer duruşla önlerine eğmiş idiler.

Bu köhne arabanın içine atladık. Bizden önce binmiş birkaç yolcu yüzlerini -hayvanların, kuyruklarıyla üzerlerinden kovdukları- sineklerin saldırısından kurtarmak için kollarını sallayıp durmakta idiler. Bu yolcular da ancak o köhne arabaya süs olabilecek eski püskü kılıklı kimseler idi. Bizden sonra zembilli bir ihtiyar ile soluk fistanlı bir kokona bindi. Beş on dakika sonra, yukarıdan gelmesini beklediğimiz araba geldi. Bizim ispir, sekiz yerinden düğümlü ipten kamçısı elinde yerine çıktı. Başını arabanın kapısından içeri sokup ağzındaki otuzluk tütünden sigaranın mide bulandıran iğrenç dumanını yolcuların suratlarına savurarak biletçiye Rumca birkaç söz söyledi. Arabamız yola düzüldü.

Rayların yamrılığından, yumruluğundan araba sanki düz bir demir yatak üzerinde değil, bozuk bir kaldırımdan gidiyormuş gibi gövdelerimiz sarsıntılar, zangırtılar içinde kaldığı sırada ben Doktora dedim ki:

— Beni hangi mahalleye götürüyorsun Allah aşkına?
— Topkapı yakınlarında mahallesine.
— Orada göreceğimiz şey yalnız bir hasta kadın mı?
— Hayır. Bir de güzel kız göreceksin.

— Demek ki bu düşkün aileyi görmeden bana anlatacağın öncül bilgiler var!..

— Hayır. Anlatacağım uzun bir şey yok. Benim bildiğim de pek kısa. Ben seni oraya yalnız bir düşkünlük, bir yoksulluk levhası göstermek düşüncesiyle götürüyorum.

— Her ne ise öğrendiğin kısa bilgileri olsun anlat.

— Bu göreceğin aile pek yoksul ama, ahlâkları güzel, terbiyeleri olağanüstüdür. Zavallılar önceleri zengin imişler. Sonra düşmüşler. Ailenin babası Şakir Efendi adında Macar dönmelerinden bir zat imiş. Ailesini, kazandığı ile geçirdirmekte iken ölüvermiş; gelir de kesilmiş. Fatih taraflarında bir evleri varmış. Aile başkanının ölümünden sonra ev de yanmış. Zavallılar çıplak, sefil kalarak ... mahallesinde mezar gibi dar bir odalı sefalet kulübesine çekilmişler.

Şakir Efendinin karısı kırk beş elli yaşlarında bir kadındır ki hasta işte odur. Yirmi yaşlarında olağanüstü güzel İffet adında bir kızıyla on, on bir yaşında bir oğlu var. Şakir Efendi, sağlığında kızının eğitim ve öğretimine pek çok önem vermiş; bir Frenk okulunda okutup yazdırmış. Görkemli; yaldızlı konaklara başka bir parıltı katacak kadar güzel olan İffet'in, o eşsiz güzelliğin bir sıkıntı kulübesi içinde külhana dikilmiş gül fidanı gibi solup kavrulmasını görmek kadar insanı üzecek bir hal düşünülebilir mi? Kızın Latif adında bir de genç nişanlısı var, ama o da yoksul, elli kuruş aylıkla resmi dairelerden birine devam ediyor.

— Kadının hastalığı nedir?

— İyi bakımla, para ile, sürekli tedavi ile geçecek bir hastalık.

Doktor şu kadarcık bilgi verdikten sonra cebinden Fransızca bir kitapçık çıkarıp okumaya koyuldu. Ziyaret edeceğimiz aile için aldığım şu bilgiler kısa idi. Fakat benim zihnimde büyümeye başladı. Yoksulluk ateşi yamandır. Hele önceden bolluk görmüş olup da sonradan düşmek; hele İffet gibi genç, güzel, bilgili bir kız bulunmak dünyadaki felâketlerin en büyüklerindendir. Henüz yüzünü görmediğim İffet'in hayali -yüzünde bir yüce üzüntü okunan, sitemli gözleri umutsuzluk yaşları döken; yumuşak göğsü feleğin yok edici düşman oklarına açık, saçları esinlenmiş bir ozanın

düşünceleri gibi dağınık; paçavralara bürünmüş bir melek gözlerimin önünde dolaşmaya başladı. Varlıküstü bir yaratığınkini andıran ağzıyla, solgun dudaklarıyla bir şeyler söylüyordu. Dinliyordum; fakat anlayamıyordum. Bir süre öyle dalgın kalmışım. Tramvayın zangırtıları gene beni kendime getirdi. Zihnim İffet'in hayaliyle uğraştığından mıdır nedir? Geçtiğimiz yollar bana pek üzüntülü görünüyordu. Yüksek Kaldırımı geçtik. Hayli aralıklı bahçelerle yolun iki yanında görülen basık katlı, dar pencereli ve birçoğu dört yandan birine eğilmiş çarpık cumbalı, eğri şahnişli toza bulanmış köhne evlerden kimilerini bir sıkıntı belâsı gibi tramvayın üstüne iniverecek sanıyordum.

Dirilerin ölülere karıştığı bu mahallelerdeki mezarlıkların sayısı mahallelerinkinden az olmamalı. Her adımda, her köşe başında dünyadakilere alıreti seyrettirmek için açılmış sanılan mezarlık pencerelerinin tozlu parmaklıkları ve çevreye ahret kokusu yayan koyu renkli defne dalları arasından uzun boylu, koca kavuklu mezar taşlarının durmadan göze çarpması insana hayatın sonu ölüm olduğunu hatırlatıyordu.

Ölümün kara renkli, boylu boslu birer tanığı gibi gönüllere dek gölge salan serviler, ölüm korkusu gibi her yana dal budak salıveren çitlembik ağaçları sanki mezardaki korkunçluğu yer altından göklere saçıyor idiler. Bakışlarım, sıraya dizilmiş asker gibi bir panorama gösteren mezar taşlarını her an selâmlamaktan yoruldu.

Şehremini'ni geçtik. Gittikçe mezarlıklar çoğalıyor, evler ufalıyor, çevrenin manzaralarındaki kasvet artıyordu. İffet'in hayali gene o anda yamalı, yırtık ve talihi gibi kapkara bir yas elbisesi içinde yarı çıplak bir yoksulluk heykeli gibi karşıma geldi. Bu mutsuz kız, gençlik çağının, eşsiz güzelliğinin en parlak bir devrinde diriler mezarlığı olan bu mahallelerden birine gömülmüştü.

Doktor o aralık okumasını bırakarak bana baktı. Gülümseyen bir yüzle dedi ki:

— Ne o? Pek dalmışsın? Gene mi hayaller?

— İffet'i düşünüyorum.

— Henüz yüzünü görmediğin bir kızın nesini düşünüyorsun? Hasta annesinin durumu ondan çok acınmağa değer. Onu niçin düşünmüyorsun?

— Bilmem İffet'in hayali zihnimi doldurdu. Başka düşüncelere yer kalmadı.

— Bu düşkün aile için verdiğim kısa bilgileri sen zihninde, kim bilir, ne kadar büyütüp kubbelendirmişsindir?

— Şu andaki zihnime gelenleri yazsam koca bir roman olur.

— Anlıyorum ki sizin sermayeniz yalnız hayal. Çünkü henüz bir şey görmedik ki!

— Yok, bu yargında yanılıyorsun. İnsan öncül bilgilerini eklemeksizin yeni bir şey yazamaz. Yeni öğrendiği gerçekleri eskiden bildiği gerçeklere katar. Şu kasvetli yoldan gidişimiz beni pek sıktı. Şimdi bu manzaraların bende uyandırdığı gamlı etki bir hayal midir? O etki ile düşündüğüm şeyler bence hep gerçektir.

— Uzun tutma. Düşündüğün şeylerin yüzde doksanı hayal. Gene işin içinde romancılık, şairlik var. Yolda şimdi giderken bakışlarını ürküten, hayalini korkutan birkaç mezar taşı oldu, değil mi? Biz evimizdeki küçük müzemizde eksiksiz bir iskelet bulundurmak için mezarlıklara gidip kemik toplarız. İnsan gövdesini kuran her kemiği bulmak için ne çok mezar kovuğu karıştırmak zorunda kaldığımızı artık sen düşün. Ne yapalım, mesleğimiz bunu gerektiriyor. Biz bu kemikleri gene insanlığa hizmet için topluyoruz. Sen öyle iki mezar taşı görmekle ürkersen iyi bir romancı olamazsın.

— Sevgili doktor, romancılığı, dediğimiz gibi, büsbütün maddilik içine sokarsan onda bir güzellik kalmaz. Taş yürekli bir romancının yazdığı olaylar gerçeğe ne denli uygun olursa olsun, kimseyi etkilendirmez. Önce yazan etkilenerek yazmış olmalı, yani o yazdığı şeyleri kendinde duymuş bulunmalı ki okuyanları da etkilendirsin. Modelimiz doğa olsa da onu renklendirecek, yaldızlayacak eşsiz kuvvet, gene hayal gücüdür.

— Sanmam. Bir yazarın yüreği taş olsun, pamuk olsun anlattığı olayı bir fotoğraf kadar tam bir benzetme ile ve

tam bir uygunlukla tasvir etmek ustalığını gösterirse o kişi mesleğinde gereken gücü ve değeri toplamış bir sanatçı demektir.

— Bu dediğiniz maddecilik sanatımıza sığmaz. Hayat manzaralarının hepsi soğukkanlılıkla anlatılamaz. Siz fitil yanmadan mumdan ışık istiyorsunuz?

— Al sana bir şair cümlesi daha! «Fitil yanmadan mumdan ışık istemek!» Söz parlak, ama anlamca pek cılız... Bayım, şimdi her sanat ilerledi. Havagazlarım görmüyor musun? Fitilsiz yanıyor. Hem de verdiği ışık sizin mum dediğiniz şeyi, güneşe karşı parıldamak isteyen ateşböceği gibi donuk bırakıyor.

Bu sırada tramvay Topkapı'daki son durağa gelmiş bulunduğundan benim doktora cevap vermeme vakit kalmadı. Arabadan indik.

II

Geriye doğru birkaç adım yürüdük. Köşesinde camları sararmış yıkkın bir kahve bulunan sağ yandan bir sokağa saptık —işsizlikten varlıklarına tembellik çökmesini düşüncesiyle olmalı— kahvenin peykesi üzerinde tulumbacı kılıklı iki delikanlı kaba şakalarla boğuşuyorlar; karşı peykede oturan eski hırkalı bir ihtiyar da elindeki çubuk kadar uzun ağızlığın ucundaki sigarayı fosurdatarak itişen yiğitleri imrenen bir bakışla seyrediyor, gülümsüyordu.

Saptığımız sokakta yürüyüp gidiyorduk. Sokak dar ve eğri büğrü idi. Her yanından pis sular akıtılmış... Kümes kadar küçük, yıkık evlerin önünde murdar (entari) li —ana babalar uslandıramadıkları için başlarını kıçlarını feleğin uslandırıcı tokatına açık bırakmışlar sanılan— birtakım çocuklar oynamakta idiler. Arada sırada evlerin birinden örtünme gereğini, yeldirmesinin yakasını başına almakla yerine getiren bir kadın çıkarak öbür eve girmekte idi. Kimi evlerin önünden geçerken duyulan gübre kokusu ve arada bir işitilen inek sesleri insana kendisinin Istanbul'dan uzak bir köyde bulunduğunu sandırıyordu. Dolambaçlı sokaklardan girip çıkarak bir süre yürüdük. Evler seyrekleşmeye, bu mahalleleri kaplayan dokunaklı durgunluk artmaya başladı. Artık ne çocuk görülüyordu, ne kadın, ne erkek, ne de bir hayvan!.. Şehrimizin sokaklarını dolduran köpeklerden bile iz yoktu. İnsanların doyunca ekmek bulamadıkları bu sokaklardan onlar da çekilmişlerdi. Kimi sokaklarda ev bile görülemiyor; harçsız kuru taşla örtülmüş yıkkın, alçak bostan duvarları her iki yandan uzaklara dek sürüp gidiyordu. İnsan gürültüsü bulunmayan yerleri doğa kendi sesiyle doldurur.

Uzaktan uzağa duyulan hafif bir rüzgâr iniltisi, bostanların ağaçlarından işitilen acıklı kuş sesleri sanki doğanın bu kanununu kulaklara sokup uyarıyordu.

Bu durgunluk, bu yıkkınlık, bu ıssızlık bana pek dokundu. Doktorun ciddiyete taparcasına yaptığı kınamaları üzerime çekmemek için ses çıkarmıyordum. Yalnız dedim ki:

— Doktor, sen bu hasta kadının evine beni götürüyorsun ama sakın —yanında bir de yabancı bulunması, bu ailenin düşkünlüğünü göstermeye bir seyirci götürüyormuş gibi— o kadınlarca kötüye yorulmasın!..

— Evet sözün doğru, bu, hiç aklıma gelmemişti. Bu kadınlar bayağı terbiyede bir aileden olmadıkları için yoksulluklarını, sıkıntılarını senin de görmen belki onurlarına dokunur. Fakat ben seni onlara bir sivil doktor diye tanıtırım. Sanki hastanın hastalığını birlikte tanılamaya gitmiş oluruz.

— Öyle olunca hastayı benim de yoklamam gerekmez mi?

— Hayır. Ben yoklarım. Sana belirtilerini anlatırım. Sen de avutucu; fakat doktorca birkaç lakırdı atıverirsin, olur biter.

— Ya bir pot kırarsam?

— Ha orası da doğru. Kızı görünce alınıp zihninden felekler, melekler diye şairce tasarılara başlarsan belki bir çam devirirsin. Yoksa aklın başında olduğu zaman benden çok şarlatan doktor görünebilirsin.

O sırada derin bir üzüntü içinde bulunduğum halde bile doktorun şu sözü beni güldürdü.

Beş on dakika daha yürüdük. Bostan duvarları bitti. Sekiz on evli köye benzeyen bir mahalleye geldik. Evleri küçük bir alancığın çevresine yapılmıştı. Bu alancığın sağ yanında, yalak taşı yarısına kadar kırılmış yıkkın bir çeşme vardı. Doktor, çeşmeye yakın, kaplama tahtaları, saçakları dökülmüş; iki penceresinden birisinin kafesi düşmüş bir evin tek kanatlı olan kapısını çaldı. Çeşmeden su doldurup birkaç adım ayrılmış olan pembe entarili bir kız elindeki testiyi yere bırakıp oralarda, mahallede oturan kimselerden başka kimseye pek az rastlandığını andırır çocukça bir gözetlemeyle bize bakmaya başladı.

Doktorun çaldığı kapının İffet'in evi olduğunu anladım. Kapının yanında iri gövdeli bir çınar ağacı bulunuyor. Bu ağaç; dokunaklı durgunluğu, küçüklüğü ve içli görünüşüyle bir aileye yurt olmaktan çok bir felâket «çilehanesine» benzeyen o acılar yuvasının üzerine —kaderin yağdıracağı belâya karşı sanki siper olmak üzere— iri dallarını şefkat kolları gibi uzatmıştı.

Çok sürmedi. Kapı, arkasından bir iple çekilerek açıldı. Sevinç saçan nurları âleme yayılan güneş bile bu tasalar kulübesine girmekten çekiniyormuş gibi geceyle boy ölçüşen karanlık, penceresiz bir avluya girdik. Orada bir süre bekledik. Gözlerimiz biraz karanlığa alıştı. Yukarıda bir gezinme oldu. Sonra gayet nazik bir kadın sesiyle: «buyurunuz» denildiğini işittik. Doktor, önümüzdeki beş altı basamaklı yıkık bir merdivenden yukarı çıkmaya başladı. Ben de ardı sıra yürüdüm. Her ikimizin birden ağırlığına dayanamayacak sanılan merdiven, ayaklarımızın altında sallanıp çatırdadığından büyük sakınmalarla yukarı çıktık.

Merdiven başında bu karanlık evin ayışığı, hazin gecelerin yüce bulutları ile örtünmüş bir doluay gibi —koyu renkli bir «car» a bürünmüş olarak— bizi karşılamaya çıktı. Karşımıza doğan bu nur İffet'ti. Sanki «Kudret» eli, dünyaya getirdiği ne kadar güzellik varsa bunlardan en seçkin özetleri toplayarak güzellikte olanca yaratıcılığının üstünlüğünü bu yüze sığdırmış; kendi erişilmez gücüne karşı olağanüstü bir varlık göstermek için bu vücudu yaratmış, ya da insan oğluna bir melek modeli göstermek istemişti.

Ben varlıkları kavuran bu «afet» i, bu güzellik perisini görünce şöyle sandım: Şairlerin tasarlayabileceği yücelik gövdeleşmiş, ya da güzelliğin çekici gücü insan biçimine girmiş.

Doktorun yanında beni, yani bir yabancı bulunduğunu görünce kızın, ne Çin samuru, ne hilâlin yayı, ne de kaza oku ile nitelenemeyen ince kumral kaşları biraz çatıldı. Yücelikle üzgünlüğün böyle bir kaynaşmasını görebilmek için doğanın şair gözüne gösterdiği ayışığında, tan kızıllığında, akşamın içe dokunan ışınlarında eşi, benzeri bulunmayan sarı elâ, dalgın gözlerinin süzüklüğü biraz daha arttı. Karın, pamuğun, sütün çiğ beyazlıklarıyla hiç bir benzerliği bulunmayan; olsa olsa beyaz zambakları andıran solgun yüzüne bir kızartı geldi.

«Car» ın altından alnı üzerinden doğru bir gül bahçesinin şafağından kurtulmuş güneş ışınları gibi bir demet altın saç lülesi... ressamlara fırçalarını ellerinden düşürtecek, ozanların şaşkınlıktan soluklarını durduracak bir tatlılıkla sol şakak ve yanağın üstünden yolunu yitirmiş bir sevda, ya da aşk kesilmiş bir gönülden çıkan ateşli bir ah gibi gümüş

gerdanına uzanıp gitmişti. Bu güzellik tanrıçası sanki bu yıkık konutu dolaşmaya gelmiş bir hayaldi. Ya da Tanrısal ressam, güzelliğinin eksiksiz olmasına o denli emek vermiş olduğunu sonradan çekemeyerek bu Venüs'ü cehenneme atmıştı.

Feleğe küskün bakan gözlerinde ağlama izi kırmızılıkları var. Baygın gözlerinin altında umutsuzluğun, bezginliğin izi olan mavimtırak hafif siyahlıklar görülüyor. Bunlar dolunaydaki lekelere benzer bir durum göstermekte idi. Çehresindeki şu hüzünlü tazelik, zenginlik gösterişleri içinde parlayan güzel yüzlerden bin kat daha ruhu okşamaktaydı.

O, önde bir umut ışığı, biz arkada gölge gibi yürümeye başladık. İffet, uzun ve ince boyuna pek yaraşan bir fidan yürüyüşüyle bizi, aralık gibi bir sofacıktan yürüttükten sonra evin biricik odası olan bir kapıdan içeriye soktu.

Odadan inilti yatağına uzanmış başörtülü bir hasta kadın, mezar kadar dar ve incecik tek şilte döşeği ve yorgan diye omuzlarına dek çekmiş olduğu sefalet örtüsü içinde —mezarından kıyameti gözetleyen bir ölü bakışıyla— doktoru ve özellikle beni inceden inceye gözden geçirmeye başladı.

Sıkıntı ve sefaletin en yıkıcı izleri asıl bu kadının yüzünden görünüyordu. Gövdesinde kas'tan iz kalmamış, deri kemiğe yapışmış; yüz, insana benzemez olmuş... Bakışları artık kendinin hayattan uzaklaştığını; ölümcül yıkkınlıklara yaklaştığını gösterir biçimde sönüp korkunç bir donukluk almış... İnsana diriler arasında bulunmaktan artık bıkıp da mezarını dileyen bir ölü gibi bakıyor. Söz söylemek için ağız açınca kansız dudaklarının etrafında beliren katmerler, yüzünün bütününe tuhaf bir biçim veriyor; artık kendinden büsbütün sıyrılıp alınmış olan mutluluğa ve hayat umuduna karşı küçümseme ile, hakaretle gülüyor sanılırdı.

Burada oda takımı aramak çölde çağlayan, külhanda süs aramak gibi ise de oda büsbütün çıplak değildi. Eğer gördüklerime ev eşyası denilebilirse bir köhne ot minderi, her biri başka bir basmadan eskimiş birkaç yastığı, iki topal sandalyeyi, bir kırık testiyi ve pencerelerdeki uzunlamasına yarıklarla ayrılmış beyaz patiska perdeleri sayayım. Yalnız şu kadar var ki bu eski püskü şeylerden her biri tertemizdi. Özel bir düzenle her şey yerli yerine konmuştu.

İffet, o tatlı güzelliği, o ulu yaratılışıyla bu düşkünlük yuvasına hiç yaraşmıyor. Hastayı avundurmak için gökten inmiş bir koruyucu meleğe benziyordu.

Oda içindeki eşyadan yalnız ikisi bakışlarımı çekti. Sağ yandaki duvarın üzerine tuhaf bir biçimde örülmüş büyücek bir seccade halı gerilmiş... Bunun önüne de cevizden yapılmış bir «etajer» konmuş... Bu etajerin üst rafının ortasına çerçevesi yaldızlı bir levha ve levhanın iki yanına içlerinde renk renk yapma çiçekler bulunan iki saksı konmuştu.

Oldukça kibar bir salonu süsleyebilecek kadar «zarif» görünen bu eşyanın öyle yoksulca bir evde bulunuşunu ilk önce yadırgar gibi oldum. Sonradan bunların eski zenginlik artığı olarak yangından kurtulma eşyadan olabileceğini düşündüm.

Ben odanın durumunu incelemekte iken Doktor, hastaya nasıl olduğu sorusuyla karışık bir selâm verdikten sonra beni tanıtmak üzere dedi ki:

— Sizi dikkatle ve birlikte muayene etmek için arkadaşlarımdan bir doktor daha getirdim.

Doktorun şu tanıtması, oradaki görevimin hekimlik olduğunu bana da yeniden hatırlattı. Duruma ve yerine göre konuşabilmek için odanın halini gözden geçirmekten vaz geçerek elden geldiğince kendimi topladım.

Hasta, oldukça güçlükle kalkıp döşeği içinde oturarak bitik bir sesle:

— Her ikinizin de tenezzülle teşrifinize teşekkür ederim. Yoksullara acıyanları Tanrı mükâfatsız bırakmaz. Sizi bana gönderen Tanrı elbet sizi de isteklerinize kavuşturur, dedi.

Doktor sordu:

— Verdiğim ilâçları kullandınız mı? Şimdi kendinizi nasıl buluyorsunuz?

Hasta, «anterit» hastalığına uğrayanlara özgü, upuzun uzamış bulunan kuru yüzünü umutsuzca, hafif hafif salladıktan sonra:

— Evet ilâçlarınızı kullandım. Şimdi biraz iyiyim.

dediyse de bu «iyiyim» sözünü ancak Doktora bir nezaket ve kızına karşı bir avuntu olmak üzere söylediği anlaşılıyordu. Yoksa durumunda hiç iyilik izi görülmüyordu.

İffet, karşımızda oturmakta olduğu sandalyenin üzerinden, sevda dile gelmiş gibi ahenkli ve ruh okşayıcı bir sesle Doktora dedi ki:

— Dört gün önce vermiş olduğunuz «enfüziyon d'ipeka», ondan sonra düzenlediğiniz «su nitrat dö bizbüt» ve «ekstre d'opiyom» u ve öbür bileşimlerini ve en son günde iki güllâç alınmak üzere verdiğiniz «banzo naftol» tertibini, buyurduğunuz gibi, annemе kullandırdım. Her ne kadar zayıflık gene varsa da uzluğunuz sayesinde o günden beri bendeniz kendisinde hayli iyilik görüyorum.

Annesine verilen reçeteleri İffet'in böyle ezberden okuyuşunu işitince benim oradaki düzme doktorluk durumumun gerçekten güçleşmekte olduğunu anladım. Tıbba aykırı olarak ağzımdan kaçıracağım bir sözle o kutsal bilimle ilgisizliğimin anlaşılıvereceğinden hiç şüphem yoktu. Bunun üzerine kendi kendime, alabildiğine, sakınma gereğini öğütledim. Ne var ki insanın kimi kez pek çok tedbirli davranmak istediği şeyde, kendini zorlamasından doğan bir dalgınlıkla büyük utanç getirecek bir yanlışlığa düşmesi pek sık olur. Ben de o denli düşüncesiz bir atılganlıkta bulundum ki bunu şimdi yazarken bile uğradığım çarpıntıdan kalemim titriyor. İffet'in en taş gönülleri bile titretecek yücelikteki üzgünlüğünde, halindeki o perişanlıkta, mıknatıs güçlü garip bakışındaki dayanılmaz çekiciliğinin etkisinde kalarak ne yaptığımı bilmez bir duruma gelmiş olmalıyım ki ben de bir söz söylemek, ben de tıptaki bilgimi göstermek için hastaya yaklaşarak hemen hemen istemli olmayan bir halde:

— Müsaade buyurursanız sizi bir de ben muayene edeyim, demeyeyim mi?

Söz ağzımdan çıktıktan sonra bu hareketimdeki hafifliğin derecesini anladım. Doktorun yüzünde o anda beliren hoşnutsuzluk izleri de bunu bana anlattı. Ne var ki iş işten geçmiş bulundu. Bu hareketim, yalnız büyücek bir utanç doğurabilecek bir yanlışlık olmakla kalmayacaktı. Hastayı boş yere yoracağımdan dolayı bana göre küçük bir cinayet demekti. Artık zihnimden her şeyi çıkardım. Olan gücümle bu deliliğimi bir güzel sonuca vardırmak istedim. Hastayı da boşuna yormamış olmak için kısa bir nabız muayenesinde

bulunmak ve doktora olabildiğince doğru «observasyon» vermek yolunu düşündüm. Cebimden saati çıkarıp hastaya dedim ki:

— Zahmet olmazsa nabzınızı verir misiniz?

Zavallı hasta, beni eceline derman arayan bir hekim sanmıştı. Yorganın altından çıkardığı değnek gibi kadide dönmüş elini bana uzattı. Uzluğumdan yardım umarcasına bana uzatılan bu eli ölüye dokunur gibi irkilerek tuttum. Bir dakika vuruşlarına dikkat ettim. Nabız pek kuvvetsiz ve hafif atıyordu. Bununla birlikte vuruş sayısı çoktu. Ara sıra da vuruş düzeni bozuluyordu. Bir dakikada doksan altı doksan yediye kadar saydım. Bu nabız observasyonunu Doktora Fransızca olarak verdim. Dikkatimden onun da memnun olduğunu yüzünden anladım.

Bu ataklığım pek küstahça idi. Fakat böylece hasta kadına ve özellikle İffet'e doktorluğumu ispat etmiş olduğum için kendim de sevindim. Bununla birlikte küstahlıkta bundan ileriye varmayarak gerçek muayeneyi doktora bırakıp hastanın yanından çekildim.

Doktor, hastanın karnını ve ta gözlerinin içine varıncaya dek her yanını muayene etti. Muayeneden sonra arkadaşının yüzünde beliren çatıklık ve durgunluktan hastalıkta artma, ya da kaygılanmayı gerektiren bir hal bulunduğunu anladım. Annesinin muayenesi sırasında İffet de, can atarcasına, gözlerini Doktora dikmiş bulunuyordu. Muayene sonucunda bir tehlikeli durum bulunduğunu o da benim gibi anladı. Solgun yanakları pembeleşmeye, uçuk dudakları güle dönerek hafif hafif titremeye başladı. Sert bir rüzgâra tutulmuş bahar gülleri gibi boynu bir yana büküldü. Talihsiz kız, şimdiye değin akıtmış olduğu göz yaşı ummanına karışmak üzere Cennetin saf kaynaklarından dökülür gibi gözlerinden akan iki elmas damlasını hastaya, umutsuz annesine göstermemek için başını pencereden yana çevirdi. Oda içinde iki dakika kadar süren bir ezici durgunluk sırasında, ev diye içinde bulunduğumuz bu sıkıntılar yuvasının üzerine gölge saçan çınar ağacının yapraklarından işitilen hışıltılar, hastanın ruhunu almaya gelen meleklerin kanat sesleri sanılıyordu. Meydancıktaki durmadan akan çeşmenin —bu

felâkete uğramış ailenin haline durmayıp ağlar gibi— duyulan içli şırıltısı sanki kulağa bir incelik, yüreğe dokunan bir incelik akıtıyordu.

Doktor, iki üç dakika önce yüzünde görülen kaygı izlerini gösterinemeye uğraşarak zorlayışlı bir gülümsemeyle hastaya sordu:

— Önceleri sıtma ve sarılık gibi hastalıklar çektiniz miydi efendim?

— Sarılık çekmedim; fakat birkaç yıl önce sıtmaya uğramıştım.

— Ne kadar sürdüydü efendim?

— Üç ay kadar.

— Sağ böğrünüzde arasıra ağrı duyuyor musunuz hanımcığım?

— Evet! evet! dünden beri. Arasıra değil; hemen aralıksız gibi.

— Kusma geliyor mu?

— Evet.

— Pekiyi... Anladım... Merak etmeyiniz, bir şey kalmaz.

Doktorun şu «merak etmeyiniz, bir şey kalmaz» sözünün pek bayağı bir avutma olduğunu ben de anlamıştım. İffet de ve belki hasta kendisi de anlamıştı. Hastalıkta bir tehlike baş göstermişti; bunun derecesi ancak Doktorca biliniyordu. Fransızca, doktordan gerçeği sormak istedimse de gene hemen, İffet'in bu dili bildiği aklıma geldi; susmayı hayırlı buldum.

Doktor, cebinden bir deste kâğıt çıkarıp reçete yazmaya hazırlanıyordu. İffet, şimdiye değin işitmiş olduğum Fransızcaların en açık ve düzgünü denecek bir güzel söyleyişle doktora dedi ki:

— Annem Fransızca anlamaz, merak etmeyiniz. Muayene sırasında bulduğunuz tehlikeyi bana söyleyiniz.

Doktor alıklaşmış gibi:

— Ne söylüyorsunuz? Nasıl tehlike?

— İki gün sonra öğreneceğim bir gerçeğin benden bugün saklanmasından ne fayda umuyorsunuz?

Doktor, hastanın başında bulunduğumuzdan beri belki bir kez yüzüne baknamış olduğu İffet'i dikkatle süzerek dedi ki:

— Küçük Hanım, sözlerinizi hâlâ anlayamıyorum.

İffet, gücenik bir tutumla o güzel kaşlarını kavislendirerek:

— Kapalı bir şey söylemiyorum ki sözlerime bilmece biçimi vererek anlamamakta direniyorsunuz! Mademki hastadaki ağırlığı benden saklıyorsunuz; bu tedbirinizin boş olduğunu anlatmak için bulduğunuz tehlikenin ne olduğunu isterseniz size ben söyleyim.

Doktor, gözlerini dört açarak sordu:

— Nedir, söyleyiniz?

— Hastalık «abse dö fuva» (karaciğer çıbanı) ile karışmıştır.

Doktor, bu kez gerçekten alıklaşarak:

— Bunu nereden anladınız? Yoksa benden önce buraya başka bir doktor mu getirdiniz?

İffet, umutsuzlukla içini çekerek:

— Siz buraya insanlık adına geliyorsunuz. Istanbul'un surundan dışarıda denecek böyle yoksullar mahallesine hangi doktoru getirebiliriz? Hem annemi gördüğünüz günden beri iyileşmesi için emek ve özenin en sonu ile uğraştığınızı görmekteyiz. O halde başka bir doktor getirilmesi sizin çalışmalarınıza karşı nankörlük demek olmaz mı? Böyle bir davranışı hiç bir suretle kabul etmeyiz. Pek darda kalmış olsak bile olanları sizden gizlemeyiz. Başka bir doktor çağırılmadığına inanınız.

— Öyleyse hastalığın bu karışmasını nereden çıkardınız?

— Hastanın benzindeki sarılığın artmasından, sağ böğründe beliren sancılardan, bulantı gelmeğe başlamasından...

— Bunların karaciğer çıbanı belirtilerinden olduğunu ne biliyorsunuz?

— Babamdan kalma bir «patoloji» (hastalıklar bilimi) kitabı vardı. Onda okurum.

Doktor, alaycı bir gülümsemeyle:

— Demek ki siz bayan doktor imişsiniz de bizim haberimiz yok. Diplomanızı hangi enstitüden aldınız?

— Hiç bir enstitüden diploma almadım. İnsan merak edip de patolojiden bir bahis okumakla hekim olmaz ya?

Annem «anterit» ten yatmakta olduğu için o bahsi merak ederek okudum.

Doktor, şakasını bu kez sertçe bir ciddiliğe çevirerek:

— Ben öyle diploması olmayıp da hekim işine karışan küçük hanımlardan hoşlanmam. Bu hal birkaç yıldır memleketimizde moda oldu. Kimi hanımlar tarafından çağrılıyoruz. Hastanın muayenesinden sonra reçete yazıyoruz. Hanım reçeteyi eline alarak çıtır çıtır okuyup: «A... siz de öteki doktor gibi «enfüziyon dö hublon», «de koksiyon dö kenkina lakte», «şikore sovaj»... yazmışsınız. Bunlar mideme iyi gelmiyor, çok kullandım... Yazacak yeni bir şey bilmiyor musunuz?» diyor. Böylelerini çok görmüştüm ama sizin gibi patolojiden konu açarak konsültasyona girmek isteyene henüz rastlamamıştım.

Ciddî sorunlarda nezaketi gerekli görmekte biraz cimri davranan Doktorun şu azara benzeyen kınamaları üzerine İffet biraz bozulduysa da, karşılık vermemeyi terbiyesine daha uygun buldu. Kızın sustuğunu görünce Doktor, kendi düşüncelerinin kabul edildiğini anlayarak yeniden:

— Bir hekim olarak bu hareketinizi beğenmez isem de zekânızı beğenip alkışlamamak da elimden gelmez. Evet buluşunuz doğru... Annenizde böyle bir karışma olmuştur. Fakat sakın «tretman» a da karışmaya kalkmayınız. Ben size söz veriyorum ki hasta iyileşecektir. İşin o yönünü tamamıyla bana bırakınız.

Doktor, sözünü bu sonuca getirdikten sonra Türkçe konuşmaya başlayarak deki ki:

— Perhize iyi dikkat olunuyor ya? (Hastaya dönerek) Halis süt içeceksiniz. Önce anlattığım tertip ve miktarda çiğ et yiyeceksiniz. Asla bayağı su içmeyip «Vişi» ve «Karlsbad» maden sularını kullanacaksınız. Bu öğütlerim iyiden iyiye yerine getiriliyor mu?

Doktorun bu sorusu üzerine hasta kadın, verilecek cevabı İffet'ten bekliyormuş gibi kızının, kızı da annesinin yüzüne bir süre şaşkın bir umutsuzlukla bakıştılar. Sonunda bir kısa cevap uydurma cesareti hastada görüldü. Kızını utandırmamak için kendi ölümüne razı olduğunu gösterir bir yüzle, alın yazısına boyun eğmişçesine gayet sönük bir sesle: «Evet» dedi. İffet başını pencere yönüne çevirmişti.

Gene gözlerinden —bahar sabahlarında meltemlerle sallanan güllerin üzerinden dökülen çiğler gibi— pırlantalar yuvarlanıyordu. Zavallı kızın karamsarlığı o kerteye gelmiş olmalı ki üzüntüsünü tutmayı başaramadı. Bundan doğan utançlı bir duruma düşmemek için hemen yerinden kalktı, kendini dışarıya attı. Ağlamasının duyulmaması için de oda kapısını kapadı. Ağlıyordu. İçe dokunan hıçkırıklarını işitiyordum.

Kızının odadan çıktığını görünce hasta kadın, içli bir yalvarışla zayıf, sararmış ellerini yukarıya kaldırdı. Yüzünde dokunaklı bir buruşma belirdi. O da ağlamak istiyordu. Heyhat!.. İçteki ağrıları dışa akıtmak, keder tozlarını gidermek için pek çok zamanlar bir ilâç yerine geçen ağlama nimetinden bile tabiat bu kadını yoksun etmişti. Birkaç damla göz yaşını bu zavallıdan esirgiyordu. Tanrı katına yüceltmek için aldığı bu dokunaklı yakarışla göz kapaklarını birkaç kez açıp kapadı. Acılarının ateşini söndürmek için iki damlacık yaş imdadına yetişti. Hayat bu kadındaki bütün kaynakları kurutmuştu. Ağlamak istedikçe gözleri yaşarmıyor, tersine kuruyordu. Bakışlarındaki eski sönüklük giderek onun yerine bir ateş, bir parıltı geliverdi.

Doktor, sessizce kadının yüzüne bakıyordu. Bu acıklı hali görmeye artık dayanamıyordum. Üzüntü göstermemek için kendimi pek çok zorladım; gene de gözlerim yaşla doldu. Hasta, kendinin isteyip isteyip de akıtamadığı üzüntü yaşlarının benden döküldüğünü görünce dedi ki:

— Bu halimize ağla oğlum! ağla! İnsanlığın en büyük meziyeti kendi soyunda gördüğü acıları tadabilmektir. Ben ağlayamadım; fakat benim için bir ağlayanı görmek bence umutsuzluğumun hafiflemesine daha çok yol açtı. Şu geçici dünyada çekecek pek az sıkıntım kaldı. Yakında hepsi bitecek. Ölüm şimdiden damarlarıma yayıldı. Her an belirtilerini duyuyorum. Artık vücudum en şiddetli acılarla doldu. Duygularıma bir uyuşukluk, bir tembellik geldi. Ölüm benim için korkulacak bir olay değil; aranacak bir iyiliktir. Ne var ki İffet'imi bu karamsarlık, bu yoksulluk içinde, ağlayıp inleyen bir durumda kimsesiz bırakıp gitmek bana şimdiye kadar çektiklerimin hepsinden acı geliyor. Kızım bir melektir; iffetin, namusun ta kendisidir. Vaktiyle babası,

terbiyesinin üstünlüğü için gücünün yettiğince özen göstermişti. Bu çalışmaları olağanüstü verimli oldu. Fakat Efendinin ölümü ve ondan sonra uğradığımız felâketler kolumuzu, kanadımızı kırdı. Bu denli acılara dayanamayıp şimdiye dek çoktan ölürdüm. Of!.. Ruhum, kızımdan ayrılamadığı için şu boş dünyayı bırakamıyor.

Hasta, soluk soluğa bir bitkinlikle şu yolda acılarını sayıp dökmekte iken dışarıdan da İffet'in ağlama iniltileri işitiliyordu. Fakat bu ağlama sesi o denli hafif ve yavaş geliyordu ki odadan bunu benden başka kimse işitemiyordu, sanırım.

Doktorla birlikte zavallı hastaya avutacak birçok sözler söyledik. Hasta, ağlayamamaktan ileri gelen o acıklı halin kendine pek çok acı ve yorgunluk vermiş olduğunu sezdirir bir duruşla başını duvara dayadı. Zayıf ve soluk yüzüne hiç uymayan ateşli bakışlarıyla bir süre ikimizin de yüzüne baktı; sonra öncekinden halsiz bir sesle dedi ki:

— Avutmak bir çeşit umut vermektir... Doğmayacak bir umudun ardından gitmek beni daha çok kara düşüncelere boğuyor. Şu son yıllarda uğradığınız korkunç sarsıntılar beni pek çok yıldırdı... Benim düşündüğüm şey yalnız kızımla oğlumdur. Onları böyle korkunç bir geçim içinde bırakıp gidersem ölümün herkese özgü sonsuz dinişinden «huzur» payımı alamayacağım; mezarda kemiklerim de canımın bu iki parçasını düşünmekle acılar içinde kıvranacak sanırım. Bugün varlığımla yavrularıma hiç bir maddî yardımda bulunamıyorsam da her halde baş uçlarında bir anne gölgesi bulunmak başkadır. Annece bir duam, okşayıcı bir sözüm, şefkatli bir bakışım, içinde bulunduğumuz şu sıkıntı ateşine, bu sınırsız yokluğa karşı sabır göstermek, dayanmak için onlara büyük bir avunma yerine geçer... Heyhat!.. Görüyorsunuz ki yolcuyum, gidiciyim. Yakında iki yavrum da Feleğin ezici elinde yardımcısız, koruyucusuz, umutsuz, avunçsuz kalacaklar.

Kadın kendi ağlayamadıysa da bu uzun uzadıya dokunaklı sözleriyle bizi ağlattı. Biraz sonra İffet, yüzünden akan belâ selinden iz göstermemek için yüzünü yıkamış, kendini zorla toplamış olarak içeri girdi. Hasta kadın hemen acı yakınmalarını kesti. Yüzünde yapmacık bir gülümserlik belir-

di. Sanki bu zavallılar, Feleği kendilerine güldürmemek için gülümsemeye uğraşıyorlar; güya nasibin «kahr»ı bunlar için bir «lütuf» imiş gibi birbirini aldatmaya çalışıyorlardı. Hasta kadın, sanki bütün hayat istekleri toplanmış da kızının yüzü biçimine girmiş gibi görüyordu. Ya da artık ucuna gelmiş olduğu ölüm çukurundan eteğini çeken zebanilerin merhametinlerini dilenmek için: «Bu kızı bırakıp da nasıl gideyim!» deyişini bakışlarıyla anlatmaya çalışıyormuş gibi idi. Aşırı anne sevgisiyle duygulananlarda görülebilecek baygın ve kendinden geçmiş bir bakışla bir süre kızına baktı. Bu sırada hastanın benzi büsbütün uçtu. Gözleri acınacak biçimde süzüldü. Bununla birlikte yüzünde gülümseme izleri vardı. Talihsiz kadını öyle görünce can çekişme durumuna gelmiş de öbür dünyadaki yerini seyrediyor, sandım.

«Artık malî gücümüzün üstünde olan «et, süt» lakırdısı edip de kızımı bir daha ağlatma...» diyormuşcasına hasta o baygın bakışını sessiz bir yalvarışla Doktora çevirdi.

Biz Doktor ile gerçekten güç bir durumda kalmıştık. Hastayı öyle tehlike ve sınırsız yokluk içinde aç ve ilâçsız bırakıp o evden nasıl çıkabilirdik? Bir iyilikseverlik olmak üzere hastanın yastığı altına birçok mecidiye bırakmış olsak bu davranışımızla onurlarına dokunarak kaş yapayım derken göz çıkarmış olmayacağımız da bizce belli değildi.

Meğerse doktor bunu, eve daha ilk gelişinde düşünmüş, hatta kubbesini bile hazırlamış. Arkadaşım güler bir yüzle dedi ki:

— Hanımlar, size bir şey söyleyecektim. Nasılsa aklımdan çıkmış. Hani ya geçen hafta geldiğim zaman bana İffet Hanımın pek çok ustalıkla atlas üzerine ipekle işlemiş olduğu bir yastık yüzünü göstermiştiniz. Benim pek beğenmem üzerine yastığı armağan olarak bana zorla kabul ettirmiştiniz. O yastığın başına gelenleri bilseniz!.. O yastık yüzü, kâğıda sarılı olarak elimde buradan doğru görevimin bulunduğu yere gittim. Arkadaşlar önce: «O elindeki kâğıdı aç, içinde ne var göreceğiz» dediler. Ben başıma geleceği bildiğim için çok direndimse de dinlemediler. Sonunda açtık. Hepsi birden: «aman ne kadar zarif şey!» diye bağrışarak hayranlık gösterdiler. İçlerinden biri: «Kız kardeşimi gelin

ediyoruz. Gelin odasına koymak için bunu bana ver» dedi. Öbür yandan biri: «Ben kendim evleniyorum; bana daha yakışır!» diye bağırmaya başladı. Öteden bir üçüncüsü çakarak: «Bu yastığa sahip olmak için her halde gelin güveylik şart değildir ya? Ben güzel şeyleri severim. Beğenme ve değerlendirme yetisi her şeyden büyüktür; bana vermelisiniz!» dedi. Uzatmayalım, bir dördüncü, bir beşinci istekli daha çıktı. İş büyüdü: «Kimseye vermem!» diye bağırdım çağırdım, para etmedi: «Bir yastık seksen kişiye birden verilemez ya?» diye hepsini birden başımdan savmak istedim. İçlerinden muzibin biri: «Onun da yolu var efendim. Piyango çekeriz kime çıkarsa!» diye ortaya atıldı. «Niçin ben yastığımı besbedava piyangoya koyup içinizden birisine vereyim?» diye bu öneriyi sertçe geri çevirdim. «Parayla!» diye bağrıştılar. Ellerinden kurtulamadım. Numara başına iki çeyrek olmak üzere bir piyango düzenledik. Yedi buçuk mecidiye toplandı. Piyangoyu çektik. Evlenecek olana çıktı. Böylece ellerinden kurtuldum. Her ne kadar armağan olarak verilen bir şeyi piyangoya koymak, değerbilmezlik demek ise de başka türlü yapamazdım. Bunun için elbette benim bu davranıştaki özrümü hoş görürsünüz. Küçük Hamının elleri sağ olsun; bana bir başkasını daha işler.

yolunda uzun uzadıya bir başlangıçtan sonra cebinden paraları çıkarıp:

— Şu hareketimden dolayı beni büsbütün utandırınamanız için bu paraları kabul buyurunuz.

diyerek mecidiyeleri hastanın yastığı üzerine koydu. Kadınların bu konuda bir şey söylemelerine vakit bırakmaksızın dedi ki:

— Efendim bu yakınlarda eczane olmamalı. Olsa da eczaları bayattır. Ben yazacağım reçeteleri kendi eczanemde yaptırıp gereken maden sularıyla birlikte yarın erkenden buraya gönderirim.

İlâçların nasıl kullanılacağını İffet'e açıkladıktan ve iki güne değin geleceğimizi söyledikten sonra gitmek üzere ayağa kalktık.

Bu piyango uydurmasına inandılar mı, inanmadılar mı artık orasını bilemem. Annesi de, kızı da ne söyleyeceklerini bilemeyecek bir tuhaf şaşkınlık içinde kalmışlardı. İffet,

bizi merdiven başına dek geçirdi. Hastanın arkamızdan bize birtakım dualarda bulunduğunu işitiyorduk. Keskin bir rutubet kokusu yayan o karanlık avludan geçip sokağa çıktık.

Her ikimiz de sokakta konuşmadan gitmekte iken hemen beş on adım sonra arkamızdan:

— Hu! delikanlılar! baksanıza civanlarım! diye bir ses işittik.

Sesin geldiği yana baktık ki şakağı üzerinde yüz karası gibi bakla kadar bir laden, kaşlarında kazan kulplu rastıklar, çenesinin üstünde o ladenden bir siyah leke sıçramış gibi iğrenç bir şey bulunan başörtülü, kirli yeldirmeli, değirmi çehreli, elli yaşlarında kadar tombalakça bir kadın elindeki meydan süpürgesinin sapını koltuklarından biri altına dayamış hayvanca bir sırıtma ile bize gülüyor.

Bir kaba «nakkaş» ın elinden henüz çıkmış sanılan öyle ladenli, rastıklı, benli, zülüflü bir çehrenin bize güldüğünü görünce:

— Destur tu tu! bu «rüküş» hanım acaba bizden ne istiyor? dedim.

Doktor:

— Aman yavaş söyle; şimdi bu karıya bayrakları açtırırsın ha! dedi.

Havva kızlarının devedikeni soyundan olan bu benzersiz yaratık, bizim durakladığımızı görür görmez süpürgesini sürüyerek, eteklerini yelpirdeterek hemen yanımıza koşup babahindilerin gulu gulusuna benzeyen kaba, çirkin bir sesle dedi ki:

— Kurban olayım yavrum!.. siz dönmelerin evinden geliyorsunuz... Şimdi oradan çıktınız değil mi?

Doktor:

— Evet oradan çıktık. Hasta var da, ona baktık.

— Ya! ya! Dönmelerden çıktığınızı ben de gördüm... İçleri dışlarına dönsün!.. Ne ise şimdi o lâzım değil ya!.. Şey... O sarartma karı daha ölmedi mi?.. Aman (Hanım!) kaç aydır çeker. Ettiği var ki bir türlü can veremiyor. Galiba artık altına gidiyormuş! O kokona kılıklı kınamsık kız ne yapıyor? Ah iki gözüm süzme aşure!.. Fantaziye! fantaziye! Kibir kibir kibir kibir, artık bir şey... O kız, Feleğe kelek demiyor şöyle... Bari bir ahım, şahbazım olsa... Sokağa bir kı-

lıkta çıkar ki görseniz... İpekli çarşaf... Kıçının üstünde bohça kadar bir kümbet, dantelalı şemsiye... Neme gerek babası benim kıza onlardan daha iyilerini aldı... Kıskanan kıskançlığından kurusun... Sözün gelişini söylüyorum. Haniya! mahalleye geldikleri günden beri kimseye bir fincan acı kahve içirmediler. Kahveden geç, bir selâmlarına nail olamadık. Biz insan mı yeriz! Biz her sabah bütün komşular toplanıp kahveler içer, güler oynarız. İnsana karışmıyorlar ki... Komşu kusurları... Ha dur... Daha nelerim var nelerim!.. Kızın yavuklusu mu, âşıklısı mı nedir? Bir delikanlı var. Adı dilinin ucunda Akif mi, Atıf mı ne ise işte öyle bir şey... Yavrucuğum!.. O delikanlı akşam sabah iki elinde tıklım tıklım dolu iki çıkın... Tanrının günü ha taşır mı ha taşır... Kör boğazları doymak bilmiyor... Neme gerek, gözüm yok ya, gözü olanın gözü çıksın... İki elim yanıma gelecek; niçin inkâr edeyim? Bizimki de bizi yemişsiz koymaz. Onun için demiyorum; hani o kızın nesine?.. Patladığım burası işte... Geçen gün, yanı başlarındaki komşu Şerife Hanım bir tencere istemek için evlerine gitmiş... Mutfaklarını bir anlatıyor... (Hanım!) ne yok, yok kuş sütünden maadası, diyor. Parmak gibi çavuş üzümleri görmüş... Karı emzikli... Ne olur, a kör olasılar bir tane tattırınız... Ne gezer? Kimseye bir şey koklatmazlar ki... Şerife: «Bazı akşamları külbastı kokusundan burnum kırılıyor; imrene imrene sütüm kaçacak» diyor... Komşu hakkı vardır oğlum... Ben bir pilav pişirsem kokmuştur diye Hasibe'ye tattırırım... Allah için söylemeli ya! «Niçin veriyorsun?» diye bizimki de ağzını açıp da bir şey söylemez... Gelirleri nedir bilmiyorum ki... Bir kokona karısı bohça bohça o kıza iş getiriyor. Nazik hanım bu ya, artık pek ince işler işlermiş. Benim Safiye de öğrendi. Öyle bir kasnak işliyor ki görenler parmak ısırıyorlar. Benim kız öyle cılız «gudubet» de değildir. Ay parçası gibi oldu maşallah... Geçen hafta Yılanlı Ayazma'ya seyre götürdüm. Gören delikanlılar arkamızdan ya hey! çağrıştılar. İsteyenin haddi hesabı yok. Evlâttır övünmez miyim? İnşallah bir helâl süt eminişe düşer... Evet civanım, lakırdımı unuttum. Lafım nereye gelecekti?.. Ha... şey, kızın yavuklusu o delikanlı nikâhsız o eve girip çıkıyor... Bizimkine söyledim... İmamın kulağını çekecek... Ha sahi! nikâhsız, dedim de ak-

lıma geldi... Duydunuz mu? Marpuççu Abdullah gene karıyı bıraktı... Bu, üçüncü boşayış. Artık nikâh yok... Kadıya gittiler; bilmem nasıl olacak?.. Herif sarhoş, ama karı da edepsiz...

Baktım ki karıyı dinlemiş olsak ezana kadar susmayacak. Sanki bütün insanlığın yerilecek huyları bir araya toplanıp ağı saçan bir yanardağ olmuş, o yanardağ da bu karıya ağız olmuş; yılanlar, çıyanlar sokmasıyla ürkütecek sanılan bu cehennem ağzının önünden: «arkası sonra» diyerek hemen savuştuk. Birkaç adım açılır açılmaz karşıki sokaktan çıkıveren sütçü kılıklı bir herife dönen karı:

— Halil Ağa hu!

diye bağırmaya başladı. Biz yürürken arkamızdan şöyle bir konuşma başladı:

Halil Ağa:

— Ne o Koca Gülsüm?

— Şu gidenleri görüyor musun, gidenleri?

— Görüyorum ne var! İki delikanlı.

— İşte onlar Dönmelerin evinden çıktılar. Dönmelerin geliri nereden olduğunu anlıyorsun ya? Artık bu akşam Şerife Külbastı kokusuna dayansın! Bunlar hekim imişler, hekim. İkisi de sırma ter bıyıklı. Bembeyaz ay gibi çocuklar. Hasta karı tevekkeli gebermiyor. Hiç böyle hekimlerin elinde insan ölür mü? Ya öbürünün düğmeleri, mum gibi yanıyor... Ben öksürüğe uğradığım zaman bizimki: «Ciğer otunu bol bol kaynat da iç» diyor. Hekim yüzü gördüğümüz yok. Ama ben de hastalandım. Acaba bana da bakarlar mı? A dostlar can evimde yangın var!

diye karı arkamızdan yırtıla yırtıla bağırdıktan sonra Hicazdan: «Diktor ne için nabzımı aldın ele söyle» şarkısına girişti.

III

İffet! Hayalimde hep o. O melek yüzüyle, mahzun edasıyla annesinin başı ucunda dolaşıyor. Korkunç düşüncelerin saldırısıyla rahatsız, uykusuz kaldığı gecelerde o yıkkın evin kırık penceresinden karanlık geceyi seyrederek geleceğini seçememiş; talihi gözlerine dolmuş gibi ağlıyor. Kendi gibi yaşayışın ilkbaharında bulunanlara en parlak hayallerle renk renk gülücükler gösteren talih, bu zavallıya sınırsız ve sonsuz korkunç bir acılar ummanı biçiminde görünüyor. Belki kimi kez gençliğin kendinde yarattığı okşayıcı bir hevesle kalbi çarpıyor. Düşünüyor... Heyhat!

Kendi için bütün umutların kırılmış, bütün isteklerin anlamsız olduğunu kavrıyor; gene ağlıyor. Belki de hasta annesine ilâç parası bulabilmek, üç can olan ailesinin geçimini sağlamak için gece gündüz el dikişi dikmeden, nakış işlemeden uzun düşünmeğe vakit bulamıyor. Geceli gündüzlü bu çalışmaların ekmek paralarına yetmediğini görüyor, gene ağlıyor.

Kim bilir? Kimi kez annesinin gözleri kapanmış, bez örtülü bir kırık tabuta yatırılmış, dört kirli hamalın omuzunda mezara götürüldüğünü görüyor; kendini küçük kardeşiyle o yıkıntılar içinde sırdaşsız, tek ve yalnız bularak korkunç çarpıntılara uğruyor, gene ağlıyor; ağlıyor, ağlıyor... Feleğin, en güzel bir kan renkli lâle bahçesi göstermek için seçtiği o baygın, o insanın gücünü tüketen gözlerin kırmızılığı, böyle bir aralıksız ağlamanın eseri değil midir?

İffet'in Latif Efendi adında bir nişanlısı bulunduğunu biliyoruz. Annesi ölürse kız bu delikanlının nikâhına girerek kendisine bir hayat arkadaşı bulmuş olur. Fakat gidişe bakılırsa bu delikanlı da pek eli boş olmalı. Çünkü İffet gibi bir eşe bağlanıp da insanın bütün varını bu uğurda harcamaması elden gelmez sanırım. O cırlak mahalle karısının kıskançlıkla söylediklerinin hiç birisi de inanmaya değmez. O «tıklım tıklım» diye nitelediği çıkınlar birer okka ekmek midir, nedir, kim bilir? Aç kedi gibi dört yanı koklaya koklaya an-

lattığı külbastı kokuları da büsbütün şişirme... Orası gibi kenar mahallelerde bir okka et almak, beş on kurban kesmek kadar koskoca olaylardan sayıldığı için zavallı «Dönmelerin» evinde ayda yılda pişen etin kokusu, hiç et yemeyen komşuları emzikli Şerife'ye pek iştah açıcı gelmiş olmalı...

İffet'in her hali beni meraka düşürdü. Bu düşkün ailenin geçimini yakından görüp incelemek, elden geldiğince genişliğe kavuşmalarını sağlamak isteğinde bulundum. Latif Efendi dedikleri kimse ne yaradılışta, ne huyda bir adamdır? Kıza olan sevgisi içten midir? Kız da onu ciddî bir sevgi ile seviyor mu? Yoksa içinde bulunduğu sıkıntının ve yalnızlığın acısını hafifletmek için bu delikanlıya ister istemez mi yüz gösteriyor? Bunlara benzer daha birçok düşünceler zihnimi saatlarca kurcaladı. O günlerde bir daha ziyaret etmek için Doktorun gelmesini sabırsızlıkla ve belki de çarpıntı ile bekliyordum. İki gün sonra bir pazar günü Doktor geldi. Kendisini görünce sevincimden boynuna sarılacak gibi can atarcasına dedim ki:

— Hasta kadın acaba nasıl oldu? İffet hâlâ ağlıyor mu?.. Bunların halini sen de merak ediyorsun ya?

Arkadaşım ağır başlılıkla yüzüne bakıp:

— Amma da tuhafsın ha! Onları mı düşüneceğim a kardeşim? Hasta yüzü görmeden, hastalık lakırdısı etmeden kulaklarıma gevşeklik geldi. Ben buraya hastalardan kurtulup bir sağlam adamla konuşmağa geliyorum. Senden de mi hasta lakırdısı dinleyeceğim?

— Ben hep onları düşünüyorum.

— Allah versin... Düşünecek başka bir şeyin yok da kendine bir düşünce sermayesi, zihnine bir uğraşma aracı arıyorsun. Ben senin gibi değilim. Eğer her gördüğüm hasta için on dakika düşünecek olsam ertesi günü ben de hastalanırım... O zaman beni kimse düşünmez.

— A canım! İffet'in anasını niçin başka hastalarla bir tutuyorsun?

— İffet'in anasının —İffet'in anası olduğu için— hastalıkta da bir özel ayrıcalığı bulunması mı gerekir? O kadının boynuzu yok ya? İşte o da öbür hastalar gibi bir hasta...

— Söylediğin ilâçları gönderdin mi?

— Gönderdim. İyi olması için de elimden geldiğince çaba göstereceğim... Ben, yalnız bir şeye böyle gerektiğinden çok önem vermeyi sevmem.

— Hastayı görmeye gitmeyecek miyiz?

— «-cek miyiz?» ne demek? Sen de gene birlikte gelmek mi istiyorsun?

— İstiyorum, hem de şiddetle istiyorum.

— Öyle ya! Ölüm halinde bir hasta kadın. Bir de terbiyeli, bin şey bilir güzel bir kızı var. Kadın belki yakında ölecek, o eşsiz güzel kimsesiz kalacak. Talih rüzgârı kim bilir bu kızı nasıl uçurumlara düşürecek, ya da hangi yüksek yerlere yüceltecek?.. Âşıklar kızın dört yanını saracaklar. Sevginin göz diktiği bu peri güzelliği öyle bayağı sevgililerden değil; birkaç dilden okur yazar takımından... Tutkunlarıyla bu gönül büyücüsü arasında açılacak sevişme kapılarında insan gönüllerine değinen acıklı, gülünç türlü sevda sırları baş gösterecek!.. Fena roman «süje» si değil. Düşünceni anlıyorum. Bu aileyi görmek isteyişin yalnız merhametinden ileri gelmiyor. Romana «kulör» vermek için, belki yakında o hasta kadının ölmesini de istersin... Fakat dikkat et... Kıza bakışlarını beğenmiyorum... Tasvirine uğraştığın romanda sonra haline en çok acınacak «kahraman» sen kendin olmayasın...

Çok yazık!.. Doktorun şu tasarılarından hiç biri sonuca varmadı. Yakında üzüntülerle görüleceği gibi İffet'in uğursuz talihi, Doktorun tasarılarına büsbütün aykırı bir ters sonuç gösterdi. Beni haftalarca ağlattı. Böyle dokunaklı bir olayın tasviri için, öteden beri bildiğim yetersizliğime bakmadın. Belki içimin ağısını dağıtmaya yol açar, belki yasım durulur hulyasıyla kaleme sarıldım. Vücudumdaki ateşin kendisine geçmesiyle elimde kalem kızgın bir kamış parçası kesildi. Onun girip çıkmasıyla —İffet'in ömrü gibi— kararıp katılaşan hokkadaki mürekkebi, hemen yarı yarıya içine dökülen göz yaşları sulandırmıştır! Zavallı kızın ölümü de hayatı gibi pek acıklı oldu. Onun için ömrünün acıları, üzüntülerle erimiş; kan iken kararmış bir mürekkeple özetlendi. Fakat gene ne yazık ki... Kıskanç felek, bu melek yüzlü kıza dayanılmaz cefalar çektirdi. Bunların bir mezar taşı yazıtında özetlenerek gözler önüne serilmesine bile göz yummadı.

Dünyada her şeyden yoksun, karamsar bıraktığı gibi; ölümünde de sonsuzluk evrenindeki yerini gösterecek bir taş parçasını kendine çok gördü.

Sanki bir gizli kuvvet bu sonucu bana sezdiriyordu. Doktorun sert huyunu hafifletmek için türlü türlü girişler arayıp türlü şakalarda bulundum. Bir saat kadar dalkavukluk ettikten sonra o günü hemen o saat hastayı yoklamaya gitmek için kendisini yola getirmeyi başardım. Durgunluğu mezarlığı benzeyen o ıssız eğri büğrü sokaklardan geçip İffet'in işkenceler yeri olan o yıkık eve vardık. Bu kez kız bizi oldukça gülümser bir yüzle ve içten bir tatlılıkla karşıladı. İlk ziyaretimde olduğu gibi bana karşı ürkeklik ve aldırışsızlık göstermedi. Çünkü beni de annesini sağaltmak için gelen bir doktor sanıyordu. Doktor muayenesini yaptı. Hastayı biraz iyileşmiş buldu. Hastalığın yakında büsbütün geçeceğini müjdeledi. Gerek annesinin, gerek kızının bize ettikleri duaların, teşekkürlerin sınırı, hesabı yoktu.

Önceki yoklayışımızda, gözümüzün önünde yoksulluklarının, sıkıntılarının şiddetine ölçü olabilecek acıklı haller geçmişti. Bu gönül yakan sıkıntılarını bize —istemeyerek— anlatmış olmalarından pek çok utanç ve pişmanlık duymuş bulunduklarını gösterir bir halde pek güler yüzlü, şen bulunmaya kendilerini zorluyorlardı. Hasta kadın o sararmış zayıf yüzüne hiç yaraşmayan gülümsemelerle söz söylemeye uğraştıkça, hayata karşı ölüm gülüyor sanılırdı.

İffet, bize kahveler, sigaralar getirdi. Bu defaki yoklayışımız, doktor ziyaretinden çok dostça bir misafirliğe benzedi. Konuşma sırasında yerimden kalktım. Geçen defa gelişimde dikkatimi çekip de incelemeye vakit bulamadığım o duvardaki halı ile önündeki «etajer» in üzerindeki saksıları gözden geçirmeye başladım. Yakından bakınca bunların gerçekten incelenmeye değer az görülmüş sanat eserlerinden olduğunu görerek merakım arttı. Gördüğüm seccade o bildiğimiz halı biçiminde dokunmuş değildi. Uzun bir süre dikkatle baktım. Bu halının, uzunlamasına ince ince yırtılıp sıkıca burulmuş bezlerden sık gözlü bir kanava üzerine yünlü ve ipekli kırpıntı parçacıklarının ilmiklerle bağlanmalarından yapılmış garip; fakat çok ince bir iş olduğunu gördüm. Bu kırpıntıların uçları pek ustalıkla kırpılmış ve sanki çev-

resi yazılı, ortası göbekli renk renk bir halı dokumasına benzetilmişti. İffet'in hünerli ellerinden çıktığına şüphe olmayan bu halıyı çok beğendim. Her evde, bir işe yaramayacağı düşüncesiyle, çöplüğe atılan kırpıntı parçalarını kız, zekâsıyle güzel, değerli bir halı biçimine koymuş... Ya o iki saksıyı daha çok beğendim. Bunların içindeki çiçekler, yapılardan, marangoz dükkânlarından atılan bayağı talaşlardan yapılmıştı. Bu talaşlar o denli ince tellere ayrılmış, bu teller köke, sapa, yaprağa, çeşit çeşit çiçeklere uyacak renklerde ipeklerle, akıl almayacak bir incelikle ve ustalıkla sarılmıştı ki şaşkınlıkla bakıp bakıp da bunları düzenleyen eldeki Tanrı vergisi yeteneğe hayran olmamak elde değildi.

Sonradan beni en cok şaşkına çeviren şey bu iki saksının ortasındaki levha oldu. Bu levha küçük boyda olup sonsuz ufuklarıyla gönülleri kendinden geçiren; şiddetli coşkunluğuyla köpükler saçan bir deniz üzerinde güneşin batışını tasvir ediyordu. Bu resim ne fırça, ne de kalemle çizilmişti. Delikleri pek ufak bir kanava kâğıdı üzerine renk renk ince ipeklerle işlenmişti. Yarı yuvarlağı suya girmiş güneşin batışından etrafa son hüzünlü ışınlar saçılıyor. Bu altın demetin yansımasından gökteki birkaç parça bulut üzerinde ve denizin yüzeyinde belirip yavaş yavaş kuvvetlerini yitiren tutkunca ateşli batış renkleri fırça ile yapılmıştan daha güzel kaynaştırılmıştı. İpekle bu denli ustaca nazik bir yapıtın yaratılışına şaşıp dururken gözlerim birden bire açıldı. Güneş değirmisinin ve ışın demetlerinden birçoğunun sırmadan daha parlak, ipekten ince, altın renkli saç telleriyle işlenmiş olduğunu gördüm. İffet, şu batış levhasındaki üstün parlaklığı yeterince tasvir edebilmek için gözler kamaştırmak istemiş; bunun için doğanın batışları kadar bir üstünlük tansığı olan altın telli örgülerinden birkaçını eklemeyi gerekli görmüş ve gene o altın saç telleriyle levhanın altına şu beyti işlemiş:

Serimden aldı ateş ufk-u hicran
Huruşan oldu eşkimden şu umman.

Hayretten hayrete düştüm. Hayranlıkla baktığım o küçük levha gözümde evren kadar büyüdü. Hem öyle bir evren ki Feleğin ateş yağdırdığı batışları, bir kızın sevda saçan

başından parlamış; dalgalı coşkun denizi, kaderin durmadan ağlattığı masum gözlerden damlaya damlaya coşmuş...

Ufukları aydınlatmak için saçından ateş veren, belâ seliyle kaderine bir coşkun deniz gösteren o güzellik göğü karşımda duruyordu. İffet, gözümde eskisinden bin kat daha yüceldi. Gözüm bu kızı maddiliğin üstünde nazik bir varlık, Tanrısal bir melek gibi görmeye başladı. Öyle ki gözlerimin önünde o melek güzellik yükseldi yükseldi bulutlara karıştı. Bakışım da gövdeler evreninden bir hayale geçiverdi. O yükseklerde uçan peri ile birlikte yüceliyordu. Şimdiye değin ne düşte, ne şairce hayalde görmemiş olduğum fikir tepeleri, bu kıza bakarken bana görünüyor sandım. Yükselen havanın yükselişle düz orantılı olması kuralına göre beynim yoğunluğunu yitiriyor, düşünce gücüm saydamlaşıyor; yüce hayal evreninin nurdan aydın, «esir» den hafif sisleri beynime doluyor; zihnim, kalemin anlatamayacağı nitelikte yüceliklere dokunuyor gibi eridim... Ne yazık!.. Bu kızın yaratılışındaki yüceliş eğilimi merakıma dokundu. Kendisini bu alçak yeryüzüne pek ilgisiz gördüm; içlendim... Bu tasarlayışlarla yüzümün ne hale girdiğini bilemiyorum. Yalnız Doktorun yüzüne bakıp da:

— Ne oluyorsun monşer? Gene mi şairce hayaller! demesi beni dalmış olduğum o tatlı düşten uyandırdı. Arkadaşım, bana karşı olan her zamanki alaycı tutumunu takınarak; fakat bu kez de sözü İffet'e çevirerek dedi ki:

— Arkadaşımda biraz şairlik illeti vardır... Çevresini dolduran varlık evreninde bakışlarını çekecek bin türlü eşya bulunurken kendisi onların hiç birine göz atmaya tenezzül etmez. Durmadan gökte bulutlar arasında, «Arş»tan yüksek hayaller içinde yaşamak ister. Çok kez birlikte bulunuruz. Fakat ben yalnız kalmış olurum. Çünkü saatlar geçer, ağzından bir söz çıkmaz. Söylediklerimin hiç birisini duymaz.

Doktorun bu nitelemesi üzerine İffet gözlerini dikkatle bana çevirdi. Bir süre o güzel, o baygın gözlerin bakışı içinde kaldım. Yüceliklerden üzerime nur saçılıyor sandım. Kısa bir süre içinde gözden göze olan akış yüreğimi titremeler içinde bıraktı. Sanki hayallerimin ummanlı bir noktaya toplanarak İffet'in biçimine girmişti. İçteki gizlilikleri gören bu

bakıştan sonra yalnız benim duyabileceğim gizli bir üzüntü ile içini çekerek dedi ki:

— Beyefendinin hayal sevdasına dokunmayınız. Nerede isterse dolaşsın. Çünkü o hastalığa ben de tutulmuş bulunuyorum. Hayal gözüm de vücudum gibi şu sefalet yuvamda hapsedilmiş olsaydı belki şimdiye dek yaşayamazdım. O dolaşır. Kimi kez acılar ummanına dalarsa da bu şairce hayal gezintisi hayatın sıkıntılarını, gönül darlıklarını hafifletmek için bir ilâç yerine geçer...

İffet'in şairlikte ve güzel sanatlardaki duygusunu anlamak için açılan bu sohbeti fırsat sayarak dedim ki:

— İffet Hanımın pek ustaca bir incelikle işlemiş olduğu şu küçük levha beni çok derin düşüncelere götürdü. Levha o kadar canlı ki güzel bir baştan üzüntü rüzgârıyle dağılan saçlar ufka yayılmış, o batışı doğurmuş. Güneşi, söndürmek isteğiyle göğsüne çekmiş gibi görünen o coşkun denizden sanki batış rengiyle renklenmiş birkaç damla süzülmüş de o altındaki beyti yazmış sanılır.

İffet içli içli gülümseyerek:

— İçli bir günümün verimi, değersiz bir şey. Yalnız şu kadar var ki o levhaya baktıkça geçen acılı günlerimden birkaçını görmüş olurum. Bence bu önemi vardır. Başkalarınca belki bir kez bakılmaya bile değmez.

— Eğer bir yapıtın büyüklüğü, inceleyen bakışı saatlarca uğraştırmasıyla, zihni derin düşüncelere götürmesiyle anlaşılırsa bu levha, tasvir üstünlüğünü eksiksiz kendine toplamıştır.

— Bendeniz bu gibi işlerde biraz güç beğenenlerdenim. Gördüğüm her levhayı, okuduğum her kitabı beğenmem. Boş vakitlerimi okumayla geçiririm. Yirmi otuz kitaptan ancak bir, ya da ikisini kendi duygularıma uygun bulurum. Yazarın «tanperaman» ı ile kendiminki arasında uygunluk olmazsa onun ne dediğini anlamayıp sıkılırım. Kimi kez ince şeylerle kaba şeyler arasındaki oranı ve bunların ruha olan karşı etkilerini usa vurmaya, incelemeye uğraşırım. Eşyaya kabalık veren şeyler düşünülse hep bunların maddilikten doğmuş birer ağırlıktan ileri geldiği görülür. Dağ büyüklü-

günde bir kayada bir «heybet» bulunsa bile, şair gözüne gökte uçan hafif bir bulutun görünüşündeki inceliği vermez. Çünkü birincisi ağırdır, yoğundur, durgundur; bakışları kendinde hapseder. Çokça bakılınca gönlü sıkar. Hele o kayanın yerinde çayırlık, dere, ağaçlar gibi doğal süslerden bir şey bulunmazsa gözlere gövdeleşmiş bir sıkıntı gibi batar. Fakat ikincisi hafiftir, uçucudur, kendisine çevrilen gözleri hayalin yüceliklerine doğru alıp götürür. İşte bunun içindir ki yazı sanatında fikir, ince bir hayale düşünce yazar, bu içe doğanları anlatmak için göze batmadan, zihni yormadan, fikri tırmalayarak o tatlı hayalden uyandırmadan yalnız kalbi okşayacak, ruha seslenecek sözcükler arar... İşte o sözleri pek severim. Duyup duyup da tanımlayamadığım, düşünüp düşünüp de anlatmak için sözcük bulamadığım o ruh üzüntülerini bir kitabın sayfalarında hazır, canlı bulunca pek hoşlanırım... İsterim ki şair, maddeler evreninden uzaklaşsın. Yüceliklerin anlatımı için aradığı sözleri, deyimleri taze çiçeklerden yayılarak hiç bir genize uğramaksızın, gözlere görünmeksizin asil saflığı, mahrem latifliğiyle havaya uçan duygu kokuları içinde arasın...

Doktor, bulunduğu yerden artık sabredemeyip gümbür gümbür bir kahkaha salıverdikten sonra dedi ki:

— Şu konuyu artık kapayınız. Vallahi uykum geldi. Çünkü sözler o denli inceldi, o denli havaileşti, o denli saydamlaştı ki dikkatle dinlemeğe uğraştığım halde onda bir bu kalın kafama girmiyor. Ya nasıl girsin ki yeryüzünden olan ve uçmayan her şey kabadır; bakışları sıkar, diye göz atmaya tenezzül etmeyip havaları, bulutları durmadan düşüncelere amaç etmek; göz önünde duran koskoca kafa kemiği içindeki beyni hiç söz konusu yapmayıp bütün hitapları göze görünmeyen ruha etmek; genize uğramadan, gözle görülmeden duyulmaz bir surette çiçeklerden havaya uçan kokulardan sözcük toplamak gibi şeylerin anlamını ben nasıl anlayabilirim?.. Zaten okumam ya! Türkçe, ya da Fransızca yazılmış böyle şairce bir kitap ne zaman elime geçse o yapıt hakkında özel bir düşünce elde etmek için birkaç yerini gözden geçiririm... Okuduğum sıralarda bir şeyler anlıyor gibi olurum. Eğer bu, şu anladığım gibi ise dur şunu inceleyeyim, derim...

Bir de ne bakarsın? O tumturaklı lafızlara bürünmüş olan sözleri; örneğin **ruhperver**'i (can besleyici), **ruhsar-ı al**'ı (kırmızı yanak), **sipihr-i nilgûn**'u (çividî gök) diye lafız güzelliklerinden sıyırarak çıplak ediverince ortada anlamlı, anlamsız birtakım söz yığınından başka bir şey kalmaz. Bu gibi yapıtlarda çok söz; fakat az fikir görürüm canım sıkılır.

İffet, konunun ciddiliğini bozan Doktor arkadaşının kahkahasına karşılık o da gülmekten kendini alamayarak dedi ki:

— Doktor Bey, ileri vardınız. Önce itirazınız oldukça dehşetli idi. Kınamalarınız ruha, dimağa değinen kısmında, fikri derinleştirmede sebat edeydiniz belki üstünlüğü kazanabilirdiniz... Fakat sonucu pek bozdunuz...

— Aman İffet Hanım! Ben arkadaşımı akıllandırayım diye uğraşıp dururken başıma bir de siz çıkmayınız... Size doğrusunu söyleyeyim: sonra üç hastaya birden bakamam ha! Arkadaşıma o kadar yüz vermeye gelmez. Şimdi bulutlar içinde, hava tabakalarında dolaşıp dururken kendine sizin gibi bir fikir arkadaşı bulursa sonra kameti azıtıp hiç bir matematikçinin keşfedemediği uzay sonlarına çıkmaya kalkışır.

Doktor, her sözü gibi burnu da biraz koyuca söyledi. Fakat sözü duyguma uygun düştüğü için hoşuma gitti.

Deminden beri konuya ilgisiz duran hasta kadın, can çekişmeyi yansılar gibi bir yüz buruşmasıyla gülümseyerek dedi ki:

— İçimizde ortadaki konudan asla bir şey anlamayan birisi varsa o da benim... Ortada bir gök, bulut lakırdısı oluyor ama hangi tarafın ne iddia ettiğini bir türlü kestiremiyorum.

Doktor gene kahkahasını salıvererek:

— Hay Allah razı olsun valide hanım! İşte gök, bulut sözlerini konudan çıkarırsan benim anladıklarım da hemen sizinkiler derecesinde kalır. O iki şairce kelimenin atılması şart olunca onlar da söyleyecek başka söz bulamazlar sanırım...

İffet'in duygularını sayıp dökebilmesi için bin rica ve yalvarma ile Doktoru susturduk. Kız, edebiyat hakkında, kendi gönlü gibi yumuşak, ince nükteli, sevda sinmiş birçok düşünceler ileri sürdükten sonra sözünü resim sanatına çevirerek dedi ki:

— Bilmem ki nedendir? Ben her yapıtta, yapıcının bir kalem dokunmasıyla nezaketini, bir fırçanın sürülmesiyle güzelliğini bozmaktan çekinerek korka korka heyecanla, hafif hafif gezindiği yerleri severim... Resimde çizgileri çeken, boyaları süren el değil; fikir, hiç bir araç kullanmaksızın kendi sürmüş sanılmalı. «Deha» belirtisi, işte nasıl çizildikleri belli olmayıp doğanın haznelerini yansılanabilmekten uzak, bir zekâ gölgesi gibi kâğıt üzerine düşüren ustaların bu güçlerine denir.

Bu sırada kapı çalındı. Hasta kadın, sesin geldiği yana başını cevirip: «Sabri'm geldi» dedi. On beş, yirmi saniye sonra odadan içeri on - on bir yaşlarında bir çocuk girdi. Çocuğun arkasında eski bir miltan, bacaklarında dizleri yamalı bir pantolon vardı. Yüzü gözü temiz olduğu gibi zayıf ve kansız çehresinde bir soylu tatlılık, duruşunda ve davranışında o eski püskü kılığıyle uyuşmayan soydan bir ağır baslılık görülmekte idi. Gözleri, kaşları hemen İffet'inkilere andırıyor ise de yüzü daha zayıf, benzi daha uçuk, çenesi de biraz uzunca idi. Önce bize birer selâm verdi. Sonra gidip annesinin elini öptü; daha sonra çocuklara özgü bir utanma ve büzülme ile odanın bir köşesine çekilip oturdu.

Annesi çocuğa:

— Oğlum arkan çıplak, hani hırkan?

diye sordu. Çocuk kıpkırmızı kesilip cevap vermedi. Bu kez İffet, Fransızca olarak sordu:

— Niçin cevap vermiyorsun? Hırkan nerede?

Çocuk aynı dille:

— Rica ederim ablacığım... Bana onu sormayınız!
— Tuhaf şey... Niçin?
— Şunun için ki... Bakkal...
— Anladım... Yetişir...

Biz bu «bakkal» sözünden hiç bir şey anlamamıştık. Fa-

kat İffet o bir sözcükle hırkanın uğradığı kazayı hemen anlamış, çocuğu susturmuştu.

Şu kısa soru ve karşılık sırasında zavallı Sabri, utancından fesinin rengine giren alnından nohut tanesi gibi terler dökmeye başlamıştı. Bir konuşma yolu bularak zavallıyı biraz serbestlendirmek için sordum ki:

— Sabri Bey, hangi okula gidiyorsun? Ne okuyorsun? Bize anlat bakalım.

— Okula gitmiyorum efendim. Ablamdan ders alıyorum.

— Ne dersleri alıyorsun?

— Arapça, Farsça, Fransızca, tarih coğrafya, kitabet, hesap hepsini okuyorum efendim.

— Maşallah sen pek çok şey okuyorsun. Bu dediğin derslerden nerelere çıktın?

Çocuk, sesi tıkanmış da açmak istiyormuş gibi yavaşça birkaç kez öksürdükten sonra cevabın verilmesini ablasından dilediğini anlatır bir duruşla onun yüzüne baktı.

İffet bir okul öğretmeni tutumuyla:

— Ne bakıyorsun? Cevap versene?

Çocuk utangaç bir sesle:

— Arapçadan «binai merre ve binai nevi» e geldim... Gülistan'dan «ba taife-i büzürgân der keşti bûdem» hikâyesine kadar okuduk... Fransızcada gramerin «sentaks» kısmında «prepozisyon» bahsini bitiriyoruz. Ablam, grameri iyi öğrenmek için «ekzersis» kitabında uygulamalardan başka büyük «lektür» den de ders veriyor. Bunun yirmi ikinci bölümüne kadar olan lûgatları hep zeberledim. Kısa genel tarih ve coğrafya okuyoruz. Ablamın benim için yazdığı «kitabet-i fikriye» kitabının birinci kısmı olan «lisan-ı eşya» yı okuyoruz. Gelecek sene ikinci kısmı olan «tasvir-i tabiat» a çıkacağım. Sonra da «tarih-i edebiyat-ı umumiye» okuyacağız.

Çocuğa Arapça, Farsça, Fransızca ve tarihten bazı şeyler sorduk. Aldığım cevaplar bizi şaşırttı. «Kitabet-i fikriye», «kitabet-i lafziye» ye karşılık yazılmış bir ders olacak. Bizde kitabetin böyle «fikrî» ve «lafzî» adıyle ikiye bölündü. ğünü işitmemiş olduğumuz için çocuktan bununla ilgili açıklamalar istedik. Çocuk utancından pek karışık cevaplar verdi. İffet konuyu açıklamaya girişerek dedi ki:

— Yararına inandığım bu yöntemi kardeşime kitabet ve edebiyat öğretmek için bendeniz düzenledim. Bizde edebiyat denilince yalnız çeşitli yazma üslûpları anlaşılıyor; fikre pek o kadar önem verilmiyor. Halbuki sözcükler birer boya, birer renk gibidir. Bu renklerin yalnız güzelce kaynaşması ve uyumu düşünülmeyip bunları, tasvir edilen şeklin gerçek benliğini göstermek üzere kullanmalı. Böyle olmazsa tasvir edilen levha boya faturasından ibaret kalır. Bir yazarın zihni sözcük zenginliğiyle ne denli benzemiş olursa olsun; fikir bir gerçeğe bağlanmayınca yazdığı şeylerden yararlanılamaz. Çünkü o güzel, o renkli sözler, deyimler kaleminden birbiri ardınca dökülür. Yazacağı şeyi kendisi önceden gerektiği kadar bilemez. O cicili bicili sözcüklerin kaleminden çıkması, anlatımına ne biçim verirse yazacağı şey o kadarcıkla kalmış olur. Bir temel düşüncenin, bir doğal örneğin ardından kalem yürütmeyen bir yazar, sözcüklerin rasgele çıkışının esiridir. Fikir belli ve sağlam olmalı. Yazılacak şey kalemin rasgelişine, sözcüklerin doğuşuna bırakılınayıp tam tersine sözcükler o belli fikri güzelce anlatabilmek için seçilmeli.

O aralık kapı çalındı. Açmak üzere çocuk aşağı indi. Doktor şaşkın bir yüzle İffet'e dedi ki:

— Bu sözlerinizi pek beğendim. Hepsi gerçeğe uygun... Deminki anlatışınızla bunlar arasında karşıtlık var gibi görülüyor... Biraz önceki sözleriniz «hayaliyun»dan olduğunuzu...

Doktor, daha sözünü bitirmeden içeriye yirmi, yirmi bir yaşlarında pek sevimli bir delikanlı girerek senli benli bir şen seviçle dedi ki:

— Doktor Beyefendi, siz bizim küçük hanıma bakmayınız. O bir «romantik» gibi düşünüp bir «realist» gibi yazmak ister... (İffet'e dönerek) Değil mi «matmazel»? Ne vakit Mösyö «Zola» Akademiye üye seçilirse İffet Hanım da realistliği o zaman büsbütün benimseyecek. Şimdilik yarım realisttir.

(Fransızca olarak) «Ya bir şey bütün olmalı, ya hiç olmamalı» diyorum. Ama kendisine anlatamıyorum. Durun bakalım. Önce hal hatır soralım da edebiyat konusunu sonra açalım. (Hastaya dönerek) Hanım Teyze nasılsınız? Artık

öyle ezilip büzülmenin yeri yok. İşte görülüyor ki biraz iyicesiniz... (Bana doğru bakarak) Beyefendiyle henüz tanışmak şerefine ermiş değilim. Tanıştırılmadık. İşi İffet Hanıma bırakırsam belki yakışmayan birtakım nitelikler ekleyerek beni pek romantikvarî takdim eder. Durunuz ben kendi kendimi tanıtayım. (Bir reverans yaparak) İffet Hanımın teyzesinin oğlu Latif bendeniz!..

Ben: — Doktor Hüseyin bendeniz de bu tanışmadan doğan mutluluğu arz etmekle kıvanç duyar efendim.

Latif gülerek:

— Aman estağfurullah efendim. Böyle romantikkâri bir cevap alacağını bileydim kulunuz da kendimi o yolda takdim ederdim.

Doktor:

— Latif Efendi, tam vaktinde geldiniz. (Levhayı göstererek) İffet Hanımın ustalığının eseri olan şu levhadan resme, edebiyata değgin birçok sözler açıldı. O denli ince konulara dalındı ki kabalığın yüzünden ben hiç bir şey anlayamadım.

Latif:

— Evet o levha güzeldir. Eğer onu «Viktor Hügo» göreydi Sefiller adındaki eserinde tasvir ettiği bir kıza çatır çatır dişlerini söktürmekten ise dökülen saç tellerinden böyle bir levha çizdirmeyi aklma ve bilgeliğine daha uygun bulurdu.

Latif'in Hügo'yu kınama yolunda tutturmuş olduğu bahis hayli uzadı.

Şen çocuk bizi o kadar güldürdü ki evimize dönmek için vaktin pek çok geçmiş olduğunu asla anlayamadık.

Latif pek hoşuma gitti. İffet gibi bir kızın seçiminde yanılmayacağını önceden düşünmüştüm. Berber makası dokundurtmakta üşendiği bol kumral saçları, beyaz yüzü, yumruca alnı, gür bir zekânın varlığını gösteren çam yeşiline yakın parlak elâ gözleriyle pek sevimli görünmekte; buna eklenen senli benli şen görünüşü, şakacılığı, tutumundaki içtenliği, kimi safça halleri kendisiyle görüşenleri büsbütün büyülemekte idi. İffet sanki üzüntü bulutlarıyle örtülü bir gezegen; bu da onun —talih güneşinin ayrılış karanlıklarına bıraktığı geceleri aydınlatmak için— yörüngesinde dönen

parlak ay gibi bir uydusu idi. Daima yüce bir üzüntü ile bükük boyunlu, düşünceli görünen İffet'in yanında bu delikanlıyı gördükçe şen sözleriyle, coşkun kahkahalarıyla —tasa bulutu içinde kalmış bir umut bahçesinde öten— bülbüle benzetirdim. Kızın uzun bir sıkıntı içinde geçen o can yakıcı hayatındaki acılığı hafifletmek için zavallı Latif, Cehennemde Cennet zevklerinde örnekler göstermeğe uğraşır; şen yaratılışının birkaç kat üstünde şen görünmeye çalışırdı. Kendisiyle arkadaşlığım ilerledikçe sevgim de o oranda arttı. Her halini bilir, her sırrını öğrenir oldum. Zihni, geleceğe çevrilmiş birçok mutlu isteklerle dolu idi... Biri «şairane» üzüntülerin, öbürü şen duyguların örneği olan iki «esatir» perisi gibi İffet'le elele vererek gençlik duygularının doğurduğu ruh okşayıcı tasarılarla kimi kez hayal göklerinde sevginin genç gönüllere açtığı en yüksek sevda tabakalarında dolaştıkları günleri bana hikâye ederdi. Söz, İffet'e olan sevgisine gelince, kimi kez güneşli havalarda bir ufak buluttan birdenbire dökülen yağmur taneleri gibi —hem güler, hem de— gözlerinden yaş akardı. Bu delikanlının şu candan ağlayışı, gülerek ağlaması bana pek dokunuyordu.

Pol ile Virjini gibi İffet'le bir arada büyümüşler. Birbirini çocukken sevmişler. Yaşları ilerledikçe o çocukça sevgi, «masumiyet» içinde beslenen bir gerçek aşka dönmüş. Şimdiki duyguları, sevgileri çözümlense henüz bir masumluktan bin türlü iz görülür. Yaşlarıyla orantılı düşmeyecek çocukluklara rastlanır. Bir gün Latif bana dedi ki: «İffet de yoksul, ben de. Evlenirken birbirimize gönlümüzden başka sunacak bir şeyimiz yok. İffet'in gönlü benim için bütün dünya hazinelerinden daha değerlidir. Birbirimizin gönlüne sahip olmak sonsuz mutluluğumuz için yeter. Fakat bir şey düşündüm. Bilirsin ya! İffet hayalden hoşlanır. Gerdeğimizin gerçek içinde «şairane» bir hayal gösteren bir biçimde olmasını istiyorum... Kendisine yüzgörümlüğü olmak üzere iki predelik manzum bir tiyatro yazacağım. Nikâhımız bir baharda olacak. Kırlık bir yerde küçücük bir ev tutacağız. Süslü gelin odamız bulunmayacağı için kıskanç talihimize karşı yeşil bir mutluluk «tak»ı bir sevgi yuvası göstermek için gelin odalarının yapma çiçeklerine karşılık —bu evin bahçesine— güneşin yetiştirdiği en renkli güler, en kokulu

bahar çiçekleri ve yeşilliklerle örtülü bir yer yapacağım. İşte iki gönülün buluşacağı gerdek odası olacak. Sevgi göklerinde dolaşa dolaşa yorgun düşmüş iki aşk buraya sığınacak... Düzenlediğim tiyatronun acıklı göz yaşlarından, uzun bekleyişlerden sonra mutlu kavuşmayı tasvir eden ilk perdesi... Okuyucuları bülbüllerden, avizesi ay olan bu gelin odası içinde sevgi sevinciyle, çarpıntılarla kendinden geçen dileğine ermiş iki sevdalı tarafından «mahremiyet» sahnesine konacak; Aile mutluluğunu anlatan ikinci perdesi de annelerimizin önünde oynanacak...

Talihsiz İffet!.. zavallı Latif!.. Hiç «nasip» iki sevdalı için bu denli mutluluğu çekebilir mi? Tasarladıkları bu mutluluk piyesini kara talihleri öyle korkunç bir «trajedi» ye çevirdi ki cefa çektirmeye alışkın Feleğin şu evren sahnesi üzerinde insanlara oynattığı dramlardan en acısı, en dokunaklısı da bu oldu.

Latif'le ilk görüştüğümüz gün açılan edebiyat bahislerinin tatlılığı, Latif'in şaklabanlıkları, İffet'in bir melek davranışıyle gösterdiği incelikleri, tatlı sözleriyle toplantıyı şenlendirişi vaktin nasıl geçmiş olduğunu bize duyurmamış, o yıkkın, o sıkıntılı ev bize birkaç saat için bir sevinç yuvası olmuştu. Gitmek için pek geç kalmış olduğumuzu da hatırlatan Doktor oldu. Hasta için gereken ilâçları gene kendi eczanesinde yaptırıp göndereceğini söyledi. Esenleştikten sonra evden çıktık. Latif de bizimle birlikte çıktı. Onun oturduğu ev de oralara yakınmış. Zavallı delikanlının başında büyük, küçük annelerden, teyzelerden birleşmiş kalabalık bir aile varmış. Başlarında Latif'ten başka erkek bulunmadığından babasının ölümünden sonra bunların hepsinin geçimi zavallının üzerine kalmış... Kalemindeki küçücük aylığından başka bir geliri olmayan Latif, kitapçılara, gazetecilere yazı yazarak bin türlü zorluk içinde bunları beslemeğe uğraşırmış.

Latif'le birlikte bir hayli yürüdük. Kirli raflarının, tozlu gözlerinin içinde her malın bayatı, her nesnenin kötüsü bulunan bir bakkal dükkânının önünden geçiyorduk. Arkasında yağ içinde mundar bir mavi gömlek bulunan koca yuvarlak karınlı, kırmızı yüzlü, kıranta bir bakkal önümüze

çıktı. Dünyadaki mağazaların en büyüğüne sahip olduğunu gösterir bir hor görme tutumuyla, küstah bir bakışla Latif'e doğru bakıp dedi ki:

— Ayıp değil mi canım? Dört ay oldu... Hasta kadın defterdeki borçlarını ne vakit sildirecek? Mortoyu çekerse paraları kimden alacağız? Alacaklarıma faiz koysam kazançtan vaz geçtik, sermaye ile baş başa gelecek. Müşterilere bedava mal dağıtmak için dükkân açmadık ya? Biz de ticaret adamıyız. Malım haram olsun, boğazlarında dursun. Çırağı gönderdim olmadı. Ben vardım gene olmadı. Gayrı sabrım yandı kardaş... Demincek o hasta karının oğlu burdan geçiyordu. Sırtına (şanlı) bir hırka koymuş; ne de çalımla gidiyordu ya? Görenler bakkala on para borçları yok sanır. Oğlanı çırakla şurada sıkıştırdık. Arkasından hırkayı çektim aldım. Hırkamı vermem diye bir de debleşiyor. Getirsinler parayı alsınlar hırkayı. Bu mahallede kaç bakkal iflâsa çıktı! Ben de...

Latif öfkeyle bağırarak:

— Çenen pırtı herif yetişir... Sana çocuğun arkasından hırkayı almayı gösterirdim, ama şu beylere dua et.

Bakkal, hınçla alayın yüzünde belirttiği iğrenç bir gülümseme ile:

— Gösterip de ne gösterecen ha dindik bakalım!..

— Sus herif sus! faizinden, ana parasından söz ettiğin şu borçlar defterini çıkarıp da kaç kuruş alacağın olduğunu görelim.

— Nesini görecen efendi? Ocağım battı. Yandım. Kırk kalem var... Kül olduk.

Bakkal söylene söylene kendisinden daha yağlı olan koca kara defterini çıkardı. O aralık elinde bir hamam tasıyla bir genç kadın geldi.

Tası bakkalın çırağına uzatıp:

— Şuna on paralık pirinç koy, dedi.

Bakkal, defterin yapraklarını çevirmekle uğraşırken çırağına:

— Bodos! onluğu peşin al da pirinci öyle ver, diye bağırdı.

Bakkalın, çırağına söylediklerini işiten kadın kendine karşı tatlı bir davranış oluyormuş gibi arsız arsız gülerek:

— Ayol Bakkal!.. kaçacak mıyım? İşte al onluğu... O geçen günü yaptığım şaka idi, dedi.

— Şaka olduğuna bir şey dediğim yok a. Fakat benim şakalaşmağa vaktim yok. Tüccara avuç dolusu lira ver. Bunun burasında on paralık pirinç sat... Bir de türlü cilveye uğra.

— Nankör herif! gözünc dizine dursun... İki üç kuruşluk alış veriş ettiğim günleri unuttun mu?

— Bedduan kendi başına ola... Hele şuna bak! Üy ay önce aldığı iki kuruşluk yağlan gelmiş de bana çalım satıyor.

Bakkal, defterden çevirdiği sayfalardan birisi üzerine yumruğuyla vurarak:

— İşte sana yosma oğlunun hesabı... Üç aydır durup durur. Paraları vermedikten sonra şu yasmalığı ne başımın ağrısı canım?

Çırak onluğu aldıktan sonra tasın içine parmaklarının ucuyla bir tutamı pirinç koyup kadına uzattı. Kadın:

— Koskoca onluğu alıp da Allah'tan korkmadan pirinci tartısız nasıl veriyorsun? diye bağırmaya başladı. Bakkal:

— Müşteri değil a can ezgisi... Gönül harabı... Dükkân yıkımı! Bodos tart, büyük teraziye koy da öyle tart... Koskoca onluk dediği ne olacak bilmem ki? Bir onluğa bir gazevi pirinç mi ister? Ne ister anlaşılmaz ki.

Bodos, on paralık pirinci büyük terazide tartarak önceden koyduğu bir tutamın hemen yarısı geriye aldıktan sonra kalan pirinci tasa boşaltıp da kadına uzatınca aralarında bir kızılca kıyamettir koptu. Kadın feryatla:

— İnsafsız herif... Al pirincini, ver onluğumu!

Bakkal, çırağına:

— Ver onluğunu gayri bıktım.

Bodos bir eliyle karıya onluğu verip öbür eliyle tası almağa uğraşırken kadın, onluğu eline geçirdikten sonra çırakla tası çekiştirdiği sırada pirincin yarısını yere döküp tasın içinde kalan az bir miktarıyla kazançlı olarak kahkahalarla koşmağa başlayınca bakkal:

— Dedim a ocağımı söndürecekler. Bir gün damlaya geleceğim... Hele şu yerde yatan pirinçlere bak. Sıra pirinci olsa ne ise ne... Gözün kör ola... Baş pirinç, âlâ pirinç... Malın iyisini getir, burada böyle kepaze et... (Çırağına döne-

rek) Bodos, yerin dibine geç... Şaşkın şaşkın ne yüzüme bakan... Karı bir tas dolusu pirincimizi aldı da kaçtı!.. Dükkânı götürseler böyle divane gibi yüzüme bakıp duracak mısın? Eşeğe bak... Hâlâ durur... Ulan karının ardından seyirtsene...

Karının ardından çırak koşmaya başladıktan sonra bakkal öfkeden mosmor kesilmiş yüzünü bize çevirerek:

— İşte buldum. Hasta karının hesabını bulduın. Üç yüz dirhem sade... Yarım okka kola, elli dirhem şehriye... Yüz dirhem zeytin (sonuna dek okuyarak) Hele bak bak, bunların tutuğu yekûna bak... Yandık, dedim a... Bizim sermayenin (nısfı) da bu karıda kapanmış kalmış... Yirmi yedi okka odun(!), şeker, tuz, peynir... Üç aydır kendilerini bana besletip durmuşlar...

Yirmi yedi okka odunu işitince Latif Efendiye sordum ki:

—Bu odun ne olacak kardeşim? Bakkal odun satar mı? Hem odun okka ile satılır mı?

Latif — Evet kardeşim, burada bakkal odun satar; hem de okka ile satar. Çekisini elli kuruşa getirir.

Bakkal — Hele ettiği lafa bak. Şu odundan on para kazancım varsa bütün vebalin boynuma ola... İskeleden yaş odunu yirmiye alıp yirmi beşe buraya taşıtırım. Bahçe çubuğu gibi yardırıp kupkuru kuruttuktan sonra kırk paralık, altmış paralık odun satarım. İskeledeki çeki bizim kantara uymaz. Haydi söyle bakalım bunun kazancı nereden çıkacak?..

Latif — Haydi uzatma şu yekûnu söyle bakalım kaç kuruş tutmuş?

— Ben söyleyecek değilim. Defter söyleyecek. On paralık hile kabul etmem. Hele gel bir yol kendin bak. İşte görüyon ya elli iki kuruş otuz para...

Latif, bakkalın isteğini ödedi. Çocuğun hırkasını çırakla eve göndermesini tembih ettikten sonra dükkândan çıktık. Yürümeğe başladığımız sırada bize dedi ki:

— Burası yoksullar mahallesidir. Bir lokma ekmek için insanların birbirine ne yolda hilelerde bulunduğunu görseniz insanlıktan iğrenirsiniz, tüyleriniz ürperir. İnsanın hayvanlığı sıkıntını, açlığın hükmünü gösterdiği zaman ortaya çıkar. Doğanın, nefsi besleme yolundaki zorlaması insaf, merhamet, iyilik gibi insanlığın güzel huylarını yener; aç ka-

lan bir insanı öbürünün elinde gördüğü bir lokma ekmeği kapmak için, midesi sızlaya sızlaya, sıkıştırır. İnsanlığın, gece gündüz açlıkla güreşen şu aşağı tabakalarında ahlâk yücelikleri göremediğimiz için karamsar olmayalım. İşte bu bakkal bir tane örneğini görmüş olduğumuz o yolda müşterilerle öyle yapmaya alışmış; kendisi pek hileci olduğu halde bin kez aldatılmıştır. Bize birkaç ay kadar göstermiş olduğu kırk elli kuruşluk şu güveni kendisindeki terbiye eksikliğine ve çıkarcılığına göre gene pek büyük bir iyilik sayılır.

O gün Latif'ten ayrıldık. Doktorla birlikte İffet'in evine olan ziyaretimiz on dört, on beş kez tekrarlandı. İffet ile aramızda kardeşlikten ileri bir sevgi kökleşti. Latif bize gelirdi. Saatlarca konuşurduk. İzmir'de babasından kalma biraz arazisi bulunduğundan, bunları satıp öğrenim için Avrupa'ya gideceğinden, İffet'le evlenmezden önce «Sorbon»dan edebiyat diploması alacağından söz açardı.

Üç ay sonra doktor arkadaşım geçici bir hekimlik göreviyle Anadolu'ya gönderildi. Doktorun gidişinden sonra Latif birkaç kez daha beni görmeye geldi. Son gelişinin üzerinden yirmi beş gün kadar geçti; Latif görünmedi. Hasta iyileşmişti; fakat az zamanda pek çok alışmış olduğum bu yeni dostumun bir aya yaklaşan görünmeyişi beni meraka düşürdü. Kendini bulmak için... dairesindeki kaleme gittim. Odacıya Latif Efendinin nerede olduğunu sordum. Devamsızlığı yüzünden kendisine izin verildiği cevabını aldım. Basımevlerini, kitapçıları dolaştım. Latif'i tanıyanların hepsi bir aydan beridir görmediklerini söylediler...

İşi anlamak için İffet'in evine gitmeye karar verdim. Dalgın dalgın sokağa çıktım. Mezarlığa benzeyen o ıssız sokaklardan kendi kendime giderken zihnime bir sıkıntı, gönlüme bir üzüntü çöktü. Adımlarımı açtıkça korku ile karışık garip bir tereddüt duygusu içime doldu. Sanki bilinmezlerden gelen bir ses: «Artık ileri gitme... Nene gerek, geri dön» diye o derin sessizlik içinden kulaklarımda çınlıyordu. Eve yaklaştım. Çarpıntım büsbütün arttı... İşte o alancık, işte o çeşme... İşte o çınar ağacı... ağacın yaprakları boşa giden bir yıllık ömür gibi ayak altına dökülmüş çürüyor. Düğümlü düğümlü kuru dalları birbirine sarılmış ejderhalara benzer birer biçimde havanın saf berrak lâcivert kubbesine doğru

uzanmış... Altındaki o ev, İffet'in sıkıntılar evi... Az zamanda derin acılarla ihtiyarlamış insanlar gibi beli bükülmüş; sanki birkaç ay içinde on yıllık bir ömür geçmiş gibi büsbütün çökmüş... Of!.. Sanki orası dirilere özgü bir konut değil; insanlara öbür dünya azabını göstermek için yer altından havaya fırlamış bir mezar idi... Hafif bir kış ruzgârı esiyordu. O çınar niçin inliyor?.. O çeşme neye ağlıyordu?.. Karşılarında duran o ev biçimindeki mezar mı!.. İşte hastanın önünde yattığı pencere... İşte vakit vakit İffet'in gözlerini çevrirerek ağladığı öbür pencere... Fakat bu pencerelerin perdelerine ne olmuş?.. O lime lime sallanan bez parçaları niçin kaldırılmış? Bunlar da o düşkün aile için süs sayılmış; fazla mı görülmüş?

Bin çarpıntı ile yaklaşıp kapıyı çaldım. İçeride çıt yok... Hızlı hızlı birkaç kez daha çaldım... Mezar sessizliği!.. Birkaç dakika içinde üzüntüm o denli arttı ki artık ne kapıyı çalıyor, ne de elimdeki tokınağı bırakabiliyordum. Ben öyle elimde tokmak, sersemlemiş gibi kapının önünde durmakta iken kulağıma:

— Hey Efendi! o boş evin kapısını ne çalıp durursun? diye bir ses geldi. Dönüp baktım. Bahçıvan kılıklı bir adam gelivermiş.

— Bu evde kimse yok mu? Nereye gittiler?

— Sorma Efendi, sorma onların başına geleni!..

— Ne oldu? Hasta kadın öldü mü?

— Keşke ölseydi! Kurtulurdu.

— Ne oldular? Çabuk söyle...

— Ne olacaklar? Ev kirasını veremediler. Birkaç aylık birikti. Bir akşam ev sahibi geldi. Mahalleli ile birlikte pırtılarını sokağa yığdılar. O akşam açıkta kalıyorlardı. Gece zavallıları benim kulübeme aldım. O hasta kadının, o güzel kızın, o küçük oğlanın o gece ağlamalarını göreydin Efendi yüreğin parçalanırdı.

— Onların akrabasından bir Latif Efendi vardı. O gelip de bunlara niçin bir yer bulamadı. Ya da kendi evine neye alıp götürmedi. Onun da buralarda bir evi olacak.

— Latif Efendi... Ha şu yakışıklı delikanlı... Kızın yavuklusu... Onlar da birkaç hafta önce evlerinden çıkmışlardı. O delikanlı da bilmem ki nereye gitti? Birkaç zamandır

o da ortalarda yoktu.

— O gece senin kulübende kaldılar. Pekiyi, sonra sabahleyin ne yaptılar?

— Sabahleyin erkenden küçük oğlan gitti. Bir saat sonra yanında bir başka kocakarı, bir de boş yük arabasıyla geldi. Eşyaları yüklettiler. Hep birlikte çıkıp gittiler.

— Nereye gittiklerini bilmiyor musun?

Eliyle Edirnekapısı yönünü göstererek.

— İşte şu yana doğru gittiler.

— Sonradan bu eve kendilerini aramak için hiç gelen olmadı mı ?

— Birkaç alacaklı gelip sordu. Fakat ne bulup ne alacaklar? O birkaç pırtının yarısını da kiraya karşılık ev sahibi alakoydu.

— Şimdi bunların nereye gittiklerini bilmiyorsun öyle mi?

— Bilmiyorum Efendi. O güzel kız ne kadar marifetli idi. Benim kıza birkaç el işi öğretti. Şimdi işlediği şeyleri kim görse maşallah diyor.

— Sen bunların gittikleri mahalleyi etraftan sor, anla. Eğer nerede olduklarını öğrenirsen sana çok bahşiş veririm. Bir iki gün sonra seninle görüşmek için gene gelirim. Anlıyor musun?

— Pekiyi Efendi, sorayım.

Bahçıvanla ettiğim bu sözleşme üzerine üçer dörder gün ara ile gidip kendisini gördüm. Bu zavallılara değgin pek çok araştırmada bulunduğu halde nereye gitmiş oldukları hakkında, ne yazık ki, hiç bir bilgi elde edilemediğinden başka bir şey öğrenemedim... Edirnekapısı mahallelerini de hemen ev ev dolaştım... Leyleğin yuvadan attığı yavru gibi o yıkkın evi bile kendilerine çok görerek talih, son ağır tokatıyle o zavallıları, insanların yaşadığı yerlerden kovarak, bir sefalet çukuruna yuvarlamıştı. O görünmez dibi, o derin kuyuyu bulabilmek için boşuna pek çok uğraştım... Belki bahçıvan bir haber almıştır kuruntusuyla ara sıra o alancıktaki boş eve gider; mezar gibi etrafını «tavaf» ederdim. Heyhat ki!.. Çınarın yüksek dallarından gelen ağlayış, inilti sesleriyle o durmayıp akan çeşmenin çağlayan göz yaşlarından başka Feleğin vurduğu bu aileden bir tek ize rastlamazdım.

IV

Aradan bir yıla yakın bir süre geçti. Doktor arkadaşım görevinden döndü. Araştırmaya birlikte devam ettik. İffet'le Latif'in adlarına, izlerine değgin en ufak bir bilgi almayı bile başaramadık.

Aralık başları güz aylarının da güzüdür. Yaprak döken bu mevsimin kırıcı rüzgârlarına, yağmurlarına, hava sarsıntılarına karşı son dayanışlarını gösterip ağaçlarda —umutsuz hastalar gibi— son günlerini bekleyen, düşmeye hazır tek tük yapraklar kalmıştır. Ölüm rengini andıran o soluk yapraklar da o günlerde acı sarsıntılarla çırpına çırpına büsbütün dökülüp yok olacaklardır. Kış başlangıcını andıran soğuk, amansız bir rüzğar, ağaçları yeşil giysilerinden soyunca bütün her şey, karın giydireceği ak kefeni bekliyormuş gibi bir ölüm rengi içinde, çıplak, üzgün kalır. Kuşlar kaygılı kaygılı uçuşurlar. Sanki derelerin çağıltısı, rüzgârın derin derin iniltisi bunlara korku ve üzgünlük verir. Rüzgârların sert esişlerine karşı bir barınak bulmak istiyorlarmış gibi kararsız görünürler. Küçük bir kuşun yapraksız bir dala konup da o yan bakışı, o dokunaklı suskun bakışlarıyle ufuklara yoklayışı içli gönüllere ne kadar dokunur? Kuşların oradan, buradan kısa, hazin tek tük ötüşleri duyulur; fakat şen duygular uyandırmaz. Hep bunlar kulağa bir ayrılık iniltisi gibi gelir.

Bütün eşyayı böyle yok eden bir örtü altında üzüntülü; kuşları, dereleri, rüzgârı inler gördüğüm ve çamurlar içinde yatan ağaç yapraklarını çiğneyerek kırlarda dolaştığım zaman ilkbaharı hatırlarım. O sırada ayaklar altında ezilen o yaprakların ilk açılışlarını, ruhu şenlendiren o güzel zamanlarını düşünürüm. Hayatın ilk gülümseyişiyle şu son yok oluş rengini ölçümlemek beni karamsar eder. Gözüm bir mezara rastlar; bir ana kucağındaki yeni doğmuş çocuğu düşünürüm. Etrafıma sonuçları gören bir gözle bakarım. Gözüm dünyayı başka türlü görür. Hayat evrenlerini aşanları avunduracak yalnız bir şey var: Hayatın sonuçları hakkında Doğa'nın değişmez kanunlarında ayrılıklar bulunmaması.

Fikrim, tasa artıran vadilerden dolaşa dolaşa İffet'e, o talihsize düştü. Bilmem neden? Ne vakit bir mezar görsem... Ne zaman üzüntü uyandıracak, tasa verecek, gönül ağlatacak bir şeye rastlasam bu kız aklıma gelirdi. Onun güzelliğinden, tatlılığından çok, kültür haznesinden dökülen o inci değerli sözlere âşık olmuştum... O tatlı sözlerine özlemim pek artmıştı. Doğa'nın hangi köşesinde üzüntü ile karışık bir tatlılık görsem İffet'i oradan, nazlı yürüyüşüyle eteğini sürüyerek, geçmiş sanırdım. Kimi kez tan yerlerinde güzelliğini görür; kimi kez çiçeklerde onun temiz huyundan kokular alır; kimi kez dâhilerin şiirlerinde onun duygularını okur; kimi kez karanlık gecede talihini seyreder ağlardım. İffet benim için hazin bir hayal olmuştu... Heyhat!.. O bir sevda ılgımı idi. Sevgisine susamış olanlara aşkın gizli cennetinde, yüceliklerin haznelerinden bir düş gösterdi. O bir şiir şimşeği idi. Birden parladı. Bir an bütün eşya nurlara kavuştu... Gözlerimi kamaştırdı. Düşünceme ışınlar yağdırdı. Yine söndü. Beni, nur arayan kör gibi bir hayal çölünde inler bıraktı. Alın yazısına küstü. Makamına çekildi.

Evet! Aralık başlarında bir gündü. Hiç unutmam; hem de cuma idi. Istanbul'umuzda güz içinde, hatta kara kış sayılan soğuk mevsimlerde bile kimi kez öyle uygun, ve parlak havalar olur ki, gönlü üzüntü içinde bir şen istek kaplar. Öyle günler, ne ilkbaharda görülür, ne de yazda. İşte o dediğim cuma böyle günlerden biri idi.

Penceremin önünde hayallere dalmış iken kapımızın çıngırağı şiddetle çıngırdadı. Merdivenlerden paldır küldür birinin çıktığı işitildi. Dostum Doktor, her zamankine uymayan güler bir yüzle odadan içeri girdi. Saat sekiz kadar vardı. Elimi tutup gülerek dedi ki:

— Havanın güzelliğini görüyorsun ya Romancı Bey! Böyle tatlı havada tabiatı temaşaya çıkmayı pek sevdiğini bilirim. Haydi bir tarafa gidelim. Ne yapalım? Bugün «taraf-ı âlinizden» şairane birkaç zevzeklik dinlemeye katlanırım. Hem sen neresini seçersen oraya gideceğiz. İstersen Şişli'ye doğru çıkalım.

— Yoooook!.. Seçme hakkını bana verdikten sonra senin Şişli'ye, falan diye yer belirtmeye hakkın olamaz.

— Pekiyi canım. Sen bir yer söyle de oraya gidelim.

— Yürüyerek Yenibahçe'ye doğru gidelim. Bugün gönlüm pek üzgün. Biraz çayırlıkta otururuz. Sonra sur yıkıntıları, mezarlıklar içinde dolaşırız. Bugün canım Beyoğlu'nun faytonlar, landolar içindeki şıklarını, süslü madamlarını görmek istemiyor. Yıkık evler, yıkıntılar, üzgünlüğü artıran mezarlar, karaltılı serviler görmek istiyor.

— Seçme hakkını sana verdiğime beni pişman ettin ya! Kardaş, baykuş musun? Nesin? Mevsimin son müsaadesi olan böyle güzel bir hava hiç öyle yerlerde geçirilir mi?

Doktor birçok söylendi. Fakat erkek çocuk, sözünü geri almadı. Dediğim yerlerde gezinmek üzere sokağa çıktık. Halıcılar'dan, Hastane Çayırı'ndan geçip Yenibahçe'ye geldik. Önümüze güz yağmurundan tazelenmiş; yeşilliği, herkesin ne olacağını gösteren yerden alınmışa benzeyen bir çayırlık çıktı. Güneş ışınlarının yansımasıyla açıklı koyulu menevişler gösteren bu yeşil gölün güney kıyısında, az yüksek tepecik üzerinde, kurumuş ağaç dallarıyla, sararmış yapraklarla örtülmüş bir çardak gördük. Doktora dedim ki:

— Bak iskemleler var. Burası bir kahve olacak. Gel şuraya oturalım.

Arkadaşım kaşlarını çatıp:

— Sen bu kuru yaprakların altına oturup zihnini, içine doğacak şairane şeylere vereceksin. Ben de akşama kadar iç sıkıntısından patlayacağım, değil mi?

dedi. Hiç sesimi çıkarmadım. İkimiz de birer iskemle alıp oturduk. Çayırlığın kuzeyinden, sur yıkıntılarından başlayarak Fatik semtine doğru uzanan sırt... Sırtın üstünde birbirinin üzerine çıkmış gibi pek bitişik görünen —damları kararmış— eski evler... Kimilerinin camlarında, —gariplerin gönlüne düşmüş umutlar gibi— güneşin yansımasından parıltılar olmuştu. O ev yığınları, o cam parıltıları arasına birtakım serviler, yeşillikler, mescitler, minareler ve irice yapılar, kâgirler de sıkışmış... Tertemiz bir gök altında parlak bir ufuk ile birleşen irili ufaklı binalar kalabalığı içinde kimi yüksek noktalarda selâtin camiler görülüyor. Göklere yetişmek isteyen, Doğu'daki şairane ululuğun birer yücelme mimberi biçimindeki yüksek, narin minareleri, heybetli kubbeleriyle mimarlığın birer heybet heykeli gibi zevkleri okşamakta idi.

Gözüm yıkık surlar, şu tanıtladığım ufuklar üzerinde gezinmekte... Önümüzdeki çimenlik yüzeyinin, yeşertici güçten eşitçe yararlanamamasından sarıya bakan yeşilden bu rengin en tatlı koyuluklarına dek değişen ayırtılarını okşaya okşaya süzülüp gelen orta esişli bir rüzgâr, üstümüzdeki çardağın kurumuş yapraklarını hafif hafif hışırdattıkça gönlüm de anlatılamaz duygularla doluyordu.

Karşımdaki yıkık dökük evlere bakınca aklıma gene İffet geldi. Gönlüm gene o hayal ceylanını izlemeye başladı. İffet bu kez bana nurdan örülü tüllere bürünmüş, bir kuyruklu yıldız gibi saçlarını göklere saçmış, mitoloji perilerinin bindiği çiçeklerden yapılı bir zafer arabasına kurulmuş, kendine benzer melek yüzlü bir alay periler ortasında bulutlara karışmış göründü. Gene çarpıntılara uğradım. O sırada bakışlarımı sur duvarları arkasındaki mezarlık servileri çekti. Sanki o anda bir gizli ses gene kulağıma dedi ki: «O göklerde uçar gördüğün İffet'in ruhudur. Gövdesi işte o servilerin karaltıları altında yatıyor!»... Titredim. İkide bir bu korkunç düşünce bana nereden geliyor? İffet'in üzerine böyle şeyi niçin yoruyorum; diye kendi kendime kızdım... Niye olsun! Hayat, kendi güzelliğini, tatlılığını yaymaya araç edinmek için yetiştirdiği öyle bir varlığı toprağa sokar mı? Hayat, güzelliğinden ayrılmak ister mi?.. Fakat nerelerde?.. O melek kız... Zavallı hasta kadın... Zavallı yavru, Sabri... Talihsiz Latif... Hangi sıkıntılı yoksulluk köşesinde çekildiler?.. Istanbul!.. Ey koca şehir! şu dört talih vurgununu nerede saklıyorsun? Derin karanlık kuyularında mı? Kimsesizlerin yıkık mezarlarında mı?.. Yoksa kimsesizlere barınak olan yıkık kulübelerinde mi?.. Yüz binlerce nüfusa konut olan sayısız evlerinden bu boynu bükükler için bir odacık bulunamadı mı? Gümrükler, hanlar, mağazalar, dükkânlar alamayan taşradan gelme bunca besin araçlarından bu dört açın geçimlikleri neden verilmiyor?

Nasıl geçiniyorlar?.. Yoksa günlük doyularını başkalarının merhametlerinden yalvarıp almak için gizlice dilenmeye; iyiye. kötüye avuç açmaya mı çıktılar?.. Yok... İffet, yaradılışın ululuğuyla dünyaya gelen o kız, dört günlük yaşantı gereksemesi için başkalarına avuç açmaz... Fakat konutsuz... giyeceksiz, ekmeksiz nasıl yaşanır? Dört kiremitle örtülen

şu damlar, insanlığın ne denli acıklı durumlarını, ne denli acı sırları gözlerden saklıyor?..

Zihnim, birbirini bozan bin türlü sıkıntılı düşünceler içinde bunalmakta iken karnının pek fazla şişkinliğinden gebe olduğu alaşılan beyaz bir inek yanımıza doğru yaklaştı. Doktor, kılıcıyla hayvanı ürkütüp kovmaya devrandı. Ben dedim ki:

— Kovma zavallıyı. Bak ne kadar güzel hayvan. Ne kadar da sevecen bakışları var?.. Akşama sabaha anne olacak...

Arkadaşım, şaka ile karışık bir gözle yüzüme bakıp dedi ki:

— Yooo... Bak Beyefendi! şairane manzaranıza saygı göstermek için kendimi ineklere teptiremem! Gitsin başka yerde otlasın. Eğer şu hayvanın duruşunda şairane bakışlarınızı çekecek bir hal varsa uzaktan temaşa ile yetin.

— Canım ne istiyorsun hayvandan. Bak şunun tatlı bir yumuşaklık akan gözlerinde insan tepmeyi düşündürecek bir hal var mı?

— Pekiyi! Bu güzel hayvanı şu Çingeneler ovasında geçirmeye katlandık ya! Ne yapalım ineklerle, öküzlerle de kardaş oluruz. Bunların da gönüllerini okşarız. İnsaf et yahu... Şuraya geleli yarım saat oldu ağzından bir sözcük çıkmadı. Çayırlığa doğru bakarak dalıp dalıp gidiyorsun. Bu seninki düpedüz delilik! Hele şu inek geldi de iki çift söz etmene yol açıldı.

O sırada yıkıntıların bitişiğindeki Çingene kulübelerinden bir küme kuş gibi kopan irili ufaklı, erkekli dişili bir sürü Çingene çocuğu kollarıyla çırpına çırpına; bağıra bağıra, oynaya sıçraya çayırlığın ortasına döküldü. Çayırın orasına burasına konup kalktıktan sonra bize doğru koşmaya başladılar. Yanımıza yaklaştılar. Hepsinin yüzünden yazıksız bir Çingenelik, çocukça bir neşe akıyordu. Pek çoğunun ne bacağında don var; ne ayağında kundura. Bütün giyimleri diz kapaklarına dek kısa ve ne kumaştan olduğu belirsiz murdar birer entari... Yakalar açık; meşin gibi göğüsler ta göbeklere dek açık. Bunları çarpan alın yazısı samı zavallıları öldürmemiş; fakat sefaletin her türlü şiddetine karşı bir dayanma gücü vermek için sanki gövdelerini simsiyah yakarak aşılamış. Artık bunlar için rüzgârın soğuğundan, sı-

cağından korku, kaygı kalmamış... Bu düşkün çocuklar, kendileri için yaşantı sınırı demek olan o çayırın ıslak otları üzerinde donsuz bacakları, çıplak ayakları; yok denecek yırtık entarileriyle —Tıbbın çocuk sağlığını koruma yolundaki öğütlerinin hiçliğini gösterircesine— oynaşıp koşuşuyor idiler. Koca deli filozof Jan Jacques Rousseau!.. Çocukları, uygarlığın bin türlü okşamalarıyla büyütmeyip doğa dadının ellerine bırakarak yetiştirmenin daha iyi olacağını tanıtlamak için ciltler doldurmakta meğer büsbütün haksız değil imiş... Sıcak fanilalar, yumuşak kumaşlar, kaba döşekler içinde hamam gibi sıcak sobalı odalarda gene soğuktan etkilenerek türlü hastalıklara uğrayan... çeşit çeşit güzel yemeklerle beslendikleri halde kansızlığa yakalanan zengin çocuklarını düşündüm.

Bu çocuklar içinde en sivriceleri gibi görünen ve güneşten yanmış mısır püskülü saçları alnından aşağıya dağılmış bulunan kırmızı entarili cılız bir kız; ellerini o buduna özgü bir eda ile birbirine vurup göbeğini çalkalayarak kız arkadaşlarına dedi ki:

— Pembe, Şühret, Naile... Haydi kızlar şu beylere biraz kiriz edelim!..

Bu söz üzerine dört kız ikişer ikişer karşı karşıya geçerek, gözler süzüp omuz kırarak şu aşağıdaki türküyü, oynak bir makamla söyleyip oyna başladılar:

Çiçeği takmış yandan
Severim seni candan
Boşan da gel alayım
Seni miskin kocandan

Ah tereların terelam
Terelelli yale lam

Oh!.. Gel keyfim gel!.. Kendi biten dağ çiçekleri gibi güneşe, yağmura, boraya karşı koyarak kale duvarları arasında yetişen; yazıksızca sevinçleri, gülüşleriyle —kır çiçeklerine özgü, bakımdan yoksun— bir yalın koku yayıyorlar.

Her davranışlarında yaşamın doğal biçimi görünüyor. Ana ve babalarında yarın düşüncesi, gelecek kaygısı gibi sözleri hiç mi hiç işitmemiş olan bu Pembeler, Şöhretler... Doğa'nın her türlü gülümsemelerinin kalıtçısı bu kır çiçekleri... Soğuk düşkünlük rüzgârının kulaklarında öttürdüğü ıslıkları oyun havası sanan bu küçük çengiler omuzlarını öyle kırık dökük titretiyorlar; oynayan ayaklarını bestenin ahengine uydurarak öyle tez alıyorlar; kavuştak olan terelamlarda öyle hoş göbek atıyorlar idi ki... Onları görüp, o göbek atışlardan kabaran coşkunluk dalgaları içinde kalıp da varlığının her noktasında, insanın bir oynama isteği duymaması kabil değildi. İçimi kaplamış olan üzüntü bulutları hep dağıldı. Bu coşkunluğun etkisiyle ben de oturduğum iskemlenin üzerinde dalgalanmaya, kahkahalarla gülmeye başladım. Doktor da kahkahalarda bana uyarak dedi ki:

— Gül Şair Bey gül! Çünkü bu güzel havayı, böyle Çingene yavruları içinde geçirmemizin biricik ödülü ancak bu kahkahalar olabilir!..

— Ne var? Fena mı? Gönül darlığımn ne olduğunu bilmeyen bu şen çocuklar, işte sevinçlerini bize de aşıladılar. Beyoğlu'na gideydik sanki ne görecektik? Şişli'deki gazinocuların, birtakım hileli içkileri bize yutturmak için edecekleri temennaları mı? Derme çatma orkestraların içi tırmalayan ahenklerini mi? Düzme davranışlı şıkların bıyık bükmelerini mi? Düzgünlü madamların kırıtmalarını mı? Neyi?.. Yoksa canın temiz hava yerine toz yutmak mı istiyor? Bak şu çocuklar ne güzel oynuyorlar. Demek ki şurada, sur altındaki Çingene kulübelerinin her biri bir oyun okulu imiş...

Arkadaşım alayla:

— Her dediğiniz, gerçeğin ta kendisidir efendim. Zararı yok. Bugün de buraya Çingenelerin yaşayışlarını görmeye gelmiş olalım.

— Vay sen Çingenelerin yaşayışları incelemeye değer değil midir sanıyorsun? Bunların gelenek, ahlâk ve özel tarihleri hakkında Avrupa ukalâsı (akıllıları, düşünürleri) ciltler dolduruyorlar.

— Sanmam ki Avrupa ukalâsı içinde böyle güzel bir havayı Çingeneler için feda edecek bir akıllı bulunsun!

Kızlar oyunu bitirdiler. Dördü de karşımıza bir sıraya dizildiler. Sol ellerini koltuklarına dayayarak sağ ellerini birer Çingene ağzıyla bize doğru sallayıp gövdelerini titreterek:

— Beyler! kiriz ettik. Hani kızların bahşişi? demeğe başladılar.

Dördüne de ayrı ayrı ikişer onluk verdik. Meğerse bu kadar para onlar için büyük sevinci gösterecek bir bağış imiş! Sevinçlerinden kahkahalar ile yerlere yatıp yuvarlanmaya başladılar. Çocukların sayısı ondan çok olduğundan para almayanların, pay koparmak umuduyla, alanlara karşı gösterdikleri arsızca dalkavukluklar, yaltaklanmalar; sözün kısası ettikleri Çingenelikler karşımızda gerçekten görülmeye değer bir levha oldu.

Bu sevinç arsızlıkları bittikten sonra o kuş kümesi gene çırpına çırpına çimenlik safasına doğru havalanıp gitti.

Doktor, kopardığı kahkahalardan yüzüne henüz artakalmış hafif bir gülümseme ile dedi ki:

— Bu neşeli fasıl da bitti. Saat ona geliyor. Burada daha oturacak mıyız?

— Biraz şöyle sura doğru çıkalım.

— Pekiyi... Birkaç mezar taşı okuyup bir iki mezar kuşu dinlemeden dönersek şu gezintimizin şairliği tamamlanmamış olur, değil mi?

Doktor, ileri sürdüğüm her düşünceye karşı koyar göründüğü halde hiç bir sözümü geri çevirmiyordu. Çingenelerin sur dibindeki evlerine doğru yola çıktık.

Çingeneler, kadın erkek, genç ihtiyar, çoluk çocuk hep aile aile kapılarının önüne çıkıp Edirne Kapısına doğru uzanan sokağın ortasına yayılmışlar. Kulübelerden ve bunlarda oturan o canlı süprüntülerden yayılan ağır bir koku; kimi kapıların önünde iki taş çatılıp üzerlerie akşam azığı için birer kara tencere oturtulmuş ocaklardan çıkan sefalet dumanlarına karışarak havaya dağılıyor... Bunama yaşına gelmiş buruşuk kösele renginde yanık yüzlü, çirkin suratlı —bellerinde şal benzeri enli kuşakları bulunan hırkalı, şalvarlı— koca karılar, ailelerinin saygısına hak kazandıklarını gösterir bir buyurgan durumlarıyle arkalarını duvarlara,

taşlara dayayıp oturmuşlar... Bunların eşleri olup yılların ağır yükü altında, o sefalet dumanları içinde kararmış kadide dönmüş ak bıyıklı koca çingeneler, ellerindeki kısa çubukları fosurdatarak kara kütüklerinin filizleri —tozlar için de boğuşan o murdar, o çıplak— çocukların oyunlarını seyrediyor; oyun sırasında birbirlerine karşı en dostça kullandıkları çirkin, ağır deyimleri dinleyerek gülümsüyorlardı. Edep dersini maymun oynatmakta görmüş, şiir zevkini süpürge toplamakta bulmuş olan kara parlak gözlü, genç, dinç, çevik, yanık Çingeneler —güneşin doğuşunu göbek ata ata karşılayan, gün batışını manilerle uğurlayan, Istanbul sokaklarını neşeli sesleriyle dolduran, şakaklarında sarı çiçekler takılı— genç kızlara... sevdalı baygın gözlerle bakıp şairliğin Sulukule'ye özgü olan nükteleriyle dil uzatmakta idiler.

Orası akıl almaz aşk oyunlarıyle, pek düşkün geçimiyle saatlarca incelemeye değer bir yaşantı çöplüğüydü. Doktor durmadı. Yürüdük. Kulübelerin arasından surun yıkık bir yerine doğru yükselen bir yokuştan çıktık. Bir tepecik üzerinde dört yana bakındık. Akşamın içli hafif bir dumanı içinde baygın gibi görünen şehre güneş veda ediyordu. Bu ayrılış bana pek acı göründü. Sanki o sis, ayrılık acısıyle bitkinleşmiş yanık gönüllerden, özlem uzayına yükselen ayrılık dumanı idi, ya da üzgünlük, sisleşerek kendine bir biçim vermeğe uğraşıyordu. Güneşten altın tozu gibi dökülen o uçuk batış ışınlarını bu sisler yutuyor; onların altında kalan ulu ağaçlar, minareler bütün varlık yavaş yavaş birer ayrılık gölgesine giriyordu.

Bir nazlı gidişle çekilen güneşe karşı birer özlemli duruşla boyunlarını bükmüş bulunan sonbaharın gözleri okşayan pembeli, sarılı, mavili çiçeklerini çiğneye çiğneye düzensiz bir yokuştan inmeye başladık. Yanlarımızda telâşlı telâşlı uçuşan arılar, büyük sinekler, bu yazdaki son doyumluklarını topluyorlar. Beyazlı sarılı birkaç kelebek de, ayrılığın yaklaştığını duyan sevgi vurgunu gönüller gibi titreye titreye birer pervane çabukluğuyle dolaşıyor, her çiçekten birer ayrılış öpücüğü alıyorlardı.

Doğa'nın yüreğe yufkalık veren şu güzel eserleri yanında insan yapısı da ayrı bir tat veriyordu. Yüzyılların yıkımı-

na artık dayanamayarak surun yerde yatan burçları... ibretle bakanlara binlerce bilgelik dersi veren her taşında nice olayların simgeleri okunan... Her parçasında türlü tarihsel gerçekler gözüküveren o kale duvarları uzun geçmişlerin şanlı izleri gibi uluhklarıyle gözleri okşamakta idi.

Geçmiş olayların derin anlatışlı sessiz bir dilmacı gibi gönle tatlılık duyuran, ruha titreyişler getiren bu surun kimi yönleri bütün sağlamlıklarıyle ayakta durmakta; kimi yerlerinde boydan boya büyücek çatlaklar, gedikler görülmektedir. Yalçın kayaya benzeyen kimi dikey yüzler üzerinde otlar bitmiş, sarmaşıklar üreniiş; kimi yıkık burç tepeleri taştan iri birer saksı biçiminde yeşillenmiş, birer yüksek bahçeye dönmüştü. Kimi yeri yıkık, kimi yönü sağlam, kimi burcu eğilmiş, kimisi dikey duran ve gözün erebildiği kadar kıvrımlı bir çizgi üzerinde uzayan surlar... Boyu boyuna yabani yeşillikler, ağaçlar, bostanlar içinde kalan bu tarih yıkıntısı... Batan güneş, gül renkli altın ışınlarıyle bu anıtları yaldızlamış; gözlerin önüne tarihsel ululuğuyle gönüllere işleyen akşamıyle, şairane görünüşüyle düşünme yetisini saatlarca dokunaklı duygulara gömecek etkili bir levha yaratmıştı.

Şimdi bostan olan eski hendeklerden geçtik. Akşamın içli ışınları içinde kalan yüzlerimiz yıkıntıların etkisiyle düşünce kaynağı kesilmişti!.. Akşamın yaldızları içinde birkaç kat uzamış olan gölgelerimiz yıkık duvarlardan çıkıvermiş birer siyah hayal gibi arkamızdan bizi izliyor; sur dışındaki şoseden Edirne Kapısına doğru yürüyorduk. Mezarlıkların sık uzun servileri, yaşlı renkleriyle bir ölüm duvarı gibi önümüze çıktı. Ölülerin arkadaşları olan bu ağaçların, ölümün karanlığını andıran koyu gölgeleri içinde kalan mezar taşları seçiliyor. Her biri sanki altında yatan ölünün fesle. kavukla birer şeklini gövdeleştiriyor gibi uzaktan bakışları ürkütüyordu. Kimi seyrek ağaçlar arasında birer yargılama sütunu gibi — güneşin ışınlarından o yoğun gölgeler içine düşen— nurdan dikmeler sanki yaşamla ölümden renkler gösteriyordu.

Gönül yıkıntıları gibi çağların vefasından umduğunu almamış görünen, zamanın gövdesine açtığı yaralar kurda ku-

şa yuva olan o burç parçalarının yabansı bostanların, yapraksız ağaçların; akşamın içli parıltıları altında oradan buradan akan suların, korkunç mezarların, güneşe karşı bir özlemli göğüs gibi kabarmış içli ufukların etkili görünüşleri o akşamki üzgünlüğümüzü, yufka yürekliliğimizi o kerteye getirdi ki... Bu yoldaki üzüntüleri kendi için bayağı utanç sayan Doktor arkadaşımın bile alnında derin düşünce çizgileri belirdi. Bakışına içli bir dalgınlık geldi. Nereye gittiğimizi sormuyor, tam bir suskunluk içinde yürüyor, yürüyordu.

Edirne Kapısı'na geldik. İkimiz de üzüntü ile yoğrulmuş derin bir dalgınlık içindeyiz. Gördüklerimizin tadından üzerimizde biriken garip etkilerin dağılmasını istemiyormuşuz sanki... Kale kapısı yönüne yürüyeceğimiz yerde Eyüp mahallelerine inen ve iki yanı mezarlık olan sağdan ikinci Mezarlık caddesine doğru, elimizde olmadan, yürümeye başladık. Sanki bir gizli güç bizi o yöne çekti. Yalnız, öyle sanıyorum ki, o yöne doğru yürüdüğüm sırada Doktorun bir şey demeden ardımdan gelmesi şu düşüncelere bağlanabilirdi: Geç vakitte Edirne Kapısı'nda bizi Aksaray'a götürecek bir araba bulmak güçtür. Eyüp'e inip de oradan kayıkla Bahçe Kapısı'na çıkmak daha kolaydır.

Artık hayli alçalıp serviler arasından yönelen güneş, körpe çimler altında, sonrasızlık uykusuna dalmış olan ölüler üzerine sanki ahret nurları saçıyor; güya bize... yaşayanlara mezarların dokunaklı sırlarını göstermek... bunlardan örnek almamız için bakışlarımızı daha özenle o yana çekmek için en derin, en gizli deliklere, kovuklara dek giriyordu. Eski, yosunlu, eğri, yıkık mezarlar arasında, o son yatağa, o son gurbet ocağına yeni düşenlerin boyalı, yaldızlı taşları da görülüyordu. Bunların her biri bir yuvanın sevgi ocağından yeni ayrılmış... kimi koca, kimi eş yatağından, kimi anne kucağından çıkmış o kara yere düşmüş... Her birinde Feleğin kubbesi gene can yakıcı haykırışlarla sarsılmış; birer kanlı ayrılıktı. Göz yaşları dökülmüş, pek çok zavallıların umudu sönmüş, boynu bükülmüş, çok evler yıkılmış, çok kapılar kapanmış!..

Biraz yürüdük. Yolun solundaki mezarlık duvarının yıkık bir yerinden atlayıp içeri girdim. Baktım Doktor gelmiyor. İkircimli duruyor.

— Gel kardeşim gel. Burada arkadaşlardan Atıf Bey adında bir gencin mezarı olacak. Gömülüşünde bulunmuştum. Şu zavallı arkadaşımı bir fatiha ile ziyaret edelim de öyle gidelim, dedim.

Doktor, karşılık vermeksizin yıkık yerden mezarlığın içine atladı. Ölüm renginin yaşayışa dönüşünü gösteren o koyu yeşil çemenler üzerinden; serviler, mezarlar arasından batışın ışıklarına karışan ürkütücü gölgeler içinden, mezarlığa özgü bitkilerin, o ıslak toprağın yaydığı ahret kokusunu ala ala dolaşıyor; Atıf Bey'in mezarını bulmak için kimi taşların başında, ortasından, sonundan birer ikişer mısra okuyup geçiyorduk.

Altında yatan geç kızın ruhundaki nur, üzerine vurmuş gibi güneşin ışınlarıyle yaldızları parlayan yeni bir mezar taşı yazıtı şöyle başlıyordu:

Ben bir gül idim renk ü edada
Soldurdu rüzgâr attı bu hake
Giryan bıraktım pederi amma
Figan-ı mader çıktı eflâke

Biraz ileride gölgede kalmış bir taşın ortasında şu mısralar gözüme ilişti:

Bilmem ki neydi kastı gerdunun
Mazlumu oldum o siyeh-runun

Azıcık ötede yeşilliklere gömülmüş, taşı çarpılmış yıkık bir mezarın yazıtı da şöyle başlıyordu:

Vadem mi yetmiş danem mi bitmiş
Kalmamış hissem bezm-i vefada

İri, celî hatla yazılmış enli ve uzun taşını bize zorla okutmak istiyormuş gibi önümüze eskice fakat yüksek, heybetli bir mezar çıktı. Onun da sessiz ünleyişi şu idi:

Geçme ey zair görüp de sengimi
Sanma azade bu yerden kendini
Rikkat ile bak da bana ibret al
Öğren o çarh-ı denînin rengini
Gezdirir eğlendirir bir dem fakat
İçirir ahir şarab-ı bengini

Okuduğum mezar taşlarının içinde ötekilerine göre en

düzgünceleri bunlardı. Çoğu mezarcı dergilerinden alınma bu yazıtlar içinde: «Üçtu Nuriyem cinanın bağına» ya da: «Nuş edip dest-i ecelden şerbeti» gibi büsbütün kaba yazılmış olanları da pek çoktu. Her ne olursa olsun, ölüler dilinden, diriler kaleminden çıkan bu şiirlerin hepsi ölümün yaşam'a birer özlemli deyişi, birer yanık anlatışı idi. Dünya üzerinden yokluk ülkesine dikilmiş, yaşam'ın en acı birer özeti bulunduğundan benim için dokunaklı idi.

Birkaç mezar taşı daha okudum. Fakat Atıf Bey'in mezarını bulamadım. Çok mezar taşı okumak baş ağrısı verir, derler. Başıma ağrı gelmedi; fakat gönlüm acılarla dolup taştı. Üzgünlüğüm pek arttı. Orada yatanların her biri benim gibi doğmuş, büyümüş, yaşayışın her çeşit üzgüsünden, eğlencesinden tatmış; istekler arkasından koşmuş; en sonunda o karanlık yere tekerlenmiş, bir avuç toprak olmuş; bütün benliklerinin izi olarak üzerlerine birkaç satırlı geçici birer taş dikmişler... Zamanın seli bir gün onları da yok edecek. Ömrün bu denli allak bullaklığı, yaşam'ın bu denli gürültü patırtısı, bu denli istekler savaşı, bu denli gerçekler, bu denli varlık nasıl yok olmuş?..

Ömür, bana bayramlarda çocukların hevesle binip üzüntü ile indikleri dönme dolaplar gibi zaman çarkının birkaç kısa dönüşüymüş gibi göründü. Bir süre umutla esrittikten sonra vurgunlarını sapır sapır içine döktüğü; altına insan yatırıp üstünde ot bitirdiği tarla gözümün önünde duruyordu.

Artık bitkinleşmiştim. Her mezarın «ruhaniyet» inden yükselen bir ahret kokusu üzerlik tohumu, bir anlamın derin kavramı beni kendimden geçirdi. Dünyadan ahreti temaşa için oraya konmuş, çimenden bir taht olmuş yüksek bir mezarın üstüne oturdum. Doktor da bana uydu. Bir elimi şakağıma dayadım. Şu yolda söylenmeye başladım:

«Acaba hangi kitap, hangi şiir sizin şu dokunaklı susuşunuz kadar gerçeği anlatabilir? Hayat ağacı, verimli nurlar içinde yetiştirdiği; sevginin engin havası ile renk ve neşe doldurduğu meyvelerini bu kara kovuklara mı döküyor? Varlığın anlam özeti, zamanın acılarının sonucu bu mudur? Size bakan, gövdenin durağını görüp bitkinleşiyor. Ruh sanki uçmaya heveslenip çırpınıyor!.. Görüntünüzden yoklukla bir

renge bürünen düşünce bir kurtuluş ışığına kavuşmak için hayata sığınıyor... Gerçeklerinizin kılavuzluğuyle onun huyundaki vefasızlığı anlıyor. Ürküntüyle, korkuyla doluyor. Yokluğun kıyısız ummanından havadisiniz yalnız bu korkunç sessizlik midir? Sizinle ilgili olarak bizim gördüğümüz şey yalnız şudur: Siz, hayata özlemle bağrını açmış olan kara toprağa girdiniz; onun rengine ve aslına dönüverdiniz. Biz de bu ulu sırrı, sizin gibi, onu başkalarına açamayacak bir duruma geldiğimiz zaman mı anlayacağız? Bizim bu karanlık nöbetini beklediğimiz gibi siz de bu uzun gecenin sabahını mı bekliyorsunuz? İçinizde son nefesini, sevdiğinin adını söyleye söyleye vererek sonrasızlığa kavuşan sevenler ve sevgililer vardır. Gönül verdiklerinize kavuşmak istersenız... bekleyiniz... Sizin için dönüş olanak dışı ise, birer birer bizim size yakınlaşacağımız bir gerçektir!..»

Bu son tümceyi bitirdiğim sırada arkamdan omuzuma bir el dokundu. Birisi: «Evet ben şimdi karanlığa düştüm; o sabahın patlamasını bekliyorum!» dedi. Titredim.. Heyecanla dönüp arkama baktım. Kupkuru bir yüz, sapsarı bir çehre... Bir diri ölü... Yuvalarından fırlamış gözleriyle bana bakıyor!.. Bu yokluğun hayali!.. Bu gezer ölü hangi mezardan çıktı? Söylediklerimden etkilenerek bana karşılık vermeye mi geldi? Dikkatle baktım... Aman! ben bu yüzü tanıyordum. O yeşilimtrak gözler... O çıkık alın... Vah zavallı genç! tanıdım... Latif idi... O şen çocuk... ne hale gelmiş?.. Korkulu, ürkek bir dikkatle kendine baktığımı görünce bir kahkaha salıverip dedi ki:

— Bakma boşuna, bilemezsin!.. Ben ecel bahçesinin bahçıvanıyım... Gündüzleri saklanır... Gün batarken gelir... gönlümdekilerin biçilişinden dökülen başakları başkalarının ayakları altında bırakmamak için geceleri buralarda dolaşırım... Böyle vakitsiz siz, benim bahçemde ne geziyorsunuz?.. Benim gönlümü niçin çiğniyorsunuz merhametsizler!..

Aman ya Yab!.. O kahkaha... bu sözler... zavallı delikanlının uğradığı felâketi bize anlatmakta gecikmedi. Özlem dolu gözlerle güneşin batışını işleyerek dedi ki:

— İffet'in saçları... Bakınız karşıki tepede gönlümün yanardağı üzerine dökülmüş... Hah hah hay!.. Siz o ateşi orada sönüyor mu sanıyorsunuz? O benim gönlüme giriyor!

Biz haline ağlıyorduk. O talih vurgunu gülüyordu. Fakat o kahkahalarında öyle acı bir ağlayış, o düşünmeden çıkıveren sözlerinde öyle derin bir yas, öyle dokunaklı bir gerçek gizli idi... Ağlamaktan üzülmeyen alınyazısına, sanki kahkahadan zehirli bir savaş oku yapmış da fırlatıyor sanılırdı.

Kahkahaları kesildi. Arkasını bir serviye dayadı. Batıyı kucaklamak için yanıp yakılırcasına kollarını açtı. Boynunu büküp acıklı acıklı dedi ki:

— Saçlarını yüzümden çekme İffet!.. Kucağımdan nereye kaçıyorsun?.. Gönlüm seninle dolu... İçim hep ateş! Fakat kollarım daima böyle boş kalıyor... Bilincimi aldın.. Gövdemi yaralar içinde bırakan oklarınla hayatının her zerresini de ta can evimden süzerek çekip götürüyorsun... Yazıktır bana ey vefadan anlamayan!... Latif'ini ayrılık karanlığında bırakma... Vallahi karanlıkta kalıyorum... Ha gerçek... unuttum... ben zimdi senin âşığın değilim. Mezarlık bekçisiyim!..

Ah ben bir yazar olmayıp da bir ressam olaydım! Gün batışının ateşleri eriyerek boya gibi önüme geleydi. Dünyanın hüzünleri dimağ olup başıma dolaydı. Fırçamı ayrılık göz yaşlarıyla sulandırarak bu levhayı çizmeye, yapmaya uğraşaydım. Kalemle tasvirinde başarısızlığa uğradığım bir sonsuz özleyişin, yanmış bir sevginin niteliği üzerine çimenler, serviler, mezarlar arasında o ayrılık ışınlarının düşürdüğü o umutsuzluk rengini, o hüzün veren ışığı, o aşk matemini acaba gösterebilir miydim?

Güneş battı. Bitik âşığın deyimince İffet örtünme perdesine girdi. Zavallı delikanlı kolları açık olarak —kanlı bir özleyiş rengi içinde kalan ufka— bir süre daha baktıktan sonra iç parçalayan bir haykırışla kendini kaldırıp yere attı... Eceline kavuşmak istiyor, mezarını arıyor gibi toprakları, çimenleri kucaklıyordu. Bir zaman haykıra haykıra çırpındı... Sonra eliyle ufku gösterdi. Gene elini indirip toprağa vurarak dedi ki:

— O şimdi burada mı?... O ateş gönlümden toprağa mı aktı... Öyle ya! öyle ya!.. toprağa girdi... Geliniz nereye girdiğini size göstereyim...

Yerinden kalktı, önümüze düştü. Biz o zavallıyı izlemeye başladık. Hem gidiyor, hem de şöye söyleniyordu:

— Canım bilmiyor musunuz?.. İffet'e düğün armağanı ben bir tiyatro yazmamış mıydım? Hani ya çiçekten bir gelin odası içinde oynamayacak mıydık? İşte ben onu şimdi burada oynuyorum. İnlediğim yer işte bu mezarlı. Seyircilerim ölüler. Ölmeden benim oyunumu görmeye niçin geldiniz?.. Tabutsuz gelenler bir şey göremezler.

Bu sözleri, bizi tanıdı da mı söylüyordu? Yoksa öyle körü körüne mi söylüyordu onu anlayamadık?

Söylenmesinde devam ederek:

— Piyesimizin temeli «trajedi» değildi. İffet: «ben öleyim de acıklı, dokunaklı olsun» dedi. Öldü. Bir daha dirilmedi... Ah... fakat... şey dirildi... dirildi. Kimi geceler düşüme giriyor... «Ben ölmedim. Herkesten saklanmak için senin gönlüne girdim» diyor Doğru değil mi? Benim gönlümden başka onun duracağı yer olabilir mi?

Güneş, İffet gibi gözden kaybolup ufuklara ateşten rengini bırakmış oldu. Ahretten, ölümden yansımış bir ecel gölgesi içinde kalan o büyük mezarlığın korkunçluğu pek artmıştı. Servilerin tepelerini dalgalandıran ve bir ölüm nefesi gibi yürekleri titreten rüzgârın derin derin iniltisi, ölüler içinde hayata aile yetiştirmeye uğraşan kuşların hazin hazin akşam cıvıltıları; ahırlarına, ağıllarına çekilen koyun sürüleri kösemenlerinin uzaktan uzağa işitilen çan sesleri insanın üzerinde öyle korkunç bir etki yapıyordu ki bu sesleri çıkaranlar göze görünmediği için hep bu ayrılık ve iniltiyi andıran sesler mezarlardan geliyor sanılırdı.

Mezarlığın güney yönüne doğru inen ve boş tarlalarla birleşen bir bayırdan aşağı yürüyorduk.

Latif gene söylenerek diyordu ki:

— İşte geliyoruz... O çiçekten gelin odamız burada. Her yan kırlık ama sevdamızın ezgilerine bülbül ötüşleri değil; baykuş haykırışları dem tutuyor... Buradaki ay ışığı mezarlara —yaşantı ile ölümün kavuşmasına ağlayan gözlerim nuru gibi— dökülüyor... Buraların gecelerini o denli karanlık sanmayınız... Ayla güneşin buraları karanlığa bıraktığı geceler, hayatın yaslarıyla kararan gönlümün sonsuz sırları, mezarlar üzerine rahmet Arşından inen nurlarla aydınlanıyor...

Bayırın eteğine geldik. Orada çiçeklerle süslü taşsız bir mezarın yanında yaşlıca bir kadının akşam namazını kıl-

makta olduğunu gördük. Bu kadın İffet'in annesi idi. Hasta dirilmiş... Gençlik ve güzellik çağındaki kızı gitmiş...

O çiçekten mezara yaklaşınca Latif'in tutumu büsbütün değişti. Saygılı bir durum aldı. Bakışına bir ciddilik geldi. Biraz önceki fikir dağınıklığından kendinde iz kalmamış; sanki sevgilisinin mezarından çıkan bir tan yeli bu zavallıyı bütün bütün akıl ve bilinç alanına getirmiş gibi engin bir saygı ile boynunu büktü; ellerini göğsü üzerine kavuşturarak gözünü mezara dikti. Üzgünlük dile gelmiş denecek kadar iç parçalayan, heyecanlı bir sesle dedi ki:

— O güneş işte burada battı!.. O iffet (namus) pırlantası burada toprağa düştü!.. O işlek zekâ bu yerde karanlık oldu!.. O ruh ışığı işte bu yerde söndü!..

Sonrasızlığa göçmüş bir güzellikle birlikte, aşk serüveniyle, pek acıklı biten sevdasıyla Mecnun'u ağlatacak bir zavallının gönlü gömülmüş olan o mezarı görünce biz de göz yaşlarımızı tutamadık.

Latif, kırlardan sık ve boylu çimenler söküp getirmiş. Mezarın üzerine taş biçiminde bir duvar yapmış. Baş ucuna bir gül fidanı dikmiş. Ortasını sonsuz bağlılığın belirtisi olarak şimşirler ve sevgilisinin iffetindeki yüceliğini göstermek için zambaklarla süslemiş ve dört yanını çeşit çeşit kır çiçekleriyle donatmış.

Zavallı sevda çılgını yavaş yavaş düzgünleşmeye başlayan anlatışıyla dedi ki:

— Yağmur yağmadığı günler ben gelip göz yaşlarımla İffet'in sonsuzluğa değin yeri olan bu çiçekliği sularım... Sevdiğimin bu toprağa karışan parçaları bu çiçeklerin koncalarına akıyor. Sağlığındaki tatlı güzelliği şimdi bunlarda görülecek; o olgunluğun ve ertemin kokusu bu yolla yayılacaktır... İnce bir yürek için hangi mezar taşının yazıtı, bu çiçeklerin acıklı anlatışları kadar altında yatanın durgunluğundaki dokunaklılıktan renk ve iz verebilir? Mezarların üzerine konan o koca taşlar hayatla ölüm arasında aşılamaz, geçilemez birer engel demektir. Çünkü topraktaki gövde artık yaşamıyor ise bu çiçekler yaşıyorlar. Hem de yaşayışlarının temel besinini o gövdenin toprağı veriyor. Göz önünde ölüm hayata dönüyor... Bu çiçeklerle o gövde arasında bir değişme, bir akım var. Diktiğim gül fidanı bu sonbaharda

bir konca verdi... Bu konca benim için, İffet'in öbür dünyadan bir gülüşü, bir sevgi selâmıdır... Bu koncayı süsleyen ilk çiy benim göz yaşım oldu... Demek birbirimize duygularımızı anlatabiliyoruz. Her mevsimde değişen, İffet'in mezarını süsledikleri için üzgün görünen şu güzel çiçekler haberleşme aracımız oluyorlar. Aşklarındaki içtenlikleri bizim derecemize varmış bulunan sevgi vurgunlarının sevda ateşlerini ölüm söndüremez. Onların arasındaki duygu akımı, Evrendeki yıldızların çekim güçleri gibi sonrasızdır.

Biz titremeler içinde bu sevda «semender[1]» inin anlattıklarını dinlemekte iken gölgeler içinden bir çocuk çıktı: «Sabri», rahmetlinin küçük kardeşi... Kolları arasında bir kucak çeşitli kır çiçekleri vardı. Bunları getirip bir yavru çocuk ağlamasıyle ablasının mezarı üzerine serperek dedi ki:

— Sevgili ablacığım!.. İşte sana bugünkü armağanım bunlardır. Hepsini ağlaya ağlaya topladım... Ah bu çiçeklerin hiç birisi senin yüzüne benzemiyor. Sen hepsinden güzeldin. Ah! ablacığım... Ablacığım... Ne kadar göreceğim geldi bilsen! Bana derslerimi kim okutacak?

O sırada dertli anne namazını bitirdi. Hayatın bir insana çektirebileceği son acılara amaç olan bu kadın alın yazısının, zehirli okla kalbine açtığı yaraları bize göstermek istiyormuş gibi bağrını yırtarak can evinden kopan bir haykırışla kendini kaldırıp yavrusunun mezarı üzerine attı...

Latif'te gene gözler döndü, sözler değişti, kahkahalar başladı:

— Canım gülünecek günde ağlanır mı? Yoksul düğününde bu denli gürültü olmaz... Ağlayacaksanız sabah bir takım çalgı getireyim de birlikte ağlayınız! dedi...

Ufkun ateşleri sönmeye yüz tuttu. Ortalık kararıyordu. Mezarların korkunçlukları içinde kaldık. Bu matem levhasını servilerden, mezar taşlarından başka seyreden yoktu. Hep ağlıyorduk. Sanki İffet'in ikinci gömme töreni oluyordu.

Latif, mezarın etrafında dolaşmaya başlayarak:

— Ölüler bu vakit gürültü sevmez. Haydi artık gidiniz. Ayıptır. Bizi gerdek odamızda yalnız bırakınız. İşitmiyor musunuz? Baykuşlar sizi kovuyor, dedi.

1) Ateşte yaşadığı söylenen bir masal yaratığı.

Evet... Uzaktan, bütün sevgilerin, bütün isteklerin görünmez olduğu korkunç bölgeler içinden —derinden... bütün dileklerin söndüğü ölümün derinliklerinden... O uğursuzluk saçan «hu hu hu»lar işitiliyor... Acı acı duyuluyordu...

Latif gene dolaşıyordu. Diyordu ki:

— Niçin uzaklarda ötüşüyorsunuz!.. Başıma konun da ötün... Size ondan iyi bir felek harabesi, bana sizden iyi bülbül mü olur?.. O «hu hu hu» ları annelerin ağlayışlarından... Can çekişenlerin iniltilerinden mi öğrendiniz? Ötüşün... ötüşün... Düğünümde sizden başka şarkı okuyucusu yok...

Zavallı anneyi kızının mezarı üzerinden kaldırdık. Bizi tanımıştı. Gözlerinden döktüğü ayrılık yağmuruyla üstümüzü ıslatarak ellerimize sarıldı. Dedi ki:

— Başıma gelen felâketi gördünüz mü?.. (Eliyle önce mezarı, sonra Latif'i göstererek) İkisinden birden oldum. Beni niçin tedavi ettiniz? Ben bu günleri göreceğime keşke bin kez öleydim... Neler çektik oğlum neler?.. Size anlatsam şu mezar taşları bile halimize ağlar. Latif, bir arazi meselesinin düzeltilmesi için İzmir'e gitti. Yoksulluğumuz son dereceyi buldu. Parasızdık; Latif gidince kimsesiz de kaldık. Kızıma bir çapkın musallat oldu. Aç oturuyorduk. Bir yandan kızımın «iffet cevheri» için yüzlerle lira öne sürülüyordu. Ah o çapkın... Keremle Aslı hikâyesi. Nerelere kaçtıksa elinden kurtulamadık. Ne var ki bu serüvende en önce yanan Kerem değil; Aslı oldu. Kıza çektirmediği cefa bırakmadı. En sonunda toprağa soktu kurtuldu. Latif, İzmir'de hastalanmış; mektuplarının arkası kesildi. Kız burada üzüntüden döşeğe düştü... Sizi aradık bulamadık. Belki yavrucuğumun hastalığına bir çare bulurdunuz. Ah İffet'im, ah canımın parçası! Çığıra çığıra gitti. Biz bir roman olduk. Masal olduk oğlum. Kızını bütün başına gelenleri günü gününe yazdı. O kâğıtlar (Latif'i göstererek) şimdi bunun koynunda duruyor.

Latif:

— Koynumda değil... Canımın içinde duruyor. Onlar kâğıt değil... Yazı değil... Değer vermediği için dünyadan el etek çekmiş bir tertemizin... parlaklığı sönmüş güzelliği üzerine tabiatın üzüntü haznelerinden dökülmüş; talihimin renginin yansımasıyle kararmış siyah damlalardır.

«Hu hu hu» lar gene işitildi. Latif kulak kabartıp:

— Dün buraya küçük bir çocuk gömdüler. Ona ninni söylüyorlar, dedi.

Biraz durdu. Birdenbire:

— Zavallı yavru, galiba ağlıyor... Anasını mı istiyor, babasını mı görecceği geldi? Gidip bakayım.

diyerek koşup mezarların arasından kayboldu. Biz de arkasından gidip geri çevirmek istedik. Kadın dedi ki:

— Boşuna gitmeyiniz oğlum. Tutamazsınız. Tutsanız da gelmez. O kaç aydır öyle gece gündüz buralarda dolaşıyor. Bekçiler, mezarcılar önceleri epeyce gürültü ettiler. Şimdi artık durumunu herkes öğrendi; kimse bir şey demiyor. Haydi buyurun artık biz gidelim.

Zavallı kadın acıklı acıklı yaşlar dökerek eğildi birkaç kez kızının mezar toprağını öptü. Sabri de annesinin bu hareketini taklit etti. Kalktılar hep birlikte yürümeye başladık. Yolda kadından birçok ayrıntılar daha aldık. Fakat burada onlardan söz açmayacağız. Bu ayrıntıların önemli bölümleri İffet'in günlük yazılarında görülecektir.

Kadın Eyüp'te oturuyormuş. Haftada bir iki gün böyle kabristana gelip kızının mezarını ziyaretle ağlar, sızlarmış. Gücümüzün yettiğince avundurmaya çalışarak zavallıyı evine dek götürdük.

Biz Eyüp iskelesine geldiğimiz zaman artık iyiden iyiye sular kararmıştı. Bir kayık bulduk. İçine atlayıp Eminönüne, oradan da bir arabaya binerek eve döndük; ama Doktorda da, bende de hal kalmamıştı. İkimiz de hastadan beter olmuştuk. Bizi sofraya çağırdılar. Kimde yiyecek hal var. Beyoğlu'nda kim bilir ne güzel şeyler yemiş olduğumuzu, evdeki yemeğe tenezzül etmediğimizi söyleyerek başımıza kaktılar. Bu yolda sitemlere cevap verecek halimiz yoktu. Odama çıktık. Ev bana karanlık görünüyordu. Üç dört lamba birden yaktırdım. Gene o mezarlar, serviler, karaltılar, Latif'in hali, o çiçekten gelin «odası» gözlerimin önünde korkunç bir panorama gibi dönüp duruyor; kulaklarımda baykuş sesleri çınlıyordu. Doktoru o gece evine salıvermedim. Odamda yatırdım. Döşeğime çıkacağım zaman karyolanın sarı topuzları mezbar taşı yaldızı gibi gözüme parladı. Doktorun döşeğine şal örneği bir yorgan koymuşlardı. O tabut

örtüsü görünüşlü yorganı değiştirttim. Doktor: «Hay çocuk hay!» diye bu hallerime gülüyordu. Lambaları söndürdüm, gece kandilini yaktım. Her akşam üstüne geçirdiğim baykuş kafasını koydum. Yok! bu gece o bakışa dayanamayacağım.

«Veyyöz» bana yassı çehresi, değirmi gagası, durgunluk içinde mezar dinler gibi kalkık ufacık kulakları, kırmızı merran gibi parlayan tekerlek tekerlek iri gözleriyle pek korkunç bakıyordu. Gece baş ucumda bana ninni söyleyecek sandım. Onu da kaldırıp oda kapısından dışarı fırlattım. Kandilin ışığı aynaya, oradan duvara yansıyarak tek özekli titrek birtakım çemberler oluşturuyordu. Sürahinin gölgesi bir servi gibi büyümüş, lambaların karpuzları mezar kavuklarına dönmüştü. Gözlerimi yumdum. Döşeğe sıçradım... Döşek mi ya? Demir parmaklık içinde bir mezar. Gözlerimi yumduğum zaman kendimi mezarlıkta buluyorum. O korkunç şekiller göz bebeklerimde canlanıyor. Açınca da gözüme çarpan her şeyi gene onlara benzetiyordum. Uyuyabilirsen uyu... Dön sola, dön sağa uyku gelmiyor. Sabah olmak bilmiyor. Gene İffet'in düşünmeye başladım; fakat eski parlak hayaller içinde değil... Bir teneşir içine bal mumu gibi bir gövde uzatılmış... Fersiz gözler süzülmüş, kirpikler yanaklara doğru gölge salıyor... Sarı saçlar dalga dalga omuzlardan inip teneşirin delikli tahtalarından aşağı sarkıyor... Beli peştemallı, kolları sıvalı cadı biçiminde bir yıkayıcı kadın, bir eliyle toprak (maşrapa) dan su döküyor; öbür eliyle lifi köpürtüyor... Yanı başında bir tabut, Latif'in deyimince gelin arabası, ağzım açmış yutacağı gövdeyi bekliyor... O yığın yığın pamuklar, «aselbent» kokuları sanki burnuma giriyordu... Siz olunuz uyuyunuz bakalım! Bir yandan öbür yana dönmekten yoruldum. Saatlar geçti. Baykuşlar... «estağfurullah» horozlar ötmeye başladı. Bende hâlâ uyku yok. Doktor horul horul uyuyordu. Bu horultu da sinirime dokundu. Birkaç kez kendisini uyandırdım:

— Nedir senin elinden çektiğim? İnsanı gündüz karanlıklara değin mezarlıklarda dolaştırırsın. Geceleri de uyutmamak mı istersin!

dedi. Artık bir daha uyandırmaya cesaret edemedim. Ertesi gece gene öyle... Daha ertesi gece de öyle. Tam bir hafta göz-

lerime uyku girmedi... Bir süre sonra yavaş yavaş üzüntüm azalmaya başladı. Fakat İffet'i büsbütün unutmak, Latif'i düşünmemek, o talihsiz annenin haline ağlamamak elden gelir mi?.. İffet'in kendi eliyle yazdığı, Latif'in canının içine sakladığı o acıklı serüveni, o üzüntülü günlerin kâğıtlarını görmek, her satırını göz yaşlarımla ıslata ıslata okumak acaba olamayacak mı?.. Yaradılışın bu eşsiz güzeline yüzlerle lira verilmek istenmiş... O kültür haznesi, o değer biçilmez güzellik için azdır. Milyonlar, milyarlar olmalıydı... Açlığa katlanmış, ölümüne boyun eğmiş; değer biçilmeyen namusunu satmamış. O yokluk içinde bu paraları tepmiş. Kim bilir o sırada ne denli can yakan üzüntüler, ne korkunç sıkıntılar içinde kalmış? Sevda yolunda o can avcısı eşsiz güzele rastlayan delikanlı acaba kimdir? Ortada nasıl gizli olaylar, nasıl serüvenler dönmüş? Bunları anlamayacak mıyım? Ne yapmalı, nasıl davranmalı?

Gece uykusuzluklarına, sıkıntıyı artıran sinir hastalıklarına boyun eğdim. Latif'i... sağlığında mezarlığı seçmiş olan o sevda vurgununu bulmak için gene kabristana, o serviler arasına, o korkunç durgunluk içine gitmeye karar verdim. Azarlarından korktuğum için yapacağımı Doktor'dan saklıyordum. Soğuk bir kış günüydü, mezarlığa gittim. İki gün önce yağan kar, büsbütün erimemiş olduğu için mezarlığın çimenleri üzerinde ölülerin kefenleri üzerlerine serilmiş gibi parça parça duruyor. Sert bir rüzgârla sallanan uzun servilerin gölgesi — bu beyaz parçalar üzerine güneşten ara sıra yansıyan — içli bir ışık içinde gezinerek göze (hayalet) ler gösteriyordu.

İki ayağım yağlı bir çamur içine gömüle gömüle, mezar taşlarına tutuna tutuna bayırdan aşağı, İffet'in mezarına dek indim. Bu gelin odasının bütün çiçekleri dökülmüş; yalnız gül fidanı üzerinde kışın etkisiyle açılamayıp altında yatanın gönlü gibi donmuş soluk bir konca var. Vakit vakit kendine dönen güneş ışınlarından hayat diler gibi boynunu büküyor, üzerindeki yaşları damla damla yere düşürerek ağlıyordu. Ah bu mezarın üzerinde süresiz bir ağlayan bulunuyordu. Latif'in deyişine göre bu açılmadan donan konca ahretten bir gülümseme idi... Ama ne denli gönlü ölmüşçesine bir içli gülümseme!..

Birkaç damla yaş da benden döküldü. Bir düzüye göz yaşı emmek bu mezar için alın yazısı olmuştu. İsteğinden önce eceline kavuşan zavallı İffet, sonrasız geceye özgü olan beyaz gelin elbisesine bürünmüş karlar altında upuzun yatıyordu.

Ey tertemiz yaradılışlı kız! ne idi suçum ki yaslar içinde bıraktığın zavallılara beni de karıştırdın. Ruhunun çekiciliği, karlarda, çamurlarda beni mezarlıklar içinde dolaştırıyor. Bıraktığın kâğıtlarda gönlünün sırlarını okuyacağım... Elbette bunları ele geçireceğim... Kim bilir daha ne kadar ağlayacağım! Ayrılığının derdiyle Mecnuna dönen bir zavallının aklının bozulmasından yararlanarak senin hayatının gizli yönlerini öğreneceğim için beni kötüleme... Senin için döktüğüm bu denli göz yaşları bu hakkı bana vermedi mi?

Bu yolda uzun uzadıya söylendim. Gene bir hayli ağladım??? Fakat Latif ortalarda yoktu. Acaba gene gün batışına doğru mu gelecek? Karanlıklara kadar bekleyemem. Sonra Latif'in bir benzeri de ben olurum.

İki yıl yazı yazdırmadılar. Zihni yormayacak eğlenceli işlerle uğraşmamı öğütlediler. Kitaplığımda hastalıkları ilgilendiren ne kadar kitap (çünkü hastalığımı anlamak için birçok kitap getirtmiştim), acıklı roman varsa aldılar. Haftalarla bir saat uyuyamadığım zamanlarım olmuştu. Doktor arkadaşım bu hallerimi biliyordu; onun için, mezarlığa kendisinden gizli gidiyordum.

Ne yapmak gerekeceğini düşünüp durmakta iken arkadan bir gürültü, birçok ayak sesleri gelmeye başladı. Dönüp baktım ki gömmek için bir cenaze getiriyorlar. Hemen kaçmaya karar verdim.

Aradan iki hafta geçti. Gene sabredemedim. İffet'in mezarını bir kez daha ziyaret ettim. Ezan vakitlerine dek duramadığım için Latif'i gene göremedim. Yanıma birini alıp gitsem, halime güler diye çekiniyordum. Hiç aklımdan çıkmaz. Bu mezarlık ziyaretlerimin birkaçında Eyüp'te hısımları bulunan arkadaşlardan birine rastlamıştım. Birincisi rasgele olabilir. Fakat ikincisi o arkadaşı şüpheye düşürmüştü. Üçüncüsünde büsbütün yadırgamış olmalı ki yanıma yaklaşıp şaşmış bir durumla:

— Bir mezar taşı özleyicisisiniz sanırım! demişti.

Bu ziyaretlerimin dördüncüsünde mi? beşincisinde mi? bilemiyorum. Latif'i bulmuştum. Zavallı çocuk öncekinden daha beter bir hale gelmişti. Beni görünce dedi ki:

— A kardeş niye geldin? Düğünümüz bitti (ufukları göstererek) İffet buralardan, artık bana görünmeden, kaçıyor! Bak gelin odamız da harap oldu. Aşkının zikri olan «hu hu hu»ları dinlemek istersen gece gel.

Bu yolda saçma sapan; fakat dokunaklı dokunaklı bir süre söylendi. Ben sözü, kendine can koruyucusu gibi saklamış olduğu koynundaki o kâğıtlara getirmek, bunları bana verip vermeyeceğini anlamak istiyordum.

Önce kendinden işitmiş olduğum deyime uyarak sordum ki:

— Senin canının içinde ne var?

— Benim canım var mı ki onun içinde bir şey olsun; o İffet'le birlikte çıkıp gitmedi mi?

— Gitti ama içinde bir şey vardı.

— Ha!.. içinde İffet vardı. O kaçtı; yerine kâğıtlarını bıraktı.

— Ya!.. biliyorum. Kâğıtlarını bıraktı. Çıkarsana bunlara bakalım.

Birden bire öfke kesilerek:

— Amma da teklif ha! Hiç insan canını kendi eliyle çıkarabilir mi?

— Çıkaramaz. Sen yerini söyle, ben çıkarayım.

Gözlerini açarak:

— Sen Azrail misin? Ben seni arıyordum. İşte şurada duruyor.

deyip sağ eliyle sol memesinin üstünü gösterdi. Göğsünü bana doğru gerip kıpırdamadan öyle durarak gene dedi ki:

— Canım çıkarsa ben İffet'i görecek miyim?

— Göreceksin ya... Doğru onun yanma gideceksin.

— Öyle ise çabuk al...

Kendi kendime: «İffet, bu cinayetimi bağışla. Bir zavallının gönlünden senin aşkını çalar gibi bu kâğıtları aşırıyorum» deyip Latif'in krem renginde, açık mavi çubuklu, kirli fanila gömleğinin ön düğmelerini çözdüm. Elimi koynuna soktum. Gerçekten sol memesinin üzerinde bez gibi bir

şeye sarılı kalınca bir kâğıt paketine elim dokundu. Hemen çekip dışarı çıkardım. Baktım kâğıtlar, ateşe çalan al renkte bir ipekli mendile sarılmış.

Ben paketi elime alınca zavallı şaşkın şaşkın bir süre yüzüme baktıktan sonra dedi ki:

— Ben İffet'i görmüyorum. Beni aldattın! O ateşi getir, gene kalbimin üstüne koy!..

— Yazık değil mi sana? O ateş bunca zamandır seni yakıp duruyor. Artık onu başka bir yana atalım da sen de kurtul...

— Hayır olmaz... Onu yerine koymalı... Aşkım döküldü. Gönlüm boşaldı. Bütün göğsümün içindekiler dışarıya çıktı. İçim bomboş kaldı. Sanıyorum.

deyip üzerime atıldı. Kendisiyle boğuşaydım belki yenerdim. Fakat bu işe zaten tiksinerek atılmıştım. Bütün damarlarım bir pişmanlık duygusuyla vurmaya başladı. Vicdanımın bana bir çeşit cinayet biçiminde gösterdiği bu davranışta daha ileri varmayıp paketi bıraktım. Titreye titreye aldı, yeniden koynuna soktu. O zavallı, titremeler içinde kalmıştı. Ben de pek üzülmüştüm.

Şimdi ne yapmalı? Davranışımı değiştirmek, o zavallıyı kandırmak için başka bir oyun bulmak gerekti. İkimiz de uzun bir yorgunluktan kurtulmuş gibi soluk soluğa birer mezarın üstüne oturduk. Latif, bana korkunç bir düşman gözüyle bakıyordu. Önce kendisiyle barışmak, biraz güvenini kazanmak gereğini duydum. Kısa bir susuştan sonra dedim ki:

— Ah Latif, bilsen seni ne kadar seviyorum! Seninle görüşmek için uzun uzadıya yollardan işte bak buralara kadar geliyorum.

Böyle dostluk göstermeme karşılık yüzünü ekşitip dedi ki:

— Ben seni hiç sevmiyorum. Buraya geldiğini de istemiyorum.

Bu cevabını hiç işitmemişim gibi görünerek o sırada birden içime doğan aşağıdaki şiirleri içli bir ahenkle yavaş yavaş okumaya başladım:

Mağrib-i sevdada düştüm bir hazin seyyareye
Çeşmini süzdü çekildi bu dil-i gam-hareye

İftirakından yanar kalbim de çeşmim ter döker
Döndü gönlüm âb ile ateş saçan fevvareye. [1]

Zavallı yüreği yaralı, şiirden anlardı. Bilmem beyninde ne duygular uyandı. Sözlerimden büyülenmiş gibi hemen yerinden kalkıp geldi yanıma oturdu. Gözleri süzülmüş, yüzüne acıklı bir durgunluk gelmişti. Yalvaran bir gözle yüzüme baktı: «Oku» dedi.

Baktım ki yaralı gönlünü şiir, büyü gibi etkiliyor. İçime ne doğarsa öncekinden daha içli ve ahenkli bir sesle okumakta devam eyledim:

Yok mu aşkım vahdetinde şimdi bîülfet misin?
Uçtu mu reng-i izarın haif-i zulmet misin?
Bir kefen içinde üryan öyle habide yatan
Söyle söyle en zavallı o güzel İffet misin? [2]

Başını omuzuma dayadı, dalgınlığı arttı. Gözleri büsbütün bayıldı... «Oku» dedi.

Ummana baktım eşkin mümayan
Envarı gördüm vechin bedidar
Mağripte her şam zülfün fruzan
Makber mi yoksa gönlüm mü ey yâr
Nuru zulmette eyleyen pinhan. [3]

Yolunda, ölçü ve uyak değiştirerek, duygusuna uygun birçok şeyler okudum. Kendinden geçti. Durunca: «Susma oku!» diye yürek yakan yalvarışlarda bulunuyordu. Şiirlerimin, bu sevda vurgunu üzerindeki büyüleyici etkisini gör-

---

1) Düzyazıya (nesre) çevrilince aşağı yukarı şöyle olur:

«Sevda batısında bir hazin gezegene düştüm. Gözünü süzdü bu tasalı gönüle çekildi. Ayrılığından yüreğim yanar da gözüm yaş döker; gönlüm su ile ateş saçan bir fıskıyeye döndü.»

2) Düzyazıya çevrilişi:

«Birliğinde (yalnızlığında, sende) şimdi aşkım yok mu; alışık değil misin? Yanaklarının rengi uçtu mu; karanlıktan korkuyor musun? Bir kefen içinde öyle çıplak yatıp uyuyan; söyle, söyle sen o güzel zavallı İffet misin?

3) Ummana baktım; görünen göz yaşların... Nurları gördüm; gözüken yüzün... Batıda her akşam parlayan zülfün... Ey sevgili! nuru karanlıkta gizleyen mezar mı, yoksa gönlün müdür?»

Son mısraın vezni — bir dizgi yanlışlığı yüzünden — değişiktir. Şöyle olsa biraz düzelir: «Zulmette nuru etmekte pinhan».

dükçe ben de coşuyor; zihnime ne doğarsa, belleğimde ne varsa okuyordum... Yavaş yavaş bana da bir baygınlık gelmeğe başladı. Rüzgâr İffet'in mezarının üzerindeki kuru dalları, çiçekleri oynattıkça şu içli ahengimize kızın ruhu da katılıyor sanarak titriyordum.

Latif, birdenbire başını omuzumdan kaldırıp dedi ki:

— Aklıma bir şey geldi...

— Nedir?

— Okuduğun şiirlerden bazıları pek hoşuma gitti. Bunları kendi sevdama, İffet'in haline uygun buldum. Haydi gel, şunları mezarın üstüne yazalım.

— Toprağın üstüne nasıl yazılır?

— Ben yazarım.

— Durmaz, gene çabuk silinir, düzlenir.

— Ben her gün gelip tazelerim. Hem her gün bir başka türlüsünü yazarım. Ben mezar taşları üzerindeki o katılaşmış sözleri sevmem. Ben sevgilimin mezarında yaralı gönlümün her gün bir başka sayfasını görmeli, okumalıyım... diyerek eline sivrice bir taş aldı. Yokluk evreni üzerine ruhunu tasvir eder; ya da gönlünün toprağa döküldüğünü görmek ister gibi:

Yok mu aşkım vahdetinde...

mısraından yazmaya başladı. Birkaç sözcük yazdı:

— Alt tarafını söyle unuttum.

dedi. Söyledim, bitirdi. Yazdığını birkaç kez okudu. Gözleri yaşardı. Zavallının düşüncesinde düzende bir iz, sözlerinde biraz düzgünlük gördükçe ben de seviniyordum. Taşı elinden bıraktı. Kalktı boynuma sarıldı. Yüzümden öptü. Üzgün üzgün gözlerimin içine bakarak dedi ki:

— Niçin öyle titriyorsun?.. Seni de pek üzgün, pek çarpıntılı görüyorum. Erkeksin ama; halin, nezaketin tıpkı bir kadına benziyor... İffet'in ruhu senin içine girmiş de ağzından o sözleri söylüyor; gözlerinden bana bakıyor sanıyorum. Benim düşünüp de söyleyemediğim sözleri, gönlümün en derin gizliliklerini açarak sen nasıl söylüyorsun?.. İffet'le benim aramda bir duygu tercümanı oluyorsun... Her zaman buraya gelip bana duyguma uygun şiirler okur musun?

— Gelirim... okurum.

— Ant iç...

— Bir koşulla içerim.

— Hangi koşulla?

— Sen de bana koynundaki kâğıtları okutursan.

Bir süre düşündükten sonra dedi ki:

— Okuturum. Fakat benim de ileri süreceğim bir koşulum var.

— Nedir?

— Gözümde değerleri ruhumdan üstün olan bu kâğıtları koynumdan ya da gözlerimin önünden ayıramam. Yani yanınızda birkaç gün kalmak üzere size teslim edemem. Burada gözümün önünde okursanız okuturum.

— Benim amacım bunları yalnız okumak değildir. Bir roman yazmak üzere birer birer kopye edeceğim. Buna da müsaade eder misiniz?

— Seve seve... Çünkü yazacağınız romanda İffet'i bir süre daha yaşatmış olacaksınız... Belki okuyucularınız içinde bu kızın acıklı serüvenine bir ağlayan bulunur. Bu, benim için büyük bir avunçtur.

Bu anlaşma üzerine Latif, koynundan kırmızı mendili çıkardı. Kutsal bir şeyi açar gibi üzüntüsünden, dindarca bir saygıyla titreyen ellcriyle önce mendili, sonra ince bir muşambayı açtı. İçinde mektup biçiminde katlanmış bir deste kâğıt çıktı. Bu kâğıtların tarihlerine göre birer köşelerine kırmızı ile atılmış numaralara baktı. Bir tanesini içinden çekip bana uzattı. Kâğıda dokununca İffet'in ruhuna, Latif'in gönlüne dokunuyormuşum gibi garip bir duygu bir çarpıntı oldu. Kâğıt, hafif (menekşe) kokuyordu. Henüz dağılıp bitmemiş olan bu kokuyu, ruha baygınlık veren bu hazin kokuyu o kâğıt, belki İffet'in çekmecesinden ya da güzel ellerinden; belki beyaz saf göğsünden almıştı. Kâğıt hafif toz pembesi renginde idi. İffet'in üzüntü haznesinden, duygu sayfalarından birinci, sonra ikinci bükümü açtım. İçinden birçok sayfalar çıktı. Menekşe kokusu yayan o yazılar pek nazik, ince, çiçek gibi bir el yazısı; duygulara tercüman olan titrek, içi tez, inleyen bir kalemle yazılmıştı. Kimi satırların üzerine dökülen göz yaşı damlaları uçarak yazıları bozmuştu. Aşkın, gönül üzüntüsünün kaleme verdiği çarpıntı ça-

bukluğundan kimi harfler, sözcükler baygın düşmüş... yarı kalmış... Kimileri büsbütün bırakılıvermiş... Düşüncenin, gönlün, ruhun acıları anlatmakta sıkıntıya düştükleri, insan dilinin üstünde bir bildirme iniltisi aradıkları derin noktalarda sözcükler ya pek büyümüş ya da pek küçülerek sıfırlara dönüvermiş...

Bu satırlar, bu tümceler, bu sözcükler dil bakımından kavramları dışında yazıca da, biçimce de birer dokunaklı anlam taşıyordu. Hepsi ruhun birer haykırışına biçim vermişti.

Her biri birer üzüntüyü işleyen o satırları okudum. Cebimden kâğıt, dolma kalem çıkararak o gün İffet'in birinci hayat gündeminden birçok kısmını kopye ettim.

Haftada iki ya da en az bir gün Edirne Kapısı dolaylarında o mezarlığa gider, Latif'i arar, kimi kez bulur, kimi de bulamazdım. Eğer bulabilir, o zavallının ayık zamanına da rastlayabilirsem; kendisine divanlardan, şiir dergilerinden, kitaplardan haline uygun, duygusuna yakışır bularak topladığım şiirleri okur ve ona karşılık İffet'in günlüklerinden yazabildiğim kadarını kopye ederdim.

Kimi günler bu kâğıtları okurken üzüntülere kapılarak kendimi kaybedip ezanlara dek mezarlıklarda kalır; kimi günler de erken kalkıp Eyüp'e iner, hallerini, hatırlarını sormak için İffet'in annesini ziyaret eyler idim. Kimi zaman da kadın gelir; beni mezarlıkta bulurdu. Orada görüşürdük.

Benimle konuşmaların, verdiğim avunçların etkisiyle Latif biraz aklını başına topladı. Geceleri evinde yatmaya başladı.

Yavaş yavaş soğuklar geçti. Bahar geldi. Herkesin akın akın gezme yerlerine koşuştuğu o gül, bülbül aylarında ben bir ahret görevine atanmış gibi mezarlığa çekilir, kopye ile uğraşırdım. Herkes güllerin açılışını seyretmekle kendinden geçerken ben çoğunlukla ölü gömme törenlerine rastlar; kefene bürünmüş bir gövdenin toprağa düşüşünü görerek üzülürdüm.

Vücut böyle zahmetlere, o rutubetlere alışmamış... Sonradan bu tedbirsizliğimin cezalarını fazlasıyla çektim. O yıl şiddetli bir «humma-yı tifoidi» ye yakalandım; bu devamlarının sevabına az kaldı eriyordum. Her gün üzerlerinde do-

laştığım mezarlardan birinin içine düşmeme bir şey kalmamıştı. Her nasılsa yakayı kurtarabildik.

Aşağıda görülecek üzüntü sayfaları — bir servi gölgesi altında oturup bir mezar taşma yaslanarak... İffet'in taşsız, garip mezarı karşısında, kekik kokuları içinde... Latif'in inleyişleri... Yaşlı kadının ağlamaları, mezarlık kuşlarının ötüşlerine karıştığı sırada — İffet'in «jurnal» larından kopye ettiğim bölümlerin birkaçıdır.

Alın yazısının ezdiği o zavallı kız, hayatının olaylarını günü gününe uzun uzun yazmış. Bu ayrıntıları olduğu gibi yazsam bir koca cilt olur. Bu denli uzun bir hayat iniltisi belki okuyanlara üzgünlük verir, düşüncesiyle jurnallarm tarihlerini bile unutmuştum. Buraya maksadımı iyice anlatmaya yeten pek az bölümlerini yazıyorum.

İffet'in üzgün kaleminden okuyucular için seçtiğim parçalar işte şunlardır:

«Çocukluk çağlarımda... O mutlu günlerimde nereye baksam doğa bana gülümser görünürdü. Sanırdım ki Ay ile oynanır... Güneş okşanır... Bulutlar üzerinde oturulabilir birer eğlence tahtıdır... Meğer o güler yüzlü doğa benim için korkunç bir gelecek hazırlamakta imiş. Kavrayacak yaşa gelip de kendimin o üstün öğeler elinde güçsüz bir beceriksiz yaratık olduğunu anladığım... hayatın masum göze parlattığı o aldatıcı gülüşlerde nasıl ağılı sitemlerin gizlenmiş bulunduklarını denediğim zaman inledim. Ne yapacağımı şaşırdım. Görünüşündeki yücelikleri oyuncak sandığını doğa, işte beni bir küçümsenen oyuncak durumuna düşürdü. Durmayıp oynuyor. Bana ne vakit dinlenme kısmet olacak?.. Bu dönek dünyanın «kahır» ve şiddetinden kurtulmuş bir merıni gibi bir karanlık mezara saplanıp gömüldüğüm zaman mı?..

Başımdan geçenlerin acı öyküsüne neresinden başlayayım? Gece renkli bir örtü gibi üzerime çöken kara talihimin bakışları ürküten hangi köşesini kaldırayım?..

Hayata ağlayarak gelmiş; anne ve babamın koruyucu kanatlarına, okşayışlarına sığınmış biricik yavru idim. Bir ana, bir baba, bir yavru, iki hizmetçiden birleşen bu ev halkının mutlu yuvası Fatih civarında, tepede, Halice bakan bahçe ortasında yeşillikler içine gizlenmiş altı yedi odalı bir

evceğiz idi. Babam beni kimi akşamlar kucağına alır. Her yanı sarmaşıklar, taflanlar, güller, yaseminler, hanımelleri bürümüş olan o setli bahçemizin yaydığı güzel kokular içinde dolaştırır, fıskıyeden ince billur iplik gibi saçılan su serpintilerine yüzümü tutar; ben kucağında çırpınıp sıçradıkça o güler, yüzümü gözümü öpücüklere boğardı. Baba kucağından göğe, o lâcivert genişliğe bakar, güvercinlerin, kırlangıçların hızlı uçuşlarla sonsuzluğa doğru birbirlerini kovaladıklarını gördükçe bana da çocukça bir uçma hevesi gelir, ben de uçmak isterdim. Babam kollarıyla beni havaya kaldırırdı. Çocukça gülüşler, yaygaralarla çırpınır dururdum. Şimdi şu çocukluk çağımı anmak bana cehennemden cenneti seyreder gibi geliyor. Altı yedi yaşma geldim. Pek çok sevilir, dilli bir kız oldum. Tuhaf tuhaf sözlerim annemi, babamı, o zaman komşularımız olan kadınları saatlarca güldürürdü. Pek ince yürekli ve alıngandım. Her şey bana dokunurdu. Hiç aklımdan çıkmaz. Komşularımızdan sütçü kızı Emine Hanım adında bir kadın vardı. Pek çok hikâye, masal bildiği için kendisine Masalcı Emine de derlerdi. Bu kadın kış geceleri komşulardan hangisinin evine gitse yemişler, bozalar alınır ve bütün kadınlar düğün evi gibi oraya dolarlar; Masalcı Hanımın tatlı tatlı söylediği masalları dinleyip yedilere, sekizlere (gece yarısından sonralara) dek ağzına bakarlardı. Emine Hanım «harekeli» eski hikâye kitaplarını okuyacak kadar bilgili idi. Aşık Garip, Kerem ile Aslı, Ferhat'la Şirin hikâyeleri bütün bitirildi. Emine Hanım bunların metinlerini pek tatlı okur beyitler gelince bunları «hüzzam» dan pek yanık bir makamla söylerdi.

Ben Emine Hanımın en düşkün tutkunlarındandım. Bu şeker sözlü kadın hikâye için ağız açınca ben oyunu, her şeyi unutur; karşısına geçip kendisini saatlarca dinlemekten yorulmaz, usanmazdım. Emine Hanım'ınb ize geldiği akşam benim için en mutlu bir gece olurdu.

Bir gece bizim evde Tahir ile Zühre hikâyesi okunuyordu. Emine Hanım o acıklı hikâyenin sonlarına doğru olan:

Hey Tatarlar Tatarlar
Birbirine ok atarlar

Çarşıda et tükenmiş
Tahir'in etin satarlar

beyitlerini o yanık bestesiyle okuyunca... ah bu yanık beyitler bana öyle dokundu, o denli ağlattı ki hikâyeyi dinlemek merakıyla çıldıran kadınların hepsi bir araya geldiği halde beni bir türlü susturamadılar.

Yatmak için döşeğe, annemin koynuna girdiğim zaman hâlâ göz yaşlarım dinmemişti. Annem ağlayışımın nedenini babama anlattı. Babam şefkatle yüzümden öptü. Kendi gözlerinden yaşlar dökerek dedi ki:

— Bu kız büyürse pek duygulu olacak... Güzellikten sonra yaradılış haznesinden en büyük payı derin duygulanmada görülüyor. Kimi kez dikkat ediyorum. Öbür çocuklarca önemsiz görülen birçok şeyler bu kızı saatlarca düşündürüyor. Bir kedi yavrusunun düşkünce miyavlamasını işitse üzülüyor. Başka bir çocuğu ağlarken görse bunun da gözleri sulanıyor...

Babam, bu satırları okuyup bugünkü göz yaşlarımı görseydi acaba ne kadar üzülürdü? Belki varlığının başlangıcı olduğuna bin hayıflanmalarla pişmanlık gösterirdi. Fakat o zavallının ne suçu var?.. O, doğa'nın erkekleri yönettiği bir göreve uyarak baba oldu. Annem de bu kanun gereğince beni doğurdu. Kime ne söylemeğe hakkım var? Doğa kanunlarının genel sıralanışına bağlı olan işler sorguya çekilemez. Kimi bilgisiz kadınların canlarından bezginlik gösterdikleri öfkeli zamanlarında kızgınlıkla: «Anamız bizi doğuracağına taş doğuraydı» diye feryat ettiklerini çok işittim... Kendi esenlikleri için analarına taş doğurtan kadınların bencilliklerini haydi bilgisizliklerine bağışlayalım. Ya «dünyaya doğmak ister misiniz?» diye doğmadan önce oyları sorulmamış olduğundan dolayı kızan ağır başlı feylesoflara ne diyelim? Uygar kanunlar, kendilerinde daha doğmadan oy vermek yetkisini gören bu «pesimist» lerin sözlerine bakmıyor. Doğurduktan sonra çocuklarını cami, ya da kilise kapılarına bırakmak zorunda kalanlara bile, şiddetli cezalarla, çocuk düşürmeyi yasak ediyor. Bu evren öyle tuhaflıkların baş gösterdiği bir yerdir ki orada «sefa» ile «cefa» nın varlığı da birbirlerine karışmalarıyla tutunabilmektedir. Cefasız sefa,

cefanın kendi demektir. Yalnız şu kadar var ki bu iki hayat payı herkese eşit derecede düşmüyor. Bunda da bir büyük «hikmet» vardır. Eğer herkes için hayatın zevklerinden, acılarından, eşit payı almak alınyazımız olsaydı evrenin karmakarışık bağıntıları büsbütün bozulurdu.

İşte buralarını düşünürüm de hayattan yalnız payımın sıkıntılar, güçlükler bulunmasından ötürü annemi, babamı kınamaya cesaret edemem. Onların en temiz istekleri benim mutluluğumdu. Bu gerçeği nasıl inkâr edebilirim? Babam öğrenim ve eğitimime olağanüstü özen gösterdi. Bilim öğrenmekle benim için mutluluk sağlanabilir sanıyordu. İşte bu düşüncesinde yanıldı. Mutluluk gereklerinden sanılan şeyler, beni en büyük felâketlere düşürdü. Her gördüğünü gelişigüzel anlamaya eğilimli bilgisiz kadınlardan olaydım belki bu denli mutsuz olmaz, belki hayatın acılıklarını bu denli şiddetle duymazdım. Özenle yetiştirilen her değerli çiçek, kendi büyük değeriyle orantılı güzel bir bahçe içinde; kendi gibi güzel kokulu, güzel görünüşlü çiçekler arasında; daha doğrusu gelişmesine yarayacak okşayıcı bir hava içinde güzellik yayabilir. Külhana dikilen yasemenden gönül açıcı bir gelişme beklenir mi?

İlk Türkçe okumaya babamdan başladım. Türkçe açık metinleri biraz söktükten sonra, yedi sekiz yaşında iken beni Beyoğlu'nda bir Frenk pansiyonuna verdiler? Örtünme yaşıma dek orada kaldım. Yalnız haftada bir gece gelip annemi görebilirdim. Ücreti babam tarafından verilmek üzere Vahit Efendi adında bir Türkçe öğretmeni atandı. Bu zat haftada iki kez gelir yalnız bana oradaki dersler dışında Arapça, Farsça ve Türkçe dersler verirdi. Temel öğrenimim Fransızca olduğu için düşüncelerimi bu dilde daha açık, daha düzgün ve kolay anlatabilirim. Türkçeden —gördüğüm o yetersiz derslerden sonra— Türk ediplerinin yapıtlarını bol bol okumakla işte şu görülen derecede bir anlatış alışkanlığı elde edebildim.

Öğrenimim süresince pansiyondaki duygularımı yazsam bu günlüklerin yarısını onlarla doldurmak gerekir. Ah ne tatlıydı o günler! Arkadaşlarımın içinde en çok sevdiğim... içimdeki her şeyi bilen bir kız vardı.

Kumral saçlı, mavi gözlü, üzgün bakışlı güzel «Antuva-

net» bir mimar kızıydı. «Roterik» sınıfa çıktığımız zaman yataklarımız yan yana rastlamıştı. «Antuvanet», siyah saçlı, baygın gözlü, göksel yüzlü on yedi yaşında bir ressamı severdi. Bende de sevda tomurcuğu pek erken başlamıştı. Ben de severim... Kimi sevdiğimi işte yüzüm kızara kızara itiraf ediyorum... Akrabamızdan Latif'i... Okul müdürü Madam «Sernel» öğrencilerin aşk romanları, aşk şiirleri okumasını şiddetle yasak etmişti. Biz Antuvanet ile bu yasağa aykırı olarak sevda coşkusu veren, aşkı besleyen yapıtları dolabımızda, başka yerlerde gizleyecek köşe bucak bulurduk. Her gece yastığımızın altında Müse'den, Lamartin'den, Hügo'dan kopye edilmiş birkaç sayfa bulunurdu. Akşam üstleri ders paydosundan sonra okulun Adalara bakan bahçesinde, sevgilerimize değgin sırlar için ettiğimiz her türlü fısıltılara, ahlara, iniltilere «mahrem» olan büyük kestane ağacının altındaki yeşil boyalı tahta kanapeye otururduk. Akşam güneşiyle — gönlümüzde yeni çiçeklenen sevgiden kızarmış gibi — türlü renkler, parıltılar gösteren o cennet levhasına karşı dalardık. Akşamın tatlı yeli saçlarımızla okşarcasına oynarken Antuvanet «korsaj» mm arasından çekingen çekingen ya sevgilisinden gelme bir mektup ya da o günkü seçmelerinden bir şiir çıkarırdı. Yüreklerimizin vuruşlarıyla tatlı bir çarpıntı ahengi içinde okurduk. Okuyacak mektubumuz, seçkin bir şiirimiz bulunmadığı akşamlar Viktor Hügo'nun «Anjelo» piyesinden ezberlediğimiz âşık «Rodolfo» nun, sevgilisi «Katerina» nın balkonuna gizlenip de ırladığı şu:

Toi l'harmonie et moi la lyre,
Moi l'arbuste et toi le zéphyre,
Moi la lèvre et toi le sourire,
Moi l'amour et toi la beauté.

mısralarını yavaş yavaş ırlayarak sevdanın derinliklerine dalardık. Ben bu parçayı o zaman Türkçeye şöyle çevirmiştim:

Sen nağmesin ben saz
Ben gülzarım sen nesim-i naz
Ben lebim sen hande-i Kudret
Ben aşkım sen letafet.

Pansiyondan çıktıktan sonra Antuvanet'le birkaç kez görüştüm. O zavallı da mutlu olamamış. Kendisini sevdiği

genç ressama vermemişler. Babasının şiddetli direnmeleri üzerine zengin bir tüccarla evlenmiş. Kocası pek ham halat bir şeymiş. Antuvanet'e gösterdiği kocalık sevgisi pek şiddetli imiş. Ama şiire, yazıya, musikiye —bilgisizliği yüzünden— hiç ilgisi yokmuş. «Usul-ü muzaafe» defterlerinden, tüccar senetlerinden, kambiyallerden başka bir şey okumaktan hoşlanmayan bu herifi zavallı kız bir türlü sevemiyormuş. Ticarethanesindeki muhasebe memurlarına karşı tuttuğu denetleme defterlerini Antuvanet'e temize çektirirmiş. Karısı kendisine seçme bir şiir okuduğu zaman: «Sabahleyin ağacın üzerinde bir kuş ötmüş, biraz da rüzgâr esiyormuş... sanki ne olmuş? Ben bundan bir şey anlamıyorum. Beni bağışla karıcığım» dermiş! Antuvanet, piyanoda müzik ustalarının ağır parçalarını çalınca, kocası esnemeğe başlar: «Bir kasap havası çal da uykum kaçsın» dermiş!

Babası bu kızı öyle bir kocaya vermeyi kurmuş idiyse bilmem ki niçin yıllarla okullarda öğrenimine özen göstermiş? Çocuklarının eğitimlerini içinde yaşamak zorunda kalacakları çevreye uydurmak yolunu bilmedikleri için, birçok aile felâketlerine, anneler babalar yol açarlar. Avrupa bilginlerinden ve ediplerinden birçoğunun karıları da bilgin olur. Kocalarının müsveddelerini temize çekerler ve yanılmadan doğan yanlışları hatırlatmak gibi o meslekte kocalarının birer hayat yardımcısı olurlar. Emil Zola, bir edip için, yaşayış düzeninin ancak böyle bir eşe kavuştuktan sonra başlayacağını yazıyor. Herkes bilir... Rus büyüklerinden ünlü edip «Tolstoy» içine ne doğarsa hemen eline geçen bir kâğıt üzerine karalayıp oraya buraya bırakır imiş. Eşi bu kâğıt parçalarını toplar, üzerlerine gereken sıra numaralarını atar, temize çektikten sonra basıma elverişli müsveddeler haline kormuş.

Acaba babam beni kime vermek için öğrenimime bu denli özen göstermiş? Antuvanet'in tüccar defteri yazması gibi, babamın beni vereceği kimse de kim bilir bana tapu senedi mi doldurtacaktı, ne yapacaktı?

Ailece olan yakınlığımız dolayısıyla altı yedi yaşına dek Latif ile hemen bir arada gibi büyüdük. Bu çocuğa karşı masum sevgim pek ileri bir derecede idi. O da beni şiddetle

severdi. Kendisi erkek olduğu halde erkek çocuklara özgü oyunları bırakır, benimle birlikte o da bebek oynar, bebeklerimin entarilerini dikmekte bana yardım eder, kırılan arabalarını onarırdı. Bir gün birbirimizi görmemeye dayanamazdık. Her sevincime onun da katılmasını ister, elime geçen yemişlerden bir kısmını Latif Ağabeyim için saklardım. Ah bilmem! o çocukluk çağındaki bu ruh, bu gönül çekmesi nedir? Daha sevginin ne olduğunu bilmeyen bir çocuk, bu denli şiddetle nasıl sevebiliyor? Henüz gövde gereken gelişmesini bulmadan bu sevda anıklığı, bir küçük gönül üzerinde nasıl buyurgan oluyor, egemenliğini yürütüyor? Duygularının varlığı belli olmayan bitkiler bile gelişip üremelerine yarayacak yaratıcı güce doğru eğilim ve yöneliş göstermiyorlar mı? Açılmaya hazırlanan çiçeklerin gülümseyen yüzlerini güneşe doğru çevirdiklerini görmüyor muyuz? O çiçek yaşamını, o tatlılığı, o kokuları güneşten alacaklarını çiçeklere, yapraklara duyuran kudretin sırrı... bana da, mutluluğu Latif'ten alacağımı —o çocukluk içinde— sezdirmesi elbette yadırganmaz. «Kudret» eli, her noktasında, her zerresinde bin türlü yaradılış sırları gizlenen şu evrenleri öyle görünmez bir kuvvetle birbirine bağlamıştır ki her yaratık, var olduğu saniyede nedenlerini bilmediği alınyazısına doğru çekilmiş olur. Duygulu, duygusuz her yaratık, yaradılış sırlarının gizli isteklerini habersizce yapmakla yükümlüdür. Bülbül neden inlediğini bilmez. Bir gülün al yüzündeki tozu zararlarını görerek kimi kez coşkunlaşan, kimi kez gizli bir etki ile üzgünlükler içinde kalan ozan, duyduklarını türlü dil güzellikleriyle anlatmaya uğraşır uğraşır da gene o etkilenmelerine yol açan asıl nedeni kavrayamaz. Doğaya vurgun bir ozan, ne denli ateş dilli olsa, kimsenin başaramayacağı bir güzellikle söylese gene de duygularının anlatımında güçsüzlüğe uğrar. Üzüntülerini hakkıyla anlatamaz. Şiirin yüceliklerinde olgun bir yeri olan «Lamartin» düzyazılarından birinde tanıtmak istediği mutsuz bir ozana: «Niçin duygularını, üzüntülerini yazmıyorsun?» diye soruyor da gene o ozana şu yanıtı verdiriyor:

— «Hey azizim! Rüzgâr, başımızın üstünde, yüksek tabakalarda nağmelerini yazıyor mu? Deniz dalgalarının inil-

tisini yazıyor mu? Doğa'nın kendisinde yazılmış olan yüceliklerinden daha büyük tasvir olamaz. İnsan gönlünde en yüce ve en Tanrısal olarak bulunan şeyler oradan dışarıya çıkmaz.

«Çünkü bu yücelikleri anlatmaya yarayacak aygıt bir et parçasıdır. Anlatacak ezgi ise ateşin kendisi! Ah buna insan gücü nasıl yetebilir. İnsanın duydukları ile anlattıkları arasında bulunan fark, ruh ile yirmi dokuz harf olan alfabe arasındaki koca mesafe kadar uzundur. Yani sonsuzdur. Kamıştan bir flavta üzerinde uzaydaki yuvarcıkların ahengini mi göstermek istiyorsunuz?»

«Lamartin», güzellikleri tadan ve besleyen duyguları anlatmadaki güçsüzlüğünü şairce ve ne dokunaklı bir güçle dile getirmiş. Doğru değil mi? Ruhum ara sıra, ansızın uğradığı sarsıntılar hiç yirmi dokuz harfin araçlığıyla anlatabilir mi? Fakat ne yapılabilir! Güzelliklerine tapanlar için başka anlatış yolu yok... Ozan, coşunca duygularını kâğıda dökmek için kalemine sarılır... Besteci, kulağına Tanrısal bir kaynaktan geliveren ezgileri kaçırmamak için sınırlı birkaç sesin ırlama gücüne can atar. Ressam, birkaç boyayı katıp karıştırarak Ay'ın üzgün ışığından, batışın ateşlerinden, tan yerinin nurlarından renkler göstermeğe uğraşır... Kimi kez bu üç sanatçı bir araya toplanıp bir gönül hastasının bağrını açarlar. Birisi o zavallının üzüntülerine tercüman olur... Öbürü o dokunaklı anlatış sırasında yüz çizgilerini gösterir... Üçüncüsü de ağlamaları, inlemeleri, ya da kahkahaları beste haline kor... Fakat heyhat!.. Her yaralının gönül derdi tasvir olunamaz. Ozan, duyguların derinliklerine inmek, düşüncelerin gizliliklerine girmek ister. Öyle sözcükler bulmak ister ki güneş gibi ateş saçsın, yıldırım gibi gürlesin, ya da bahar yeli gibi gözlere görünmeden gönülleri titretecek içli, nazik, ruh okşayıcı olsun... Bulamaz... sonunda inler durur. Ressam, kimi yaraları acılarıyla tasvir etmek için tablosuna kendi kanından boya sürmeye kalkışır; bir şeye benzetemez... Kulakları, sevda ile alt üst olmuş bir havanın ruhu sarsan dalgaları içinde kalan besteci, kemanını hemen göğsüne çeker... İçine doğan o perdeleri bulmak için parmaklarıyla dört tel üzerinde gezinir. O tahta parçası acıklı

titreşimlerle göğüs üstünde inler. Kimi acı acı haykırır, kimi kez acı acı inler... Kimi kez çığlıktan bitkin düşer. Boğuk boğuk ağlar, kısık kısık inler, sızlanır... Parmaklarda güç kalmaz. Perdeden perdeye acıklı titreyişlerle sürüne sürüne çıkar. Besteci, içe doğarcasına kulağına geliveren ve insanı kendinden geçiren makamları sazındaki birkaç «oktav»ın içinde bulamaz... Tizlenmek, yükselmek ister... «lâ»ya doğru fırlar. «Si, do, re, mi, fa» sonra en tiz «sol» parmaklar kemanın eşiğine dayanır... Umutsuzlukla alçak perdelere iner; kaba «sol» dan ötesi gene yok...»

Beni pansiyona gönderdikleri günlerde Latif'i de Mekteb-i Sultani'ye verdiler. Benim için ilk özlem acısı işte o zaman başladı. Artık Latif'i haftada bir defadan başka göremez olmuştum. O bir haftalık ayrılık süresi bana bir yıl kadar uzun görünürdü. Her gün, her saat Latif'i düşünür; geceleri düşlerimde hep onunla uğraşırdım. Bütün çocukça hayallerim ondan ayrılmazdı. Hafta başı... Latif'i göreceğim o sevinç dakikası yaklaştıkça çarpıntım artardı. Birleştiğimiz gün ilk bakışlarımızın karşılaşmasında ikimiz de birbirimize bir şey söyleyemezdik. Gizli bir duygunun etkisiyle kızarıp bozarır, gözlerimizi önümüze indirmek zorunda kalırdık. Latif bana bir hafta önce gördüğümden daha büyümüş, daha güzelleşmiş, biraz da kibirlenmiş gibi görünürdü. İlk sözlerimiz de ilk bakışlarımız gibi pek utangaç olurdu. Bir küçük kızdım; fakat duygulara değgin kimi şeyleri büyük bir kadın gibi düşünürdüm. Latif benden uzakta bulundukça dersleriyle çokça uğraşmaya, okul arkadaşlarıyla sıkı fıkı görüşmeye, sevişmeye dalacak, zihninde beni düşünmeye yer kalmayacak; benim hatıram yavaş yavaş gönlünden silinecek diye türlü sıkıcı düşüncelere dalıp karamsar olurdum. Kavuşmamızın birinci saatında Latif'te gördüğüm, üzüntünün şiddetinden doğma o ağırlığı, o utancı kendisine, güzelliğine önem vermesinden ileri gelmiş bir gurur, beni unutmuş olmasından ileri gelme bir soğuk davranış yerine alır, içlenirdim. Bana da buz gibi bir donukluk gelir; ben de kendisine karşı ağır davranır, ciddî bulunmaya uğraşırdım. Beni gerçekten gönlünden çıkarıp çıkarmamış olduğunu anlamak için yeri geldikçe lakırdıyı o yöne çeker; bu kuşkularımın, kötü sanılarımın yerinde olup olmadığını pekiştirecek bir ipucu elde edebilmek gizli düşünceleriyle Latif'in en ufak davranışlarına kadar her tutumuna inceden inceye dikkat ederdim. Mert çocuk, benim zihnimdeki bu kadınca düşüncelerden, şeytanlıklardan habersiz bulunduğu halde hemen her davranışıyla sanılarımın boşluğunu ispat ederdi de gene bana bir türlü tam bir inanç gelmezdi.

Kavuşmamızın üzerinden saatlar geçtikçe ikimizin de bu utangaçlıklarımız, bu çekingenliklerimiz yavaş yavaş dağılır; gönüllerimizi bir sevinç ateşi kaplardı. Birbirimizden bir saniye ayrılmak istemezdik. Gide gide her sözümüz sevgimizin içtenliğini sağlamlaştırır, derece derece artardı. Bu ateş tam kızgınlığını bulduğu bir zamanda göz yaşlarıyla birbirimizden ayrılırdık.

Pansiyondan çıktığımın ikinci yılında ölüm, babamın yakasına yapıştı. Birkaç gün içinde aile yuvamızın temel direğini aldı götürdü.

Bu büyük yıkıntının ardından bir yangın geldi ocağımızı büsbütün kül edip savurdu. İki kadın, bir yetim kimsesiz, barınaksız sokak ortalarında kaldık. Zavallı kardeşim Sabri, baba okşamasına doyamadan; geliştirici bakımlardan yoksun olarak — gölgede kalan boynu bükük, sararmış bir bitki gibi — hayatının ilk açılış çağında talihin kahrına uğradı.

Beş mecidiye kira ile bir eve taşındık. Birkaç ay sonra o beş mecidiyenin ödenmesine bütçemizin elverişli olmadığını görerek eşya diye elimizde kalan birkaç hırdavatı üç mecidiye aylıklı bir eve taşıdık. Kiralar böyle indikçe tuttuğumuz evler de genel hayat merkezleri olan mahallelerden uzaklanarak mezarlıklara yaklaşıyordu.

Bir yıl sonra üç mecidiyeyi de veremez olduk. Daha kenar mahallelere, daha öteye, sur önlerine, büsbütün mezarlık içlerine taşınmak gerekti. Otuz kuruşluk bir kulübeye sığındık. Sanki derece derece son gideceğimiz yere çekiliyor, sağ iken kendimize bir mezar arıyorduk. Taşındığımız son kulübenin mezardan bir ayrılığı var idiyse o da içindekilerin ölümden beklenen o değişmez durgunluğa, o ağır istirahat uykusuna dalmamış bulunmaları idi. Kabir azabını, hayat ihtiyaçlarının en şiddetli «dağdağa» ları içinde çekiyor, iki dünyamn sıkıntılarından apacı paylarımızı alıyorduk. Sanki dünyamız ahret, ahretimiz dünya olmuştu. Sanki ecel bizi dünyaya getirmiş de sağlığımızı ölümden bekliyordu... Ne olmaz istek! O denli yaklaştığımız gerçek mezarlara daha henüz giremedik.

Yangından kurtulan birkaç parça eşya Bitpazarı tellâllarının mezadından kurtulamadı. Hepsini birer birer sattık.

En sonunda satacak bir şey de kalmadı. Himmet benim elemeğime düştü. Gece gündüz nakış, dikiş, dantelâ gibi el işleriyle uğraşmaya başladım. Beş kuruşa koca bir bohça, yüz paraya bir yastık işler; arşını kırk paraya dantelâ örerdim. Bir Rum karısı ipek, yün, tire, boncuk, pul gibi nakış gereçlerini getirir; hafta başlarında ne yapabilmişsem bunların tümünü yok pahasına elimden alır götürür, esnafa ya da konaklara aşırı fiyatlarla satardı.

Geceleri yummadığım gözlerimi gündüzleri açamamak derecesindeki bu artsız arasız çalışma ayda ancak seksen doksan kuruş getirirdi. Isınarlama işlerde biraz gecikme olsa Rum karısı miskinliğimden şikâyet eder; bir daha iş getirmeyeceğinden tutturarak bize göz dağı verirdi. Büsbütün aç kalacağımızı yüzümüze vuran bu göz dağları hepimizi ağlatırdı. Karıya karşı türlü yaltaklanmalarla minnet duygularımızı göstermek zorunda kalırdık. Çünkü kendisinden başka iş veren başka bir kimseyi tanımıyorduk. Bulabilmemiz de pek zor görünüyordu.

Onurumuz, öyle vurguncu bir karıya yüz suyu dökmekten, kırılmaya başladı. Hayat ihtiyacının itişiyle artık duyguca insanlığın en aşağı kertelerine doğru düşüyorduk. Bu durum, bizim için, yüce duygulardan birer birer sıyrılmaya bir başlangıç demekti. Yaradılıştan güzelliklere eğlimli olanların, yoksulluk yüzünden ilk alçalma kertelerine düşüşleri pek korkunç oluyor. Heyhat... düşüyorduk... Birinci basamağı indikten sonra bir daha yükselmek hemen hemen olanaksız; fakat düşüş pek kolay, pek olağan görünüyordu. O basamakların aşağılarını düşündüm. Gözlerime, içinde bütün insanca iyiliklerin, bütün insan ahlâkının boğulduğu karanlık, derin korkunç bir kuyu göründü.

Her iniş basamağında dolandırıcılık, hırsızlık, namus satma, öldürme gibi gittikçe ağırlaşan cinayetler yazılıydı. Titremeler içinde kaldım. Gözlerimi yumdum... Biz, namuslu bir aile... o kuyunun kenarına gelmiştik. Bir yanımızda o kuyu, öbür yanımızda mezar vardı. İkisinden birini seçmek zorundaydık. Belki bize bu yeğlemek hakkı da verilmemişti. Talihimizin rüzgârı hangisine iterse oraya düşecektik.

Çok geçmedi. O kol kanat kıran rüzgârın korkunç sarsıntılarına tutulduk. İç sıkıntılarının etkileriyle birkaç gün

inleyip ezilerek iş işleyemedim. Rum karısını gücendirdik. Üç dört hafta uğramadı. Birçok aylardan beri artmamızın meyvesi olan birkaç mecidiyeyi pek çok tutumla harcadık. Arkası gelmeyen bir şeye tutumun ne faydası olur? Bir gün, bir saat geldi ki bir parasız kaldık. İki gece aç yattık. Şiddetli açlığın mideye verdiği ilk ağrılar... Vücudun, hayatı korumak için sindirim yollarını emmeye zorlamaya başlamasından doğan can yakıcı sızılar yavaş yavaş hafifledikten sonra organlarda bir tembellik baş gösteriyor. O sırada iştaha da bir gevşeme geliyor. Bu zorunlu orucun ikinci sabahı artık ben kendi açlığımı unutmuştum. Fakat annemle Sabri'nin sararmış bitkin yüzlerine bakmaya dayanamıyordum... Sabri, o saata değin belki elli kez yoklamış olduğu ekmek çömleğini bir daha karıştırdı. Gene içinde bir şey bulamayınca geldi başını dizime koydu. Yaşlı gözlerini umutsuzca yüzüme çevirerek:

— Ablacığım ekmek isterim, dedi.

Aramızda şu konuşma başladı:

— Kısmetin senden esirgediği ekmeği ben sana nasıl verebilirim?

— Kısmet nedir abla?

— Açları avutmak için uydurulmuş bir sözcük! Onun anlamını sen şimdi anlayamazsın. Belki büyüdükten sonra öğrenirsin...

— İnsan açlıktan kaç günde ölür?

— Ne bileyim yavrum?.. İşte biz iki gündür aç duruyoruz, daha ölmedik!

Hüngür hüngür ağlayarak:

— Ölünceye dek böyle aç mı duracağız?.. Ben ölmek istemem... Annemin öldüğünü de istemem... Senin öldüğünü de istemem... İstemem... istemem... ölmeyelim... bir parça ekmek bulalım... Bu gece de aç kalırsak belki sabaha ölürüz, değil mi abla?

Bir masum ağzından açlığın yıkıcı etkilerine vücudun dayanma derecesini soran bu sözleri karşıdan dinleyen anne... iki yavrusuyla aç kalan o talihsiz kadın, «ciğer-pare»sinin ölüm korkusuyla söylediği bu sözlere dayanamadı. İç yakan bir ah çekti, bayılıverdi.

Sabri annesinin gözlerinin karası kaybolup da bir ölü-

den daha sarı, daha renksiz bir çehre ile yere uzandığını görünce:

— İşte annem ölüyor. Bir parça ekmek bulursam belki dirilir...

diye evden hemen sokağa fırladı... Ben ne yapacağımı şaşırdım. Bir lokma ekmek bulunmayan bir evde bayılanı ayıltmak için eterlerden, benzerlerinden neler bulunur?

Bir damla sirke bile yoktu. Hemen testiye koştum. Bir bardak su ile kadının imdadına yetiştim. Suyu yüzüne serptim. Kuşağını, düğmelerini çözdüm. Pencereleri açtım. Vücudunu oğuşturmaya başladım. Ellerim, her yanım tiril tiril titriyordu. Ben de bayılmak üzere idim.

Annem inleye inleye... sayıklaya sayıklaya biraz kendine geldi. Gözlerini açar açmaz Sabri'yi sordu. «Biraz dışarı çıktı, şimdi gelir» dedim.

Yarım saatlık bir süredens onra gerçekten çocuk geldi. Geldi ama aman Allahım ne halde geldi!.. Kan terlere batmıştı. Sol ayağının topuğundan zırıl zırıl kanlar akıyordu. Elinde üç tane körpe hıyar vardı. Çocuğun o halinden ürktüm. Ateş gibi parlayan gözleri, ürpermiş saçlarıyla yırtıcı hayvan yavrularına benzemişti. Çarpıntıdan tıkana tıkana dedi ki:

— Ekmek çalamadım. Fakat bostandan işte bu hıyarları aşırdım... Kaçarken bahçıvan gördü... Arkamdan birkaç taş fırlattı... Bir tanesi ayağıma geldi... Kanıyor... hem de fena ağrıyor.

Bu korkunç «itiraf» karşısında dizlerimin bağı çözüldü. Düşmemek için duvara dayandım... Ah! keşke açlıktan öleydim de dokuz on yaşındaki o masumun —kötülüğünün derecesini bilmeden— o uğursuz işe adım attığını görmeye idim. Kardeşim, hırsızlığın «alfabe»sine başlamıştı. O günkü davranışı yalnız ahlâk bakımından bir düşüşün başlangıcı olmakla kalmıyordu. Kanunca da cezayı gerektiren soydandı. Çünkü ettiği kötülük yalnız kendi nefsinde kalmıyordu. İşin içinde başkasının hakkına el uzatma da vardı. O yaşta bir çocuk hıyar çalarak karnını doyurmaya alışırsa elbette erginlik çağma gelişinde ihtiyaçlarını gidermek için bir kuyumcu dükkânı soymaya kalkışır... Ayağından akan o kanlar o günkü kötü davranışının, yerinde bir cezası demek-

ti. Acaba bu cezadan uslanır, aklını başına toplar mı? Sanmıyorum. Bugün bir acemi hırsızdı. Fakat yarın ustalaşarak o gibi cezalardan olabildiğince kendini koruyabilmek yetisini elde eder; gide gide bu yoldaki ataklığı artar.

Demek ki çocuğu yola getirmek gerekiyordu. Ne var ki bir kötü şeyi ortadan kaldırmak için ancak etkenlerinin yok edilmesi gerekiyor. İş böyle olunca iki gündür aç duran bir çocuk, biri annesi, biri ablası, öbürü de kendisi için üç hıyar çaldığından dolayı ne yolda bir cezaya çarptırılabilir?

Karınlarını tıka basa doyurduktan sonra her biri bizim gibi açların yıllarca geçimine yetecek birçok yüksek değerli tablolarla, antikalarla süslü yazı odalarına kurulup da kokulu tütünlerin dumanları içine önlerindeki parlak kâğıtlara sayısız ahlâk kurumları dizip döken koca filozoflar, ağlanacak şeyleri gülünç göstermek için insanlığın kötülüklerini kendilerine alay sermayesi yapan romancılar, bu hırsız çocuk hakkında belirtilecek cezaları sizden sorarım?..

Düşündüm, düşündüm; çocuğu dövmeye değil; azarlamaya bile dilim varmadı. Ayağından akan o kanlar sanki yüreğimden sızıyormuş gibi içten acılar duyuyordum. Ben de aç, ben de bitkindim. O yüzden düşünmeye bile gücüm kalmadığı içindir ki açlığını gidermek için hırsızlığa kalkışan bir masumun şu davranışında cezayı gerektiren bir şey görmüyordum. Zihnimin dağınıklığı, bu konuda uzun uzadıya düşünüp yargılar çıkarmaya yetmiyordu. O saatta pişmiş bir et parçası görsem, çaldığımdan kimsenin haberi olmayacağına inansam kanunun yasağından ziyade midemin sızılarına önem vererek belki ben de çalardım. Hatta o çalınmış hıyarlar benim gözüme de pek yeşil, körpe, pek iştah açıcı görünmeye başlamıştı. Fakat çocuğa büsbütün yumuşak ve gevşek görünmemek için yalnız dedim ki:

— O hıyarları gözüm görmesin... Nereden çaldınsa götür sahibine geri ver... Bacak kadar boyunla hırsızlığa mı başladın?

O yumuşak huylu, o itaatli çocuk o gün büsbütün değişmişti. Sanki bir kaplan yavrusu kesilmiş de üzerime atılacakmış gibi sert bakışlarını yüzüme dikerek dedi ki:

— Herifin yanma bir daha gideyim de beni döve döve

öldürsün mü? Ayağımın halini görmüyor musun? Hem bakalım buradan oraya gidip gelecek halim kaldı mı?

— Oh olsun!.. Hak ettiğin cezaya pek çabuk uğramışsın. Böyle kötü işleri yapanlar elbette cezasına da uğrarlar...

Başka zamanlarda en ufak azarlarıma karşı bile önümde terler döken o utangaç çocuk, bugün dik dik yüzüme bakıyor; söylediğim sözleri bile anlamamış görünüyordu. Çocuğu azarlamadan önce o saatta bana düşen önemli bir görev vardı. O da hemen hıyarları elinden alıp bunları sahibi olan bahçıvana götürmek, gereken özrü dilemekti. Fakat ahlâkı bunluğa düşüren etmenler, insanın vücuduna da bir gevşeklik, zihnine bir tembellik, «muhakeme»sine bir uyuşukluk getiriyor. Bilmem o aralık insana neler oluyor? Ahlâkın öngörürlüğü üzerine bir karabasan çöküyor. İnsan iyiliği de, fenalığı da ancak biraz ayırt edebiliyor... Lâkin iyilik yönü geçilemeyecek bir dikenlik gibi görünüyor. İnsan o yöne adım atmak istemiyor. Orada tasarladığı güçlüklerin yenileneceğine imkân göremiyor. Kötülük yönü ise bir uçurum gibi insanı kendine çekiyor. Her kötü davranışın ağır, korkulu bir sonucu var ise de bu sonuç pek uzak görünüyor. Onu işlemekten doğacak nefis hoşlanması ise pek yakın; belki de anî bulunuyor. Çoklukla nefse sakınmayı buyuran bir doğru işin uzak ödülünü beklemektense ceza zamanı pek belli olmayan bir kötü davranışın gereklerine kapılmaya insan daha eğlimli bulunuyor.

İki günlük açlığın etkisiyle o yeşil yeşil körpe hıyarlar benim gözüme de pek iştah verici göründüğünden olmalıdır ki kardeşimi azarlamakta pek ileri varamadım. Sonunun nasıl olması gerekeceğini pek düşünmeden çocuğu orada bıraktım; bilinç dışı bir hareketle hemen yukarıya, annemin yanına çıktım.

Talihsiz kadın, kendi baygınlığını unutarak aşırı bir şefkat akan süzük, ezgin ve sorucu gözlerle yüzüme baktı. Bu bakışla aşağıda Sabri ile neler konuştuğumuzu öğrenmek istediğini bana anlatmaya uğraşıyordu.

Şimdi nasıl bir dil kullanmalı? İşin doğrusunu söylesem, hiç şüphe yok ki, annem bir daha bayılacak. Belki de bu kez kendisini ayıltmak pek güç olacak... Gerçeği saklasam Sabri'yi bu yaptığından yüreklendirmiş olacağım gibi o

işe, bir bakıma, ben de katılmış bulunacağım. Bu korkunç şaşkınlık içinde iken annemle bakışlarımızın ilk karşılaşmasında yüzüm ne renklere girdi, onu bilemiyorum. Fakat onun yüzü bir ölüden fazla sarardı. Onu gördüm. Zavallı kadın, yeni bir felâket olduğunu anlamıştı. Yalnız bakışıyla sormaya uğraşıyor; fakat ağzından bir söz kaçırmaya, o da benim gibi korkuyordu. Sefaletin etkisiyle, kimi kez, her türlü duygularımızda öyle bir uyanıklık, öyle bir çabuk seziş olurdu ki dudak kıpırdatmaksızm birbirimize yalnız birkaç bakışla pek derin anlamlı sözler anlatır; kenarında dolaştığımız burgaçların (girdapların) derinliğinden haber verirdik. Bu kez gene öyle oldu. Birbirimize karşı ağız açmadık; fakat birçok şey söyledik. Annemin karşısına geçip oturdum. Aramızdaki o yaman göz «pandomima» sı sürüp gidiyordu. Gözlerimizin sessiz anlatışından kimi kez korkunç kıvılcımlar parladıkça annem kendini kaybediyor, bayılmamak için bakışlarını birkaç saniye için başka yöne çevirmek zorunda kalıyordu. Kimi kez de, ister istemez, ben önüme bakıyordum.

Bu acıklı durumda sekiz on dakika geçirdik. Sabri henüz yukarıya çıkmadı. Besbelli zavallı çocuk, o da ne yapacağını kestirmeye uğraşıyordu. Kim bilir o anda ne can yakıcı ikircimlikler, ne korkunç çocukça düşünceler içinde bulunuyordu. Birkaç dakika sonra pat pat merdivenden çıktığını işittik. Elindeki üç hıyarla birlikte topallaya topallaya odadan içeri girdi.

Doğruca annesine dönerek gülümseyen yüzle dedi ki:

— Bakkaldan veresiye üç tane hıyar aldım. Birer tane yiyelim, elbette açlığa faydası vardır.

«Aman yalanımı meydana çıkarma!» yalvarışını andıran bir bakışla, göz kuyruğuyla da bana bakıyordu. Ben bu sözünü ne yalanladım, ne de onayladım... Doğrusunu isterseniz benim yalanlamam da gereksizdi. Ayağından tahtalara boşanan kanlar gerçeği korkunç bir açıklıkla anlatıyordu. Olup bitenlerin beni büsbütün karamsar eden yönü; çocuğun hırsızlığa cüretinden sonra yüzüne sahte bir gülümseme ile annesini aldatmak için uygun yalanlar uydurmak gibi hallerde gösterdiği ustalık başlangıcı idi... O güne değin kardeşimin ahlâkını düzeltmeye uğraşırken hiç bir kusurunu

hoşgörü ile geçmez; en ufak, en çocukça suçlarını kendi önünde büyülteçlerle irileştirir, çözümler, gözüne sokmaya uğraşırdım, o saatta hırsızlık gibi uğursuz bir işin kötülüğünden söz açamıyordum. Çünkü meselenin deşilmesine girişmekten ürküyordum. Karnı tok, sırtı pek bir çocuk ahlâka aykırı ataklıklarda bulunursa velileri onu, suçunun derecesine göre cezalandırabilirler. Fakat ben bu yetkiyi kendimde göremiyordum. Karnını doyuramadığımız bir çocuğa: «açlıktan geberinceye dek bekle, sakın bir şey çalma» nasıl diyeyim?.. Sabri'yi «mazur» görüyordum. İşte bir kez daha tekrar ediyorum: Çünkü ben de açtım. Çocuk hakkındaki ilk sertliğim yavaş yavaş dağıldı. Sanırım ki o anda annem de böyle yargılarla uğraşıyordu. Yalnız göz pandomimasıyla birbirimize içimizdekileri anlatıyorduk. Gerçeği ağızla söylemeye gücümüz yetmiyordu. Gözümüzün önündeki apaçık bir felâketin böyle kapalı geçiştirilmesinden ikimiz de bir çeşit avuntu buluyorduk.

Çocuk odanın bir köşesine oturdu. Dışarıdan birlikte getirmiş olduğu ekmek bıçağıyle hıyarın birini soymaya başlayıp alttan alta ikimizin de yüzüne tuhaf tuhaf bakarak dedi ki:

— Ben hakkımı yiyeceğim. İsterseniz siz de payınızı yiyiniz. Adam başına bir tane düşüyor!

Evet, kardeşim, hakkını yiyecekti... Bahçıvandan çaldığı hakkını... O haktan bizim de payımız vardı. O aralık annemle göz göze gelmekten bile korkmaya başladık; başlarımızı aykırı yönlere çevirdik. Birbirimizin artık yüzüne de bakamıyor idik. Odayı korkunç bir sessizlik kapladı. Birkaç saniye sonra bu sessizliği Sabri'nin şapırtısı, çiğnediği hıyarın hışırtısı bozmaya başladı. Odaya hoş bir salatalık kokusu yayıldı. Koklama duyum burnumdan mideme geçmiş sandım; çünkü o kokuyu şiddetle duyan burnum değil, midemdi. Bu yaygın kokunun etkisiyle kendimden geçer gibi oldum. Gözlerim süzüldü. Koku yutmakla insan doyarmış gibi, ister istemez, birkaç kez yutkundum. O baş dönmesi haliyle gözlerim kararadı. Her yanımı duman bürüdü. Artık ne annemi, ne kardeşimi göremiyor, bir şey seçemiyordum. Yalnız bir şey duyuyordum ki... O da salatalık kokusu idi. Ben öyle yarı yarıya kendimden geçmişken bir aralık o hoş koku-

nun burnuma yaklaştığını, ondan sonra da dudaklarıma soğuk soğuk bir şeyin dokunduğunu duydum... Büsbütün irade dışı bir halde ağzım açıldı. Kendimi toplamaya uğraştım... Sabri'nin:

— Ablacığım, yutkuna yutkuna bayılıyor gibi oluyorsun... Şunu ye!

diye ağzıma bir dilim salatalık tıkıştırdığını gördüm. Ağzıma giren o lokmayı yutup yutmamayı düşünmeye vakit olmadan midem şiddetle çekti ve yuttu.

Bu hal anneme de oldu. Sabri, hırsızlığının meyvesini bize yedirdi. Kardeşim, bu gibi suçlarda henüz kanunun bir derece hoşgörüsüne hakkı olan bir çocuktu. Ya bizim için hangi hafifletici sebepler vardı? O çaldıyla biz de yedik... Hem yediğimiz şey o ağızımıza sokulan ilk lokmalarla kalmadı. O birinci parçaları yuttuktan sonra «hırsızlık» sözünün, namuslu insanlar gözündeki iğrençliği bizce hayliden hayliye gücünü yitirmiş olmalı ki o salatalıklardaki paylarımızın geri kalanını yemekte bir sakınca görmedik. Aman Allahım! bile bile ahlâkca düşüşümüze ne korkunçtu! Uygarlığın şu yeryüzünde kurulmasından bu yana bütün bilginlerin, bütün erdemlilerin küçültmeğe, örtmeğe kapatmaya uğraştığı —insan ahlâkının mezarları olan— çukurlardan birine yuvarlanıyorduk. O günkü açlığımızın şiddetini o çalınmış hıyarlarla dindirdik. Bu açlığımız yarın da böyle sürüp giderse... demek ki Sabri'nin hıyardan çok karın doyurmaya yarar bir şey çalıp getirmesini bekleyecektik.

Salatalıkları yememizden sonra ne kadar zaman geçti; arasını kestiremiyorum. Dolaptan yemek çalıp da hırsızlığı ortaya çıkınca kendisine yapılacaklardan korkarak bir kenara büzülüp zıbaran ev kedisi gibi hepimiz birer tarafa kıvrılıp yatmıştık. Annem birdenbire başını kaldırdı. Yüzüne baktım. Renginin aldığı sarılıktan ürktüm. Eliyle bana leğen ya da tas gibi bir şey koşturmamı çabuk bir hareketle işaret ediyordu... Dikkat ettim, kendinde kusma başlangıcı bulunduğunu gördüm. Birkaç dakikadan beri öyle bir hali kendimde de duyuyordum. Anneme bir tas yetiştirdim. O, kusmaya başlar başlamaz Sabri ile ben de onu izledik. İki günlük açlık üzerine hıyar yemenin sonucu böylece kendini gösterdi. Fakat ben o aralık açlığı tokluğu düşünmüyor, bu

halin manevî bir ceza olduğuna hükmediyordum. Üçümüzün de çehresi sarı bal mumu kesildi. Vücutlarımız titremeler içinde kaldı. Şakaklarımdan boşanan soğuk bir ter can çekişme acılarını andırıyordu. Üçümüz de birer yana serildik. Kimsenin kimseye yardıma «mecal» i yoktu. Ölüyorduk... Hayat, bizi başından savmak istiyor; fakat Tanrı önüne çıkacak yüz de bırakmıyordu.

Biz öyle yaşantı ile ölüm arasında, Azrail pençesine göğsünü kaptırır bir halde, sefalet iniltilerinin insan kulağına girmemiş son perdelerinde sessiz sessiz inlerken evimizin önünde bir gürültü oldu. Bu patırtıya gücümün yettiğince kulak kabarttım. Birçok erkek, kadın sesleri karışık geliyordu. Söylenen sözlere kulak kabarttım... Azrail'in yardımımıza henüz niçin koşmamış olduğunu o zaman anladım. Hayatımızın türlü acıları içinde henüz tatmadığımız bir çeşidi daha kalmış... Meğer ölmediğimiz, ondan da acılar tatmak içinmiş!

İşittiğim sözler şunlardı:

Bir erkek sesi — İmam Efendi! Bu hırsız oğlanı anasıyla, danasıyla birlikte mahalleden çıkarmalı. Bahçıvanın, bostanda ne hıyarı kalıyormuş, ne meyvesi... Bugün bahçıvan o piçin hırsızlığını gözüyle görmüş. Arkasından taş atmış, gene elindeki hıyarları bıraktıramamış. Altı aydan beridir mahallede ufak tefek hırsızlıklar başladı. Bunun bir çaresine bakmalı efendim...

Bir kadın sesi — Nasıl ufak tefek?.. Uzun Esma'nın koskoca Gerze tavuğuyla Arpacıların büyük bir tencereleri çalındı... O küçük oğlan şeytan gibi her delikten girip çıkıyor. Bunlar biraz daha mahallede kalırlarsa bütün evlerimiz tamtakır olacak... O oğlan, hepimizi soyup soğana döndürecek... Esma'nın tavuğunu çalıp Arpacıların tenceresinde pişirdikleri akşam ben kokusunu aldım. O güzelim hayvanı bir âlâ ziftlendikten sonra o kokona yapılı kız, o hırsız oğlanla birlikte (ay) mehtabında bostana karşı pencereye oturup Frenk türküsü söylediler. Birlikte inceli kalınlı tam iki saat uludular. Biz tavuklarımızı bunlar için mi besliyoruz? Benim, çocuğuma bile ninni söyleyecek halim yok. Yüreğim ezim ezim eziliyor da kendi malım iken gene bir tavuk kesip de yiyemiyorum... (Avaz avaz haykırarak) ağalar hâlâ

ne yüzüme bakıyorsunuz?.. Evin kapısını çalınız da şu oğlanı dışarı çıkartınız... Siz onunlan, biz de mahalle marazı karılarlan kozumuzu pay edelim.

Başka bir erkek sesi — Öyle ya!.. Şerife Abla pek doğru söylüyor. Bekçi, haydi kapıyı çal. Hırsız oğlanı alıp karakola götürelim. Orada söyletelim. Bir yıl önce Karabinliklerin yapısından dülgerlerin takımları çalındıydı, belki onlar da bunlardan çıkar.

Evi temelinden sarsarcasına bir hızla kapımız çalınmaya başladı. Biz açlığımızı, baygınlığımızı unuttuk... Hatta ölüm bile, o sıradaki hayatımızdan ürktüğü için, bizi bırakıp kaçtı. Üçümüz de dimdik dirildik... Kapının önünde erkek, kadın mahallelinin bize karşı olan suçlamalarına pencereden cevap vermek gerekiyor muydu? Sokak kapısını açmak mı, açmamak mı daha iyi idi? Artık orasını düşünüp kavrayabilecek halde değildik. Kapıyı çalarak evi sarsmak değil ya; temelinden götürseler gene de yapacağımızı belirtebilmek bizim için mümkün değildi. Sabri'nin hıyar çalması üzerinden henüz yarım saat geçmemişken mahallede bir yıl önceden beri olan hırsızlıkların hepsi bize yükleniyordu.

Kapının çalınması gittikçe artan bir şiddetle sürüp gidiyordu. Sabri, yaman bir sıtma nöbetine tutulmuş gibi korkusundan çatır çatır dişleri birbirine çarparak: «aman beni bu heriflere teslim etmeyiniz. Tövbeler tövbesi... açlıktan ölsek bile bundan sonra bir şey çalmam» yalvarmasıyla annesinin eteklerine, onu bırakıp benim elime ayağıma sarılıyordu.

Uğradığımız şu yeni belâya karşı ne yapacağımıza bir karar veremedik; fakat kapının önündeki halk kendi davranışlarına ilişkin kararı pek çabuk verdi. Evden hiç bir ses çıkmadığını görünce birkaç kadın birden:

— Bunların zoruna bak... Siz kapıyı açmazsanız arkadaki yıkık bahçe duvarı ne güne duruyor? Sanki biz oradan giremez miyiz?

haykırışlarıyla duvardan atladılar. Evin merdivenlerinden maniler söyleyerek çıkıyorlardı. Odaya birip de bizim halimizi gördükleri zaman içlerinden mor yeldirmelisi:

— Bu hal ne karılar? Koleraya mı uğradınız?

diye bağırdı. Öbürü pencereye koşup dışarıdaki halka seslendi:

— Evin içini görmeyiniz... Yedikleri hıyarları sindiremişler. Tuhaf şey... Çaldıkları tavuklar midelerine hoş geliyor da, hıyarları eritemiyorlar.

sözlerinden tutturup mahalle karılarına özgü edep dışı bin türlü alaycı deyimler ile evin içinde gördüklerini dışarıdakilere anlatmaya başladı.

Üçüncüsü bana yaklaşarak:

— Haydi küçük hanım kalk... Kümbedini arkana koy... İpekli çarşafına bürün... Dantelalı şemsiyeni aç... Hazır imam, bekçi kapıya gelmişken ananı mezarına, hırsız kardeşini hapishaneye... seni de Türbe Bahçesi'ne götürelim... Benzin sararmış biraz hava al. Bir iki mani dinle. İçin açılsın, dedi.

Mor yeldirmeli karı bana musallat olana dedi ki:

— Şimdi o nazlaç hanımı bırak. Şu oğlanı yakala... Baksaan gözleri sansar gibi parlıyor. Elimizden kaçırıverirsek gider, birkaç tavuk daha boğar, bir iki bostan daha harap eder... Bu hasta karıyı görmüyormusun, can çekişiyor. İki evlâdını birden götürür isek sonra bu zavallının çenesini kim bağlayacak?..

Bu uyarmadan sonra üç karı birden odanın köşesinde —zebani konuşması dinleyen bir ölü gibi— kıpırdamadan argın, dermansız kalmış bulunan Sabri'nin birer yanından yakaladılar. Zavallı çocukta ağlayıp haykırmak gücü değil; konuşma gücü bile kalmamıştı.

Kardeşimi merdivenden aşağıya manilerle sürükleyip götürdüler.

* * *

Fikrim, kaza dalgaları arasında çalkalanan dümensiz, yelkensiz bir gemi gibi ufukları karanlık, kapkaranlık, sonu yok bir umman içinde dolaşıyor. Durmak olanak dışı... Ruhumun gemisini bin parça edecek kayaya ya da yokluk ülkesine gönderecek korkunç dalgaya rastlayıncaya dek bu hayat sıkıntıları içinde çırpınıp koşacağım...

Latif'ten mektup gelmiyor. Fakat başımıza türlü belâlar geliyor. Dünkü uğradığını felâketi, alınyazımdan gördüğüm hakareti —bütün kadınlık şerefim için göz yaşları dökmek-

sizin— nasıl söyleyeyim, nasıl yazayım? Fakat bana ne?.. Bundan namusum için bir leke... kadınlığıma bir ayıp düşerse ben niçin utanayım? Alınyazım utansın!

Dün anneme ilâç içirirken kapı çalındı. Koşup açtım. Siyah «gron» çarşaflı orta yaşlı bir kadın içeri girdi. Gayet güleç bir yüzle ve tatlı bir sesle:

«— Hanım kızım, kadınlık hali bu ya! sıkıştım. Bir kapı çalmak gerekti. Önüme ilkin sizin kapı rastladı. Beş on dakika içeri girmeme müsaade eder, aradığım yeri bana gösterir misiniz?»

dedi. Böyle bir gereksinme ile kapı çalan bir kadına: «Olmaz!» denir mi? Kadını içeri aldım. Aradığı yeri gösterdim. Oraya girerken gözlerini süzerek tuhaf; fakat anlamlı bir gözle yüzüme baktı:

«— Ah!.. Yaradana kurban olayım... kusursuz yaratmış!» deyip gireceği yere girdi. Bir temiz havlu çıkardım. Kadının çıkmasını beklemek için beş on adım açıkta elimde havlu ile ayakta durdum... O kadın öyle anlamlı bir gözle niçin yüzüme baktı? O sözü niye kullandı? Böyle kılığı üstü başı düzgün bir kadının bizim mahallede ne işi vardı? Beni bir düşünce aldı. Alınyazısının bana gösterdiği en ufak «cilve» lerin, en küçük bir vesile ile, uğursuzluklara dönüvereceğini bilirim. Onun için hayat günlerimin baharа rastlayan sabahlarında yüzüm, burnuma cennetten sefa kokuları getiren tatlı rüzgârın okşayışına uğrayınca bunu tutulacağım korkunç bir kasırganın aldatma başlangıcı sanırım. Kim bilir belki gene aldanıyordum? Belki o kadının bakışında bir kötü niyet... Kullandığı sözlerde yorumlamak istediğim anlam yoktu. Belki bizim eve girişi söylediğinden başka bir düşünceyle olmamıştı... Kadın dışarı çıkıncaya dek zihnimden buraka açıklayamayacağım birbirine karşı türlü düşünceler gelip geçti. Kapı açıldı. Kadın çıkıyordu. Ben de olanca inceleme gücümle yüzüne, tutumuna, sözlerine dikkat etmeye hazırlandım... Nihayet çıktı. Yüzünde yaşına uymayacak oynakça bir gülümseme vardı. Birçok kez badana üstüne badana sürülen kağşamış, pürtüklenmiş bir duvar gibi yıllarla düzgün süngerine yalatılmış olan o yüzdeki katmerlerin arasında ateşli, eğlence düşkünü, uçarı bir hayatın bütün yorgunlukları gizlenmiş; bütün kadınlık erdemlerinin gene o

süngerlerle o çehreden silinmiş olduğunu gördüm. Göz uçlarında, ağzının yanlarında belirmiş olan çizgileri —geçmiş günlerdeki hayatının, vur patlasın âlemlerinin rezalet şiirlerini okur gibi— birer birer okudum. Hemen anladım ki bu kadın önceleri «mal» iken yaşı dolayısıyle şimdi tellâl olmuş... Bu sezişim üzerine: «Aman Allahım sen beni koru... İnsanlığın bu rezaletler çirkefi nasıl olmuş da bizim evimizden akmak için bir yatak arıyor?» dedim. Havlu elimde bulunduğu için tutumumu değiştirememiştim. Gönül alıcılığa alışkanlığım yüzünden bir içgüdü beni nezaketli davranmaya itti. Götürdüm havluyu eline verdim. Ellerini bura bura sildikten sonra havluyu burnuna götürüp baygın baygın koklayarak dedi ki:

— Oh!.. oh!.. gençlik kokuyor... tazelik kokuyor... Bu ne sabır tüketen koku?.. Yavrum bu havluyu göğsünde mi kuruttun?

Tutturduğu bu başlangıçtan sözü nereye getireceğini anladım; çarpıntı kesildim. Karşılık verecek gücüm kalmadı. Benim de susuşumu, edepsizce söylediği tatlı sözlerinin etkisinden doğma bir utangaçlık sandı. Sesini ağzından çıkan her sözcükte daha tatlılaştırarak dedi ki:

— Çatkın durma öyle!.. Vallah içime baygınlıklar geliyor... Maşallah!.. Çok güzel gördüm; fakat senin gibi bu kadar akla zarar verene rastlamamıştım... Hele kaşlara bak! mübalâğasız bin kese değer... O ahu gözler iki bin... Yüreklere hançer sokan o «eda» na ise değer biçmeye gücüm yetmez... «Acaba güzelliğimin değeri o kadara çıkar nı?» diye hiç merak etme... Hele kendini «rağbet» pazarına çıkar... İlk mezat bin liradan başlamazsa bana da Fettan Raziye demesinler... Nazlım, elimden ne mallar geçti?.. Ben para edecek malı bir bakışta anlarım. Yaradılışın sana verdiği güzellik haznesinin yanında sigortalı hanlar, kubbeli hamamlar kaç para eder? Vallah bir bakışını Beyoğlu'nun bütün gelirlerine değişmem!.. Hele sen şöyle benim arkama bir düş de Çarşı içine... Şık bir kupa ile Şişli'ye, Kehtane'ye doğru çıkalım!.. Hey de hey!.. Eğer bütün mirasyedilerin gönlünü sevdaya, keselerini yağmaya vermezsen tu! diye yüzüme tükür... Bir bakışına bin esir bulunur. Zülfünün her teli bir âşıka kement olur. Ya! nazlım!.. Bu güzelliğin, mahfaza için-

de mahpus duran pırlantalara benziyor. Onu açmalı... Göstermeli... İsteyene değer fiyatıyla sunmalı... Sen sözümü dinle de bak ne kadar beylere baş tacı olursun... Bu evde, böyle bin türlü sıkıntı içinde kapalı otura otura halin ne olacak? Gençliğimde, etek temizliğini bir marifet sanarak ben de böyle senin gibi utanır, sıkılırdım. Gönül pazarına pek geç çıktım. Ya böyle benim sana dünyayı, Konya'yı anlattığım gibi bana işi anlatan, önüme düşen, yol gösteren olmadı. Hepsini yavaş yavaş kendi akılcığım ile buldum... Buldum amma neyleyeyim?.. Pek geç kalmışım... Al sevda, ver sevda derken ömrümün ikindi ezanı okunuverdi. Önceleri sümüğümü atmadığım heriflere şimdi özlemimi anlatmak için göz süzüyorum. Bir hoş bakışlarını türlü nazlar ve yalvarışlar ile çekmeye uğraşıyorum da görmemezlikten, anlamamazlıktan gelerek: «Vah! vah! Raziye pek yorulmuşsun... Gözlerin belerekalmış... şaka değil... Yaşın iki otuza varıyor...» diyorlar. O süzdüğüm gözleri ihtiyarlık baygınlığı sanıyorlar... İnsan kocuyor ama gönül kocamıyor kızım... Şu halimle gene pek çok gençleri cebimden çıkarırım ya! Şimdi de gözlerimin derdiyle ah çeken pek çok tutkunlarım var... Var ama hepsi de köhne zampara... Gönül öylelerine tenezzül etmiyor yoksa...

Namusumun yüzüne lânet yağmuru gibi yağan bu sözlerin her biri zehirli birer ok olmuş da kadınlığımın içbenliğinde unulmaz derin yaralar açıyor sandım. Karıyı daha çok dinlemeye dayanamadım. Üzüntümün ve utancımın şiddetinden iki çenem birbirine kilitlenmişti. Karının üzerine yürüyüp tepelemek, pek çok şey söylemek istedimse de bunların birini yapamadım; yalnız:

— Hanım, yanlış gelmişsiniz... Aradığınız ben değilim; haydi durmayınız, evimden çıkınız...

diyebildim.

Karı, o çeşit kadınlara özgü şıllıkça bir kahkaha salıverdikten sonra gözlerini gözlerimin içine dikip dedi ki:

— Bana iyi bak kızım, Fettan Raziye yaptıklarında yanılmaz... Sekiz aydır ben senin her halini incelemekle uğraşıyorum... Sen her türlü bilgi ve hünerde eşsiz «İffet» Hanım değil misin? Ölmüş babanın adı Şakir Efendi değil mi? Ölüm derecesinde hasta bir annen yok mu?.. Dahasını da

söyleyeyim mi? Haliniz vaktiniz pek düşkün... Akşamdan sabaha hemen yiyeceğiniz yok gibi... Şimdi söyle bakalım hep bu dediklerim yalan mı, doğru mu?..

Artık başım büsbütün döndü. Dört yanıma bakındım. Evimizin arkasında bulunan bostandan bizim sofanın penceresi önüne fasulye sırıkları dayamışlar. Hemen onlardan birini çekip içeriye alarak onunla karının üzerine yürüyüp:

— Sen bu evden çıkacak mısın?.. Yoksa başını gözünü yararak çıkarayım mı?.. dedim.

Bu ansızın parlayan öfkeinden karı birdenbire afalladı. Fakat gene hemen kendini topladı. Merdiveni ikişer üçer basamak atlama ile inip kendini ev altına dar attı. Ben artık kendisini kovalamayı gerekli görmeyip merdiven başında durdum. Çarşafını falan düzelttikten sonra bir elini sokak kapısının zembereği üzerine atıp aşağıdan saygısızca bir sesle bana dedi ki:

— Kabahat bende oldu. Birdenbire açıldım... O baygın gözleri görür görmez sabrım tükendi; çekinme gereğini duyamaz oldum. Fakat merak etme... Senin gibi kapanık namusluların çoğunu gördüm. Öyle öfkelenmenin yeri var mı yavrum?.. Ben buraya kendi hesabıma gelmedim... Beni «Nermi» Bey gönderdi. Nermi'yi bildin ya? Geçen yıl Göksu'da o yürek yakıcı gözlerini süze süze Mecnun'a çevirmiş olduğun Nermi'yi?.. Sevdanın ateşinden zavallı oğlan sabahlara dek: «Yandım Allah» diye bağırıyor. Elin evlâdı çayır çayır yanıyor... Senin güzel gözlerin varsa onun da kasa dolusu lirası var... Hepsini senin uğruna harcamak için senden ufak bir haber bekliyor... Konak... köşk... yalı... at... araba... sürü ile uşak, cariye... sözün kısası her türlü «debdebe» bir emrine bakıyor... Kurulu düzen bir daireye gideceksin. Bugün yanımda elli lira «kapore» var... (Entarisinin cebini şıkır şıkır döverek) işte paralar burada duruyor... Bir ufak: «olur!» demen üzerine sana bugün ellisini de bırakabilirim... Beni çağırmayı gerekli gördüğün vakit ..... sokağındaki bakkala bitişik eczacıya Raziye Hanım adına bir tezkerecik gönder. O tezkere benim elime ulaşır... Haydi şimdi elinden o fasulye sırığını bırak da sana verdiğim bu ana öğütlerinin büyüklüğünü o güzel kafanla uzun boylu bir düşün bakalım!..

Ne hallere girdiğimi anlatamam. Henüz elimden bırakmamış olduğum sırığı karının üzerine bir daha sallayarak:

— Hınzır kaltak hâlâ burada duruyor musun?

diye merdivenden aşağıya atıldım. Bu ikinci saldırışım üzerine karı, kapıyı açıp sokağa çıkarak bağıra bağıra:

— Sen deveci, ben hancı iken elbette seni bir gün bizim geçide düşünürürüm... Geç olsun da güç olmasın. Sen o ... sokağındaki eczacıyı unutma... Çünkü şurasını kesinlikle bil ki bugün sopa ile kovduğun Raziye'yi bir gün rica ve minnetle davet etmek zorunda kalacaksın. Fettan Raziye senin sandığın kadar çiğ bir kadın değildir. Feleğin değirmeninde çok un öğütmüştür. Kovulunca gider, çağrılınca gelir... Bu son sözlerime iyi dikkat et... Anladın mı eşim?.. «Aman İffet! bu ne hiddet?»

diye Deccal merkebi gibi her teli bir hava çalarak her örgeni başka türlü oynayarak çıktı gitti.

«Nermi»!.. Bu keyfinin kölesi kim?.. O beni biliyormuş... Geçen yıl Göksu'da görmüş... Fakat ben onu hiç tanımıyorum... Gerçekten geçen yıl Göksu'da bulundum. Laf atıcılar sürüsünden çok ayak takımına rastladım. Bu da yetişmeyesi takımdan birisi olacak. Kasa dolusu lirası varmış. Tanrı kendine bağışlasın. Namusumu liralarla tartmak gibi bir kötü düşünce şimdiye dek asla hatır ve hayalden bile geçmedi. Tertemiz bir lekesiz namus perdesinin kasa dolusu değil; birkaç kuruşla yırtılıp parçalandığı işitilmedik olaylardan sayılamaz. Ne var ki dünyanın olanca altın ve gümüşü bir araya toplansa bir kadının öyle bir kirden temizlenmesi tasavvur olunabilir mi? Zavallı «Nermi»! Her tertemiz, lekesiz kadının kutsal namus barınağına girebilmek için lira şıkırtısını yeter mi sanıyorsun? Erkek için bir başarı, belki de benzerleri arasında bir marifet sayılan bu davranışın, bir kadın için sonrasızlığa dek bir yüz karası olup kalır. Bunu bilmeyecek kadar beni eğri bakışlı, anlayışsız bir kız mı sanıyorsun?.. Belki senin, «namus» sözünün kısa tanımına bakmak için şimdiye dek bir sözlük karıştırmak bile aklma gelmemiştir. Ben ise ahlâk konusunun başlığı olan bu sözcüğü bütün bölümleriyle okudum. Alnyazısının bütün acılarına mahkûm, namus cevherinden başka avuncu, dayanağı kalmamış olan bir kızın son hayat umuduna sataş-

maya kalkışmak... Böyle bir davranışın en büyük bir alçaklık olduğunu sana apaçık ispat etmek isterdim; ama benim ağlayarak söyleyeceğim sözleri senin kahkahalarla dinleyeceğini biliyorum. Felâket çehresinin, bir masuma karşı, gülüşündeki zehiri görmeye artık dayanamayacağım için buna cesaret edemedim.

Namusumun korunmasını, şu felâket içinde, kendim için bir mutluluk sayıyorum. Evet bugün böyle düşünüyorum. Eğer zaman geçer, sefaletin etkisiyle kavrayış gücüm bozulur, düşünce anıklığım değişir de başka türlü düşünürsem onu bilmem!..

* * *

Belâ seli bu küçük ailemizi önüne kattı, götürüyor. Bir yerde bizim için durup dinlenmenin artık olanağı yok. İki ayda beş mahalle, beş ev değiştirdik. Her yerden bir bahane ile atılıyoruz. Varlığımız hayata ağır geliyorsa artık bizi ne süründürüyor? Üçümüz de son barınağımızı diliyoruz... Nasibin, bizi yok etmek için şiddetle vurup ezmekte bu denli yorgunlukları göze alışı boşuna değil midir? Bir böcek öldürmek için bir yıldırımın düşmesine ne lüzum var?

Birinci ziyaretinden sonra Fettan Raziye üç kez daha geldi. Beni buldu. Avını izinden arayıp bulan bir yılan gibi geldi. Sokulduğumuz delikleri bütün keşfetti. Nereye kaçtıksa bu karının amansız kovalamasından kurtulamadık. Fakat hiç bir gelişinde kapıyı açmadım. Bizi bulduğu evlerin kapıları önünde:

— Nazlım İffet!.. açlıktan ölmeğe hepiniz ant mı içtiniz? Kendine acımıyor isen o ihtiyar anana acı... O masum kardaşına merhamet et... Vallahi iki cebim de lira dolu... Aç kapıyı... Karşılığında hiç bir şey istememek üzere sana bir yardım, bir insanlık yardımı olarak beş on lira bırakayım... Zavallı Nermi'nin Kerem gibi dumanı tepesinden çıkıyor... O, senin sevdanın ateşinden gidecek; sen de burada açlıktan öleceksin... Birkaç cana birden olacak... Namus korumak için açlıktan ölmeyi hangi kitapta okudun? Ömründe sefalet denizine dalmamış bir adam, o helâk edici denizde seyahat etmek için herkese nasıl ders verebilir? Sen Nermi'yi bilgisiz bir çocuk mu sanıyorsun? Bu lakırdıları bana

işte hep o öğretti... Eğer sevgili Latif'ini İzmir'den geri döner diye bekliyorsan boşuna yollara bakarsın... Kara haberciliği iyi değildir ama... Zavallı çocuk kara hummadan gideli bugün yirmi beş gün oluyor... Bu haberi pek iyi yerinden duydum... Eğer ölmemiş olaydı bugüne değin sana bir mektup göndermez miydi? Sen anlayışlı ince bir hanımsın... Gene bir düşün. Beni çağırmak için baş vuracağın eczanenin sokağını unutmadın ya?.. Unutmuş isen bir daha söyleyeyim: «..... sokağında numaralı dükkân...» anladın mı? İşte gidiyorum yavrum.

Daha bunlara benzer birçok sözler söyleyip yüzümü görmeksizin giderdi.

Acaba Latif'in ölmesi doğru mu? Talihimin kitabından önüme açılan bu son kara sayfayı incelemeye artık hiç mecalim yok, Latif!.. Gerdeğimiz için düzenleyeceğin «piyes» i, kötü talihimiz bizden önce mi oynadı? Dünyada birleşmek değil; ahrette yan yana iki mezarda yatmak mutluluğu bile bizim için çok görüldü.

Latif!.. aramızdaki ayrılık mesafesi dünya ile alıret arası gibi sonsuz bir karanlıkla mı kapandı?.. Ben de gözümü yumduğum zaman çekim kanunu gereğince —salt boyutlar içinde birbirinin varlığını duyan iki küre gibi— o karanlık uzay içinde birbirimizi çekip birleşmeyecek miyiz? Yoksa dünyadaki gibi ahrette de her isteğe engel bir alınyazısı var mı? Sana yakın komşu oluncaya dek manevî benliğin beni yalnız bırakmasın... Bu geçici ömrün dilediğini yapmalarına karşı pek yalnız kaldım. Hayatın her türlü ağır yüküne birlikte dayanırdık. Acılarıma katılmaktan niçin çekildin?

Latif'in hayali, uyanıkken görüp geçirdiğim düşlerde, çevremde dolaşıyor...

Maddî varlığın gibi manevî benliğin de niçin bana yardımcı olmuyor? Fettan Raziye gibi karıların evime girmesine niye engel olmuyorsun? Öyle fettan (ayartıcı, karıştırıcı) lar evime girse de bende uyandırmak istedikleri sevdalar gönlüme giremez. Çünkü orada yalnız sen varsın, değil mi Latif?

* * *

Sarılığı günden güne artan bir hasta gibi geçimimiz ağırlaşıyor, korkunç oluyor. Bir Rum karısı ufak tefek işler ge-

tirdi. Aldığımız para ile belki bir ay kadar daha ölmeyip sürünebiliriz... Latif'in annesi her gün geliyor. Elinde kalan birkaç kırıntının satışından alabildiği paranın yarısını bize getiriyor. Oğlunun ölümünden kendisine söz açmaya cesaret edemiyorum. Oğlunu ecel götürdü. İşitiğimi söylersem zavallı kadını da ben öldürmüş olurum... Sevdası gibi Latif'in ölümü de yalnız benim gönlümde saklı kalsın.

Sabri birkaç kez karakola sorguya gitti. Çünkü hıyar çaldıktan sonra sabıkalı sürüsünden sayılmaya başlandı. Bulunduğumuz yerlerin civarında, ne zaman ufak bir hırsızlık olsa, kendisinden şüphe ediliyor. Artık o eski utangaçlığı kalmadı. Karakoldan seni çağırıyorlar denildiği zaman hiç ürkmüyor, ağlamıyor: «Durun hırkamı giyeyim de geliyorum» diyor. Artık hiç açlıktan yakındığını da işitmiyorum. Galiba dışarıda karnını doyurmanın yolunu öğrendi.

Elinde kimi kez beş on para da görüyorum. Bunları nereden bulduğunu sormaya korkuyorum. Yiyeceğimiz bulunmadığı akşamlar anlamlı anlamlı gözlerle yüzüme bakıyor. Bu bakışlarıyla: «Behey budalalar ne aç duruyorsunuz? Bana göz yumsanız her akşam size yiyecek getiririm» demek istediğini anlıyorum.

Geçen gün arsız arsız sırıtarak yanıma yaklaştı; «Ablacığım! darılmayacağını bilsem sana bir şey söyleyeceğim» dedi. «Nedir?» dedim. «Hani bir kürklü genç efendi yok mu? Bazı bizim kapının önünden geçiyor. İşte o... bugün beni yanma çağırdı. Senin pek güzel bir ablan varmış...» dedi. Demesine vakit bırakmadan çocuğun ağzına tokadı yapıştırdım.

Her hayvan, her bitki içinde yaşadığı hava ve toprağın doğal durumlarına göre bir yaşama anıklığı edinir. Çocukta baş gösteren bu ahlâk hastalığının pek doğal olduğunu bilmekle birlikte gene son derece yüreğim kan ağlıyor.

Hayatın en vaz geçilmez gereçlerinden yoksun olarak böyle nasıl yaşanır?.. Bunun için iki doğal sonuç vardır: Birincisi alınyazımızın bizim için gösterip durduğu aşağıca geçime katlanmak; ikincisi de ölmektir. Hem nasıl ölmek? Can çekişme süresini, ancak yoksulluk sıkıntısının belirtebileceği uzun bir intiharı kabul etmek!.. Bu sürenin kısaltılması mümkün değil mi?.. Mümkün... Fakat bunu anneme ve

özellikle hayatın başlangıcında bulunan kardeşim Sabri'ye kabul ettirmek büyük bir cinayet sayılmaz mı? Bunu onlara kabul ettirmek değil; aramızda bulunan sarsılmaz hayat bağları dolayısıyla bunu, kendi nefsim için bile kabulde erkin değilim... Hayatın en acı günleri içinde bile umut gülümsemeleri gösteren ne tuhaf anları var... Üçümüz için kesin bir kurtuluş yolu yok mu? Nasıl yok!.. Bir değil, bin yol var... Fakat bunları göze almak ahlâk bakımından korkunç bir düşüş sayılır... O, öyle sayılırsa üç zavallının, bir uzun intihara bilerek kendilerini bırakmaları ahlâkça yükseliş mi sayılıyor?.. Bu iki yoldan birinin seçilmesindeki doğruluğun incelenmesini yetkililere bırakırım. Onu şu saatta muhakemeye bende düşünme gücü yok... İşte duvarda bir kırık ayna var. Bakayım Fettan Raziye'nin sözü doğru mu? Kaşlarım bin, gözlerim iki bin kese eder mi? İffet'i ağlatan alınyazısı, «fuhş» u güldürürse belki eder. Nasibin ağlata ağlata iki kanlı yaş kaynağına çevirdiği gözlerindeki bu üzüntü izini, bu baygınlığı nazlı bir süzülüş sanıyorlar. Düşkünlüğün yansıdığı bu rengi bu sönüklüğü güzelliğin parlayışı sayıyorlar...

Aman Allahım!.. başıma, gözüme değer biçmek gibi sapık bir düşünce bana nereden geliyor?.. Niçin beni böyle düşündürüyorsun? Acılarımı hafifletmek için bana her an öğütler veren melekler, çevremden çekildi; şimdi beni baştan çıkarmak için yanımda Şeytan mı kaldı? Bu belâyı başımdan sav Allahım!..

Sefalet! kara renginle bütün geleceğimi karartıp bakışlarımı ürkütme... Artık senin karanlık yüzüne bakacak gücüm kalmadı...

Fuhuş! alçaklıklara bulanmış bin umut rengi içinde alaylı alaylı bana gülme öyle!.. Bu iki korkunç durumdan yakayı kurtarmanın bir yolu yok mu? Birinden kaçarken öbürüne tutulmak benim için alınyazısı mı?

Bir haftadır geceleri evimiz taşlanıyor... Galiba alınyazım, bize yakıştırdığı eziyetten, zulümden artık yoruldu. Sitem taşlarını ayak takımlarının ellerine bıraktı. Yaralı bir İffet'e sığınak olduğu için bu çürük evi de başımıza mı yıkacaklar? Eteklerimi fuhuş kirlerinden korumaya uğraştıkça niçin herkesin bana karşı öcü, garazı artıyor?

Avcı kurşunundan canını kurtarmak için top ağzını em-

niyetli sığınak sayıp yuva edinen kuşlar gibi, herkesin türlü yergi oklarından kaçamak amacıyla mahalleden mahalleye göç ediyoruz da sanki korktuğumuz belâlardan kurtuluyor muyuz? Biz bir mahalleden göçmeden önce kötü ünümüz orasını dolduruyor. Nereye gitsek benim adım «fahişe» kız! Sabri'nin adı «hırsız oğlan»... Namusa saygı yalnız gönlümde kalıyor... Herkes bizi başka türlü tanıyor.

* * *

Bu sabah evimizin toprak avlusunda gezinmekte iken kapının aralığından içeriye atılmış pek süslü bir mektup zarfı gördüm. Hangi gizli el onu oraya bırakmış?.. Benim için birçok belâların kaynağı olacağına hiç şüphem kalmayan o zarfı titrek bir elle yerden aldım. Zarf açık krem renginde idi. Gerçeğinden ayırt edilmeyecek kadar sanatlı bir şekilde düzenlenmiş koncalı, yapraklı birçok yapma menekşeler zarfın o açık zemini üzerine gayet ustalıkla yapıştırılmıştı.

Bizim birkaç hafta geçimimize yetecek bir değerde olan o zarfı elimde bir süre evirdim çevirdim. İçindekini okumaksızın parça parça edip dışarıya fırlatmak istedim. Fakat birçok yıllardan beri elim o denli ince, o denli şık, öyle sanatlı bir şeye değmemişti. Güzel şeyleri pek severim. Elimdeki zarf gerçekten pek güzel yapılmıştı. Onu parça parça etmek bana güzel sanatlar adına, güzellikleri taparcasına sevmek adına büyük bir nankörlükte bulunmak gibi geldi. Çiçekleri kırıp bozmaksızın pek dikkat ve özenle zarfı açtım. Yalnız menekşe dikilmiş bir bahar bahçesine girmişim gibi çevremi bir güzel koku sardı. Menekşe kokusuna bayılırım. Bu güzel kokunun verdiği sarhoşluk, bütün sinirlerime yaydığı bir kendimden geçme etkisi, bana sıkıntımı, düşkünlüğümü, hasta annemi, talihsiz kardeşimi; kısacası içinde bulunduğum sıkıntılı, acılı yaşayışı unutturdu. Beni bir başka evrene götürdü. Gözümün önünde yalılar, köşkler, süslü salonlar, cennet bahçeleri; kısacası zenginliğin pırıltılarıyla gözlere göstereceği olağanüstü şeylerin tümü gülümseyen, gülen bir «ihtişam» içinde dönmeye başladı. Birkaç zamandan beridir düşte bile bulamadığım bu istekli duygularla zevk esriği iken zarfın içindeki kâğıdı çıkardım. Katını açtım. O tazelik kokan mektup, kâğıt değil; sanki bir demet çiçek idi. Bir çiçeklik arasına gizlenmek isteyen sevda gibi hoş kokulu, bin giz-

li anlam sezdiren; sefaletimin kulağına zenginlik pırıltılarının hayal okşayan bin aldatıcı ezgisini okuyan yazılar, o gizli ahlar; yapraklar, koncalar arasına sokulmuş... Baktım zarfın içinde bu çiçekli mektuptan başka kâğıtlar da var. Onları da çıkardım. Bir fotoğraf ile üç tane yirmişer liralık banka kaimesi (bankınot, kâğıt para) çıktı... Mektubu bir elime, resim ile altmış liralık kâğıt paraları öbür elime aldım. Merdivenin alt basamağına oturdum. Bütün vücudumu soğuk bir ter ile şiddetli bir titreme kapladı. Bütün damarlarımdan canım çekiliyor sandım... Can çekişen bir hasta halini aldım. Fakat heyhat!.. O anda beni terk eden ruhum değildi. İffet, ismet, namus gibi kadınlığın en seçkin güzel huyları, değerleri bana veda ediyordu. O andaki halim bir can çekişme hali idi. Fakat gövdece değil; ruhça ölüyordum. Bir aralık aklıma Latif geldi. Bu karanlık mezarı geçmişin en silik, sonsuz unutuşunda bırakmak için hemen elimdeki fotoğrafa bakmaya başladım... O mukavva parçası üzerindeki çehre... genç, güzel bir yüz... Yirmi beş yaşlarında şık bir delikanlı... Yalnız zenginliğin verebildiği küstahça bir bakış... Atılganca bir alayla bana gülüyordu. Uçları kalkık sivri o küçük bıyıklar... gönlümü, havasına düşkün bin türlü duygularla gıcıkladı. İncecik dudaklar arasında uzanan biraz büyükçe ağız bana, hesapsız sevda ile beslenmiş vaatlerde bulunuyordu. Acaba o aşkla dolu gözler benim için gerçekten ağladı mı?.. O sevimli ağız o güne dek gösterdiğim sertliğe, şiddete karşı yanıp yakıldı mı? Mektubun hiç bir tarafını okumaksızın yalnız imzaya bakıp fotoğraf sahibinin «Nermi» olduğunu gördüm. Zaten zarfı elime alır almaz bunun ondan geldiğini sezmiştim. Resmi birçok kez inceledim. Nermi, hem bana alayla gülüyor, hem de ağlıyor gibi görünüyordu. Bu iki karşıt halin bir yüzde toplanamayacağına; benim onu öyle görüşümün o andaki duygularımın karmakarış olmasından ileri gelme bir hal olduğuna şüphe yoktur.

İnsan örgenleri içinde fizyolojist'lerin, anatomi bilginlerinin hastalıkları incelemede en çok güçlüğe uğradıkları bir örgen varsa o da kadın kalbidir. Gönlümde, sevdamda, her durum ve kanışımda birden oluveren bu değişikliğin «psikoloji» bakımından nedenlerini belirtmeye kendimin de gücüm yetmiyor... Latif'i unutmak için gönlümde güçlü bir çaba

belirdi. Nermi'yi henüz sevmiyordum. Fakat benim için uykusunu terk ederek ağlamış olabileceğini göz önünde tutarak düşündükçe gönlümden bu delikanlı için sonsuz bir acıma doğuyordu. Sevmiyordum; acıyordum... Fakat öyle de değil... En ince gönüller bile sevdikleri için acıma duygusuna pek güç kapılırdı. Bu gibi nazik aşk sorunlarında acıma ve yufka yüreklilik sevginin bir başka biçimi ve belki de doğmasının başlangıcıdır...

Elimdeki kâğıt paralarla fotoğrafı koynuma soktum. Ömrümde o kadar paranın koynuma girdiğini hiç bilmiyorum. Nermi'nin sevgisinden önce liraları kalbimi ısıtmaya başladı. Bulunduğumuz yıkık evin kendisi küçük; fakat bahçesi genişti. Bahçenin ağaçlarla örtülü bir köşesine çekildim. Ömrümde annemden gizlemek zorunda kaldığım ilk çirkin davranışım bu idi. Çevreme bakındım. Ağaçlar, duvarlar bana lânet okuyorlar sandım. Birden gelen pişmanlıkla bütün vücudum sarsıldı. O çiçekli mektubu gene okumamak istedim. Paraları, resmi bir zarfa koyup Nermi'ye göndermeyi düşündüm. Fakat yıllardan beri beni inleten sefalet olanca korkunç karanlıklarıyla kalp gözümü perdeledi. Yüreğimde tanımlanamaz bir çarpıntı başladı. Çarpıntımı durdurabilmek için mektubu kokladım. O koku beni bütün bütün bayılttı. İrademi büsbütün elimden aldı. Bilinci körleten bir havanın türlü nağmeleriyle kulaklarım çın çın çınlamakta iken mektubu okumaya başladım. Şöyle başlıyordu:

«Ruhum İffet!..

«Sana «ruhum» deyişim, evrenlere denk olan güzelliği«nin değerini değersiz hayatıma benzetmek; senin gibi yara«dılışın eşine az rastlanan güzelini gerçek değerinden o ka«dar aşağı göstermek için değildir. Sevgimin niteliğini gös«termek yolunda ruh kadar sonsuzluğu anlatan bir sözcük «bulamadığımdan onu kullanmak zorunda kaldım. Yoksa «ruhumun bence değeri ancak senin ona değer katma ile ola«caktır. Çünkü o zavallı da iniltilerini dindirmek için ikinci «bir ruha muhtaçtır ki o da sensin!..»

«Ah İffetçiğim!.. gönül, aşkından hasta olalı sevgi sayfa«larının en akıl yakan nüktelerinden yücelikler öğrene öğre«ne öyle tuhaf bir duruma düştü ki bütün her şeye sevda an«lamı sinmiş gibi görüyor. Evrende her şey bana senin gü-

«zelliğinden ışık saçar görünüyor da; akıcı ateş kesilen ahla-
«rımdan bir kıvılcımcık gönlüne niçin sıçramıyor? Yoksa
«doğa'nın yakıp da yanmayan şaşırtıcı bir örneği misin?...

«Gözünde hayatımın önemsizliğini bildiğim için sana
«mukavva üzerinde ruhsuz bir Nermi gönderdim. Tanrı aşkı
«için benden esirgediğin bakışı o kâğıt parçasından olsun e-
«sirgeme... Tatlı ilginden yoksun kalma yüzünden mezara
«gireceğini pek iyi bilen Nermi, her işkencene razıdır. Fakat
«yalnız sevda şehidi olan, acılar görmüş o zavallıya ara sıra
«sana hatırlatacak o resmin hakaretle çöplüğe atlmasını iste-
«mez... Aşka saygın yoksa gençliğime acı... Beni gerçekleş-
«miş bir ölümden kurtarmak için geleceğini bilsem bütün
«varımı, çakıl taşı gibi, ayaklarının altına sererdim. Fakat
«bilirim gelmezsin...»

«Sağlığımda bana acımadın; hiç olmazsa ölümümde ağ-
«layacağına söz ver de biraz gönül rahatıyla öleyim... Meza-
«rımda bir Fatiha okumanı dilerken sana birkaç kuruş ara-
«ba parası gönderdim. Mezarımı öğrenmek istersen onu gön-
«lüne sor... Sözlerimin doğruluğundan şüphen varsa bunu
«sana zaman, hem de kısa bir zaman ispat edecektir. Düşün-
«cem aşkınla yüceldikçe yüreğimdeki yangını anlatmak için
«sözcükleri pek güçsüz, hemen hemen anlamsız buluyorum.
«Böyle derin noktalarda susuş, «belâgatin» sanatlı anlatışın
«en üstün etkisini kavrayan son bölümü sayılır.»

Sevginle vurgun
Nermi

Ne tatlı yalanlar!.. Bu bayağı, bu beylik sözler, zavallı kadınları ayartmak için şimdiye değin yüzbin kez yazılmış ve pek çok kez de etkili olmuştur. Eğer her erkeğin, ilk bakışta sevdiği kadının aşkından helâk olması gerekseydi dünyada erkek mi kalırdı? Nermi beni kendine ikinci ruh sayıyor; bensiz, kendince, yaşayamayacağını yazıyor da niçin sözlerinde «meşruiyet» kokusu yok? Neden nikâhtan söz etmiyor? Yaşaması beni ele geçirmekle olacaksa bunun niçin öyle geçici olmasını istiyor. Ayağımın altına saçtığı zenginliği ise kim bilir şimdiye dek kavuşmak isteyip de bu yolda davet ettiği ne kadar kadınlara çiğnetilmiş paralardır!..

Meselenin bu önemli noktalarını iyiden iyiye anlıyor-

dum. Ne var ki sefaletten bezginliğim ve belki de kadınlığım yüzünden gene bu yalanlar hoşuma gitti. Edindiğim bu ilk korkunç düşünceden belki cayarım diye hiç bir şey düşünmemeye, hiç bir yönü inceden inceye usa vurmamaya karar verdim. Bu korkunç düşünce, Nermi'nin çağrısına gitmekti. Sıkıntı içinde namusumla yaşarken bana «fahişe kız» adını taktılar. Bakalım kötü yolda zenginlik içinde yaşarsam kendime «namuslu hanım» dedirtebilir miyim?!..

Bu çağrıya gitme yollarını hazırlamak için yapılacak birçok şey vardı. Önce bir kâğıtla zarf bularak Raziye Hanım'a şu tezkereyi yazdım:

«Raziye Hanım!

«Verdiğiniz o ana öğütlerinin doğruluğu ancak bugün «kalın kafama dank dedi. Bu tezkerenin tarihinden iki gün «sonra teşrifinizi beklerim. Bu iki günün geçmesi gerekli«dir. Çünkü öyle bir çağrıyı kabul için yapılması gereken «hazırlıklar o süreden önce tamamlanamaz... Teşrif edince «arabadan inmeksizin beni köşe başında bekleyiniz; annem «sizi görüp tanımasın. Çünkü birçok zamandan beri ne gibi «bir kötü düşünce ile evimizin etrafında dolaştığınızı bili«yor. Evden bir iki gecelik ayrılmam için yakışır bir yalan «uydurup kendisine anlatacağım. Nermi Bey'e selâm söyle«yiniz. Beni mezarlarını ziyarete davet etmişler; fakat işte «ben, daha üstün saydığım için, kavuşma gerdeğine geliyo«rum. Buna da o kadar şaşmasınlar. Çünkü benim için ikisi «de mezar demektir. Bence aralarındaki fark yalnız birinin «ön, öbürünün son olmasıdır.»

İffet

Şu saatta alınyazımı bana güldürmek için mi babam adımı «İffet» koymuş? O kutsal anlamlı sözcüğü «fuhuş» aracı böyle bir tezkerenin altına korken utancımdan bütün vücudum ateş kesildi. Ter içinde kaldım... Ne ise... Bu noktalarda muhakemeyi derinleştirmek artık işime gelmiyor...

Tezkereyi yazdıktan sonra doğru annemin yanma gittim. Büyük bir sevinçle ellerine sarıldım. Kadın şaşırdı:

— Kızım ne oluyorsun? dedi.

— Ne olacağım, artık sefaletten kurtulduk. Sana müjde vermeye geldim.

dedim. Annem büsbütün şaşırdı. Alık alık yüzüme bakmaya başladı... Zavallı kadının o alıklaşmasından yararlanarak hemen dedim ki:

— Büyük bir paşa konağından bana haber geldi. Yetkili bir «mürebbiye» arıyorlarmış. Bizi tanıyanlardan birisi kendilerine beni sağlık vermiş... Şimdi bir uşak geldi, bir tezkere bıraktı. Yalıları Kanlıca'da imiş. Bugün beni görmek istiyorlarmış. Uşak bana yalıyı tarif etti. Uygun görürseniz aylığı ve benzeri şeyleri kararlaştırmak için bugün oraya gideceğim.

Annem, ah zavallı kadın bendeki kötü niyetten hiç şüphelenmedi. Hemen o da benim sevincime katılarak:

— Öyle ise kızım ne duruyorsun? Galiba on, on iki kuruş kadar paramız var; onu yol parası yapmak için yanma al da haydi git, dedi.

Benim de istediğim işte bu kadar bir müsaade idi. Ele güne karşı çıkmak için bir çarşafım vardı. Ona büründüm. Raziye'ye yazdığım tezkereyi bir koynuma, Banka kaimelerini öbür koynuma koydum. Yüzüme kalın bir peçe koymuştum. Onu sokakta sımsıkı indirdim. O kenar mahallelerin bitmez tükenmez ıssız sokaklarında ha tabana kuvvet, bin çarpıntı içinde koş koşmaz mısın... En sonda caddeyi buldum. İlk rastladığım boş arabayı durdurarak içine atladım... Arabacıya Raziye'nin söylediği ..... sokağındaki eczaneyi sağlık verdim. Yarım saat sonra da araba eczanenin önünde durdu. Eczacının çırağını çağırttım. Raziye Hanım'a gönderilmesini tembih ederek tezkereyi verdim.

Arabacı, sonra nereye gideceğimi sordu: «Doğru Beyoğlu'na çekeceksin!» emrini verdim. Hemen hemen üç çeyrek sonra da Beyoğlu'na vardık. Arabadan inip bir sarrafa kaimelerden birini bozdurdum. Önce bir kitapçı dükkânına girerek o haftaki moda gazetelerinden kaç çeşidini görebildimse hepsinden birer nüsha aldım. Gene arabaya girdim. Arabacıya: «Şişli'ye doğru çek» dedim. Araba Şişli yolunda yürürken ben gazeteleri birer birer inceledim. Gördüğüm moda biçimlerinden en çok hoşuma giden bir modeli seçtim. Bunun biçilip yapılması için ne ende ve kaç metre kumaş gideceğini enine boyuna hesap ettikten sonra yarı yolda arabacıya gene Beyoğlu'na dönmesi emrini verdim. Herif mana-

lı manlı yüzüme bakıp bir şeyler homurdandı. Taksim'e gelince o suratsız arabacıya hakkını verip savdım. Başka bir arabaya bindim. Beyoğlu'nda birçok mağaza dolaştım. Metresi altı franga «suva glase» denilen kumaşın krem renginden elbiselik için gereği kadar aldım. «Garnitür» olmak üzere alacağım ipekli kumaşı, dantelaları hep açık menekşe renginde seçtim. Som ipek, gayet ağır bir kumaştan da düz beyaz bir çarşaflık ve buna «dublür» olmak için açık menekşe renginde ince bir canfes beğendim. Ayağıma beyaz iskarpinler, menekşe renginde ipekli çoraplar, birkaç renkte yarım düzine eldivenlik, o çarşafa uygun beyaz ipek danteladan bir şemsiye, markalı ipek mendiller... En ünlü fabrikaların «ekstre dö viyolet» lerinden iki üç şişe, bir dikiş makinesi, tuvalet suları... Almış olduğum daha birçok şeyler etrafımda bir yığın paket oldu. Açlıktan ölmemek için günde muhtaç olduğumuz iki üç kuruşu hayli zamandır bulamaz bir duruma gelmiş; sıkıntının pek az kimselerce denenmiş işkenceleriyle güreşe güreşe bitkin ve güçsüz kalmıştık. Oysa o günü bir günlük süsüm için kırk beş liradan fazla para harcadım.

Araba ile geç vakit eve döndüm. Annem o paketleri görünce şaşkınlığı son sınırına vararak:

— Bunlar nedir? Ne olacak? diye sordu.

— Gittiğim yalıda her halimi beğendiler. İki kız çocuğu var. Bunları terbiyesi için bana ayda beş lira verecekler. Anneciğim bir süre senden ayrılacağıma çok üzülüyorum; ama sefaletten kurtulmamız için bu mürebbiyeliği kabulden başka çare var mı? dedim. Annem gene:

— Bu sözlerinin hepsi güzel... Fakat bu paketler ne olacak? diye ilk sorusunu tekrar etti.

Ben her şeyin kubbesini önceden hazırlamıştım:

— Ha onlar mı? Gittiğim yalıda bir küçük hanım var. Boy bos endamca tıpkı bana benziyor. Bunlar onun elbiselikleri. Kendi bedenime göre biçip dikeceğim. Besbelli biçimimi, dikişteki ustalığımı da görmek istiyorlar. Ne tuhaf, ne şen taze görsen anne?.. «Bunları biç, dik, arkana giy de buraya öyle gel... Seni pek sevdim. Kendimden önce bu elbi-

seyi senin arkanda göreyim...» diye rica etti. Baksana bir de dikiş makinesi verdiler.
dedim. Bu yalanım üzerine annem gülmeye başlayıp:

— Aman Yarabbi dünyada ne deli karılar da var?
dedi. Anlattıklarının doğruluğundan şüphe etmek aklma bile gelmedi.

Bu beş lira aylık haberi öyle bir güzel etki yarattı ki evimizin içini sevinç kapladı. Annem verilecek borçları hesaplamaya, alınacak eksik gedikleri düşünmeye, oturduğumuz evden hallince bir eve taşınmak çarelerini kurmaya başladı.

Ben iki gün, iki gece hemen arasız çalışarak her şeyi biçip, dikip tamamladım.

Raziye'nin gelmesi için yazdığım tezkerede belirtilen gün geldi. Giyinip süslenmek için kırık aynanın karşısına geçip de namus aynasının kırık bir köşesinde içinde yuvarlanmaya hazırlandığım rezaletler âleminin yaralarını seyreder gibi idim. Gözüm gözüme rastlayınca yüzlerce pillerden birleşmiş bir elektrik bataryasıyla vücudum değinmişcesine bir titreme yıldırımı her yanımı şiddetle sarstı. Gözlerim karardı. Ben aynayı kaybettim. Ayna beni. O anda Latif boylu boyunca karşıma dikildi. Gözlerini yas kanı bürümüştü. Üzüntülü gözlerinden yaş yerine kan akıyordu. Görüyordum. Acıklı; fakat iğrenç bir şeye bakar gibi bir gözle beni tepeden tırnağa süzdü. Dudakları kıpırdandı, dedi ki:

— Tükürmekle çirkef temizlenebilseydi tükrüğüme acımadan yüzüne tükürürdüm. Babanın vermiş olduğu «İffet» adını... benim aşkımı, hasta annenin kutsal umutlarını, Sabri'nin istikbalini hangi «fuhuş» süprüntülüğünün içine gömmeye gidiyorsun?.. Bu rezilce atılışın ekmek parası bulmak için midir? Geçimleri sana ağır gelen o iki zavallıyı ırzının ücretiyle beslemek, onlara zehirle beslemekten daha acı geleceğini bilmiyor musun? Okuduğun bunca ciddî kitaplar içinde hayatın her türlü belâ tufanına göğüs geren, her çeşit pis lekelerden korunmayı başaran büyük insanlık kahramanlarını görmedin mi? Onlardan aldığın örnek ders bu mudur? Seni meleklerin yeryüzünde insanlaşmış bir örneği sanırdım. Bakmakla incitirim korkusuyla gözlerimden sakındığım gönül süsü yüzüne hangi alçak bakışlara peşkeş çeke-

ceksin? Gideceğin yer bir yabancılar toplantısı olacaktır. Ah keşke bir mezar olaydı. Fuhşun kucağı «İffet»e sığınma yeri olur mu? Yoksa senin gibi lânetlenmiş İffet'i kabul etmekten toprak çekiniyor mu?

* * *

İffet'in ileride yeri gelince görülecek bir mektubundan başka yazılı hayat iniltileri burada sona eriyor. Olayların sonunu annesinden dinlediğim gibi okuyuculara anlatacağım...

Zavallı kız davet olunduğu kavuşma yerine gitmek için biçip diktiği elbiselerini o günü giymiş, süslenmiş... Fakat gideceği sırada önüne çıkan Latif'in hayali karşısında —Cehennemde kendine bir kurtuluş yeri ararken öğütçü bir meleğe rastlamış bir günahlı gibi— bin pişmanlık duygusu içinde titreye titreye hastalanmış... Çektiği hayat sıkıntılarının son inleyiş yeri olacak döşeğe o günü yatmış... Acılarını yazmak için artık eline kalem almamış... Kendini canlı bir çiçeğe benzetmek için özenip diktiği mavi dantelli ipekli elbisesi, süründüğü o güzel kokular içinde sam yeline uğramış bir demet (menekşe) gibi serpilip yattıktan sonra:

— Anneciğim üşüyorum. Yeni diktiğim ipekli çarşafı üzerime örtünüz.

demiş... Annesi:

— Kızım, hiç incecik ipekli çarşaf insanı ısıtır mı? Üşüyorsan üzerine yorgan örteyim...

cevabını vermiş... İffet:

— Hayır... hayır... onu ört... Dünyanın ateşlerini üzerime yığsanız gene o çarşaf kadar vücudumu yakmaz... Benim gibi cehennemlik bir hastaya öyle kefen yaraşır... Rengi beyaz... Görünüşte ipektir ama o çarşaf, ateşten dokunmuştur... Yanıma otur da sana hepsini anlatayım...

demiş... Kızını sayıklıyor sanarak zavallı kadının aklı başından gitmiş... Yanına oturmuş... İffet, annesine olup bitenleri, bütün gerçeği birer birer anlatmış... Bütün yalanlarını, bütün günahlarını söylemiş... Anlatmalarının sonucu olarak demiş ki:

— Beni almak üzere şimdi bu mahalleye Raziye Hanım gelecek; köşe başında bir araba ile beni bekleyecektir. Son yalvarışım olarak anneciğim, senden şunu diliyorum: O ka-

dını buraya, yanıma çağır... Kendisine söyleyecek birkaç sözüm var...

Bu yalvarışlarından yarım saat sonra İffet'e şiddetli bir hararet gelmiş... «Yanıyorum!» diye haykırmaya başlamış... Talihsiz anne ne yapacağını, nereden yardım umacağını şaşırmış!.. Sabri sokaktan gelmiş. Ana oğul birbirine sarılmışlar; şimdi; «üşüyorum» derken şimdi: «yanıyorum!» diye bağıran o süslü hastanın karşısında ağlamaya başlamışlar...

O aralık Raziye'nin arabası köşe başında görünmüş. Annesi hemen Sabri'yi koşturup kadını eve çağırmış. Raziye, odadan içeri girip de ellerinde ten renginde güderi eldivenlikleri, yanı başında koskoca tüylü yelpazesiyle İffet'in ipekler, tüller, çiçekler içinde arabasını beklerken yıldırım çarpmış bir gelin gibi uzandığı döşekte inlediğini görünce kızın şu durumuyla beğenenlerinin gözünde kaç bin kese akça edeceğini düşünemeyerek o da şaşkınlığından yıldırımla vurulmuşa dönmüş:

— Yavrum ne oldun?

diye kızın boynuna sarılmak istemiş; fakat İffet iğrenti ile geri itmiş... Raziye'yi karşısına oturtmuş... Hastalığının ateşini sözleriyle dinleyenlere de geçirecek ateşli bir anlatışla demiş ki:

— Hanım! öyle bir acı ve sıkıntı içindeyim ki... en karanlık, en titretici çehresiyle çevremde dolaşıp da henüz yatağıma yaklaşmaya nazlanan ölüm, şu saattaki hayatımdan bin kat aydın görünüyor... Onun bu nazlanışı, bir süredir yolumu sapmaktan doğan pişmanlığı bana olanca şiddetiyle çektirmek için bir iki günlük bir müsaade olmalı... Ya da birkaç saattır çektiğim şu ceza, beni kötülüklerin kirinden temizlemeye yetmediği için ölüm, benden iğreniyor... Raziye Hanım!.. beni iyi dinleyiniz! Bütün kötülüklerimle göz göze... ölüm'le karşı karşıya geldiğim... tertemiz bir gönülle sevdiğim Latif'in karşımda dolaşan küskün hayaliyle barışmaya uğraştığım şu ulu saatta ağzımdan çıkacak acı gerçeklere gücenmemenizi dilerim... Görüyorsunuz ya? Pişmanlık beni ne duruma düşürdü!.. Ben neden pişmanım? Hangi günahıma tövbe ediyorum? Onu da bidiyor musunuz?.. Evet onu da bilirsiniz... Çünkü iyilikten sapışımda kılavuzum siz idiniz... Felâketimin yolu üstünde size rastlamayaydım bu-

büne değin pek acı çeken ömrüm belki bu denli bir sonuca varmaz; bütün mutluluk umutları, bugünkü gibi, böyle bir anda kapanıvermezdi. Ömründe gülmeyen bir kızı nasıl ağlaya ağlaya öldürdüğünüzü görüyor musunuz? Fakat yakınmam sizden değildir. Siz bilmeye bilmeye alınyazıma yardımcı oldunuz... Ben sizi bağışlıyorum. Tanrının «mağfiret» denizi ucsuzdur. Sizi bağışlaması için de o yüceler yücesine yakarırım. Raziye Hanım!.. Bundan sonraki sözlerimi daha büyük dikkatle dinlemeni dilerim... Ben henüz dünya kirine sürünnemiş melek kokulu bir kız oğlan kızım, tertemiz bir varlığım... Fuhşun bozucu havası dış varlığıma değil; iç benliğime biraz dokunmuştu... Siz ise kötülükle yoğrulmuş bir varlıksınız... Size oranla melek sayılan bir kızın, tasarı derecesini aşmayan bir günahtan dolayı bu denli şiddetli pişmanlıklara, böyle iç yakan cehennem ateşlerine düştüğünü görüyorsunuz da kalbinizde ufacık bir pişmanlık izi belirmiyor mu? Henüz sizin için tövbe kapısının kapanmadığını düşünüp de bugüne değin içinde dönüp durduğunuz, o rezaletler evreninin yüz karalarından vicdanınızı temizlemek için yakarış secdesine kapanmak hiç aklınıza gelmiyor mu? Ciddî bir pişmanlık, içten kopan bir tövbe sizi şu saatta bütün geçmişteki suçlarınızdan kurtarıp temizler.

Raziye ağlamaya başlamış... İffet sözünde devamla demiş ki:

— Ağlamayınız hanım... Bin erkeği aldatmak için yaş döken o gözlerden akan damlaların, lânet yağmuru gibi, buralara döküldüğünü istemem. Siz bana değil; ben size ağlamalıyım... Çünkü sizin durumunuz benimkinden daha çok acınmaya değer. Hiç şeytanın ağlamasından melek avunç duyar mı?

Raziye şiddetli bir ağlama ile demiş ki:

— Kızım sana değil; ben kendi kötülüklerime ağlıyorum. Sözlerinin her biri ok gibi yüreğime işledi. Kararmış gönlüm aydınlandı. Ömrümde bu denli içtenlikle ağladığımı hiç bilmiyorum.

İffet:

— Hanım, hâlâ yalan söylüyorsun... Kararmış gönlünüz sözlerimle aydınlanmış olaydı pişmanlık, tövbe, «istiğ-

far»... sözcüklerini söylemekte bu denli gecikir miydiniz? Hani ya ağzınızdan böyle bir şey çıkmıyor?.. O kurtarıcı sözcüklerin ağzınızdan çıktığını işitseydim Tanrı'nın ikimizi birden bağışladığına işte o zaman inancım tam olurdu. Beni içine düşürmek istediğiniz kötülük denizine karşı ben, birkaç adım attım da; şimdi sizi davet ettiğim Tanrı yargılamasından niçin kaçınıyorsunuz?

Raziye:

— Kızım, ne söyleyeceğimi... neye uğradığımı bilemiyorum... Bayılacağım... Biraz müsaade et de bir iki nefes alayım...

diye ağlaya ağlaya odadan dışarı çıkmış. O zaman İffet, yanı başında duran annesine demiş ki:

— Anneciğim... Arkamdaki elbise vücudumu pek fazla yakıyor... Bu kadar ceza yetişir... Yalvarırım beni soyunuz... Haniya el emeğinle aldığım pembe göçmen bezinden bir yeni entarim vardı. Bana onu giydiriniz...

Annesi kızını o yalancı pis süslerden, o günah elbisesinden soyarak göçmen bezinden entariyi giydirmiş. Kız o mundar süsten kurtulduktan sonra:

— Sabri eline kalem kâğıt alsın da karşıma otursun. Yazdıracağım birkaç sözüm var.

demiş. Çocuk kâğıtla hokka kalem alıp ablasının karşısına diz çökmüş...

Yine kendi dileği üzerine İffet'i annesi yattığı yerden kaldırmış... Arkasına bir yastık koymuşlar. Kız, gönlü gibi darmadağın olmuş, çözük sırma saçları arasında kalan bitik yüzüyle... kıvrandığı yatak içinde en hazin batış (gurup) levhalarını kıskandıracak güzelliğiyle... yokluğa gidişin yasını gösterir. Talihsiz ömründeki bütün acılarının özetini karşıki duvarda görüp okumaya uğraşır gibi baygın gözlerini bir noktaya dikmiş ve Latif'e aşağıdaki veda mektubunu yazdırmaya başlamış:

«Ey Ruhumun Arkadaşı Latif!..

«Nerelerde dinleniyorsun, yuvan neresidir?.. Aşkının bu «suçlusunun pişmanlık haykırışlarını işitmekten kurtulmak «için mi adını ve izini göstermez oldun? Sağ mısın; yoksa «yalancı dünyayı bıraktın mı; Cennette misin, Tanrına ka«vuştun mu? Eğer o yüceliklere erdinse, o kalımlı yurdu

«buldunsa benim gibi toprakta bulunan günahlıların «yar-«dım!» diye inleyişleri sana kadar bilmem nasıl ulaşır? Bü-«tün inleyen iç temizliğimi yakan bu pişmanlık kızıllığıyla «senden bağışlamanı dilemeye bile kendimde yüz göremiyo-«rum. Şuç olur ki suçlunun aman dilemeye yüzü olmaz. Fa-«kat bağışı bol Ulu Tanrı, acımayla, suçu görmeyivermekle «de cezasını artırır, suçluyu o yolla da azarlar ve korkutur.»

«Aramızda sevgi bağı kopmuş değildir Latif!.. Görmü-«yor musun? Gönlüm seni göklere çıkardı. Aşkın beni kötü «yola sapmaktan kurtardı... Bu hal aramızdaki içten duygu-«ların sonsuz akışına parlak bir kanıt değil midir? Eğer yu-«van sonrasızlığın gül bahçeleri olduysa bu suçlu İffet'ine «yardım elini uzat... Dünyadaki gönlü gibi alıretteki ruhu «da sensiz... ağlar kalmasın... Eğer sağ isen ölüm haberimi «aldığın günü benim için sevin... kendin için ağla... Gönlüm «sevgine, ruhum duana muhtaçtır. Muharremin onunda ufuk-«lar kan rengine girdiği zaman beni, bu alınyazısı şehidini «düşün. Karanlık, derin gecelerde denizin Tanrı'yı andığı, «rüzgârın inlediği, göklerin ağlamaya başladığı, bütün do-«ğa'nın yasla parça parça olduğu o korkunç gecelerde haya-«tımı, aşkımı, ayrılış iniltilerimi hatırla...»

«Mezarımı ziyarete gel... Hayatımın gamlarından var ol-«muş gibi mezarımın başında bekçilik eden servinin durgun «gölgesi altında garipçe yatan İffet'ine bir Fatiha armağan «et! Mezarım taşsız kalacaktır. Dünyada çeşitli hareketlerin «ayak altı ettiği bu zavallının ahrette de çiğnendiğini iste-«mez isen üzerime çimenden bir sedir yap. Küllerimden renk «ve hayat alacak o yeşil örtüde açılıp gelişecek isteklerimi «gör...

«Özlemle titreyen dudaklarım, temiz alnından ayrılık «öpücüğü almadan solup toprak olacak. Mezarının güzün-«de görünecek ilk çiçekten sen bu öpücüğü esirgeme. Tan-«rı'ya ısmarladık Latif!..»

İffet, Latif'e bağışlanması için, yalvaran acı veda mek-tubunu böylece bitirdikten sonra kâğıdı Sabri'nin elinden alıp imza etmiş...

Yazdırma sırasında dışarıdan İffet'i dinleyen Raziye bir üzüntü titremesi içinde kalmış. O günah kiipii karının paslı

gönlünde ilk defa bir temizlik ışığı belirmiş... O etkilenmeyle gelip İffet'in ayaklarına kapanarak demiş ki:

— Bugüne değin nasıl iğrenç bir hayat içinde yaşadığımı şimdi anladım... Senin Latif'e olan sevgin gibi aşkın hiç böyle bir lekesizini bilmiyordum... O sözlerinden gönlüm gözüm açıldı. Bana yol göster yavrum... Bütün günahlarıma tövbe edeceğim... Pişmanlığımın ciddiliğine bu göz yaşlarından büyük tanık olamaz...

Raziye'nin bu sözlerine karşı İffet'in yüzünde sevinç gülümsemeleri belirmiş... Kendini sapıtan kılavuzuna kız, böylece kurtarıcı olduğunu görünce sevinerek demiş ki:

— Öyle ise haydi hanım, kim bilir kaç erkeğin kirli bakışlarına açtığın o mundar elbiseni arkandan çıkar. Annem sana kendi dolabından bir temiz entari versin onu giy... Birlikte aptes alalım... Gene birlikte Tanrı'dan bağışlamasını dilemek için secdeye baş koyalım.

Raziye hemen soyunmuş, İffet'le birlikte aptes almışlar... İkisi de secdeye diz çökmüşler. İffet: «Ben ne dersem sen de onu söyle» tembihinden sonra ellerini Tanrısal yöne kaldırmış:

«Ya Gafûr! ya Erham-ür-rahımîn!..[1] Buyruklarına uymayan yüzü kara bu Raziye... Suçlu İffet kulların bağış kapma geldi...» tümcesinden başlayıp o denli coşturucu, dokunaklı uzun bir dua okumuş ki Raziye ağlamaktan bayılmak derecelerine gelmiş... Yakarışının bitiminde İffet, Ulu Tanrıdan kendisi için rahat bir ölüm; annesine, kardeşine tükenmez sabır, Raziye'ye rahat, temiz bir ömür dilemiş...

O günden sonra kızın ateşi büsbütün artmış... Raziye, doktorlar getirmiş, hiç hastanın başı ucundan ayrılmamış... Fakat hiç bir tedavi işe yaramamış. İffet çok şiddetli bir humma ateşi içinde büsbütün kendini yitirerek Latif'e, pişmanlığına... bağışlanması için Tanrı'dan yardımlar dileğine değgin yürekler dayanmayacak dokunaklı dokunaklı sayıkladıkça, Raziye, kızın başı ucunda sabahlara dek rahatını, uykusunu bırakıp ağlarmış...

İffet bir hafta yatmış... Bir perşembe akşamı zavallı kız can çekişme durumuna gelmiş... Can kuşunun, o acılı göv-

1) «Ey bağışlayıcı Ulu Tanrı, ey acıyanların en acıyanı!»

deyi bırakmaya hazırlandığı... ölüm çırpınmalarının o nazlı ince gövdeyi hırpalamaya başladığı o ulu dakika gelip çatmış...Birçok kimseleri sevda patırtısına düşüren; en sonunda mezarda kendine baş yastığı olmaktan başka bir şeye yaramayan sarı saçları temiz alnına dalga dalga saçılıp da... karanlık ufuklarda özlediği hayali arar gibi tavanda bir noktaya diktiği o ela gözlerin süzülerek nuru sönmeye... hayata karşı gösterdiği o veda gülücüğünün, dudaklarını titretmeye... alınyazısının acılarından son şikâyetini eder gibi çene atmaya başladığı zaman baş ucunda can çekişeni «kelime-i tevhide» [1] davet eden doğru yol göstericisi Raziye olmuş...

Zavallı kız, Raziye'nin tevhit'leri annesiyle kardeşinin ayrılış «figan» ları içinde bu varlık evreninden küskün, gönlünden vurulmuş, kanadı kırık bir kuş gibi çırpına çırpına uçup gitmiş...

İffet'in ölümünden beş gün sonra Latif'in mektubu, yirmi gün sonra da kendisi gelmiş.

Kendini yalnız Istanbul'a değil; belki hayata bağlayan İffet'ini... o aşkının tanrıçası, o tatlı isteklerinin toplandığı varlığı ararmış; zavallıya bir mezar göstermişler.

Raziye Tanrı yoluna o denli girmiş ki bütün varını yoğunu satıp savarak bunlardan elde edilen paralarla birçok kitap almış; kazancının geliş yolunu değiştirmek üzere o kitapları satarak o paralar ile Tanrı'nın «mağfiret» ini dilemek için Hicaz'a gitmiş... «Fettan Raziye» adı «Hacı Raziye» Hanım'a çevrilmiş... Tanrı yolunda bir kadın olmuş... Bütün ömrünü Tanrı yoluna vermiş...

1) «Lâ ilâhe illl'ellah...»

SONSÖZ

İffet'in acılarını yansıtan kâğıtları okuyup olayın sonunu, kızın o acılı ölümünü annesinden diledikten sonra üzüntüm o dereceye geldi ki bir ikinci kez keyifsizlenmekten korktum. Onun için ne mezarlığa, ne de felek vurgunu anneyi görmeye gidebildim. Aradan hayli zaman... bir yıldan çok bir süre geçti... Gene bir sonbahar idi. Evet... hep denizlerin, derelerin, bütün evrenin sevda üzüntülerine birer ayna olduğu... her dalgasında bir gönül sesi pırıldayan o nazlı çırpıntılarına göz yaşlarını davet eylediği... vefa ummaktan, sevgi ezgilerinden bitkin kuşların gizlenmek için —ayrılık vurgunu bir gönüllü arar gibi— boynunu eğmiş dalların, sararmış yaprakların arasında kesik kesik ahlarla iniltilerle ötmek için birer yakınma yerine saklandığı... her varlığın solan sevgi rengine büründüğü bir güz mevsimiydi. Birkaç arkadaş «Keçe Suyu» adıyla tanınmış kaynak yakınlarındaki «Küçük Köy» e gidiyorduk. Arabamız sur dışına çıkıp da yeşiller giymiş dervişler gibi, esen rüzgârla bir «tehlîl»[1] halkası kuran o yüksek servilerin bize karşı baş salladıklarını gördük. Hep o, ölülerin arkadaşı sivri külâhlı yüzyıllar görmüş dedeler bana: «İffet'i unuttun mu? İşte burada «sema'hane»[2] mizin altında yatıyor... Biz zikrediyoruz. Onlar uyuyorlar... Gel tehlîlimize karış... Zavallı kıza bir fatiha gönder» diyorlar gibi geldi.

Hemen arabayı durdurdum. Arabacıya İffet'in yattığı mezarlığa giden caddeyi gösterdim. Araba o yöne yola düzüldü. Arkadaşlarım:

— Biz bugün mezarlıklarda ağlamak için yola çıkmadık. Amacımız gezinti idi. Seni de ağlatmak istemeyiz. Bu

---

1) «Lâ ilâhe illellah...» ı makamla tekrarlamak.

2) Tekkelerde zikredilen yer.

düşünceden vaz geç.» diye söylenmeye başladılar... Bu söylenişlerine karşı yüzümü ekşiterek:

— Bilirsiniz ki ben aklıma geleni yapmadan duramam. Eğer bu engel olmak isteyişinizde bir iki kelime daha ileri varırsanız arabanın penceresinden kendimi sokağa atarım. Siz benden kurtulursunuz, ben de sizden...
kesin karşılığıyla sözlerini kestim.

Mezarlara kulak vermiş gibi bir sessizlik içinde gösterdiğim yere geldik. Orada araba durdu. Ben indim. Arkadaşlardan birisi İffet'in mezarına kadar bana yoldaşlık edeceğini direnerek söyledi. İstemedim. Fakat bu kez söz dinletemedim. İki kişi, romanın ön bölümlerinde anlattığım gene o yıkık duvardan atladık. Yeşil dedelerin zikir halkalarına girdik. Uzun süre toplantılarında bulunduğum birer eski tanıdık gibi mezarlığın o kısmındaki mezar taşlarını ayrı ayrı tanıyordum... İşte veremden giden Mestnaz Hanım... Onun biraz ötesinde, kuşpalazından ölen küçük Sıddık Bey... Daha beride koyun koyuna yatan büyük baba ile torun... Biraz ötede büyük bir kafes içinde irili ufaklı bütün bir aile... Haftalarca düşlerime giren ölüler hep orada...

Arkadaşım çehresini asıp dedi ki:

— Kardeşim, bir mezarlıklar tarihçesi yazmak istediğinde misin? Durup da hep o taşları neye okuyorsun. Baksana benzin kül gibi oldu. Haydi yürü, nereye gidecek isek gidelim.

Yürüdük. Bütün üzüntülü gecelerime karanlık bir dolaşma yeri olan o bayırdan aşağıya indik. Gözlerim servilerin, mezar taşlarının arasında Latif'i arıyordu. Belki şimdi oralardan, bir yerden çıkar diyordum... Gerçekten Latif gene karşıma çıktı, ama bu defa başka türlü çıktı. İffet'in mezarının bulunduğu yere geldik. Orada önüme bir değil; üç mezar çıktı. Üçü de taşsız... Üçü de kimsesiz... Üçünün de içinde yatanların bu ılgımlar evreninden göçüşleri... hayat tarihleri... geçmişleri, gelecekleri, bütün kimlikleri birer yığın toprakla özetlenmiş...

Oraya yakın servilerden birine dayanmış yaşlı bir çoban oturuyordu. Sürüsü karşısında otluyor, kendisi de önü-

ne yaymış olduğu kirli bir bezin içindeki kupkuru ekmek parçasıyla bayat bir peyniri kemirmeye uğraşıyordu.

Dünyadaki acı ağlayışları gibi ahretteki toprakları da birbirine karışan bu üç bitişik mezara bakıp bakıp da ağladığımı çoban görünce katı bir lokmayı boğuluyor gibi gözlerini açа açа midesine indirdikten sonra bana dedi ki:

— Efendi, bu üç mezarın hikâyesini bilir misin? Pek acıklıdır... İşte o güzel kız ortada... anası sağda... yavuklusu solda yatıyor.

— Kızın anasıyla yavuklusu, o zavallılar ne vakit öldüler?..

Çoban kaşlarını çatıp biraz düşündükten sonra:

— İhtiyar kadın öleli altı ay kadar oluyor. Ondan bir buçuk ay sonra da delikanlıyı gömdüler...

— Kızın bir küçük kardeşi vardı. Sabri... O kimsesiz oğlan acaba ne oldu?..

— O zavallı oğlan birkaç ay önce her gün buraya gelir topraklara yatar, ağlardı. Efendinin birisi onun durumuna acıdı. Gemilerin birine tayfa yazdırdı. Şimdi o burada yok...

Çoban eliyle uzakları... Denizin mavi ufuklarını gösterdi!

SON

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Doğumunun 100. yıldönümünde, bugünün diliyle seri halinde yeniden yayınlamaya başladığımız romanlarından ilk çıkan kitaplar şunlardır:

NİMETŞINAS	6	Lira
ŞIPSEVDİ	12,5	»
METRES	10	»
GULYABANİ	5	»
KUYRUKLU YILDIZ ALTINDA BİR EVLENME	5	»
BEN DELİ MİYİM?	10	»
İFFET	4	»
KADINLAR VAİZİ	2,5	»
MÜREBBİYE	6	»
İKİ HÖDÜĞÜN SEYAHATİ	2,5	»
CEHENNEMLİK	10	»
EFSUNCU BABA	3	»
MEZARINDAN KALKAN ŞEHİT	6	»
ACI GÜLÜŞ	10	»
CADI	6	»
TESADÜF	8	»
BİLLÛR KALP	10	»
ŞIK	4	»
CAN PAZARI	10	»
TUTUŞMUŞ GÖNÜLLER	8	»
SON ARZU	6	»
KOKOTLAR MEKTEBİ	8	»
HAZAN BÜLBÜLÜ	5	»
EŞKIYA İNİNDE	8	»
İNSANLAR MAYMUN MUYDU?	10	»

Diğer kitaplar hazırlanıyor.

FİATI 4 LİRA

DURAN OFSET BASIMEVİ İSTANBUL-Tel: 27 71 34